

Zuid-Afrika-Nummer van Vragen van den Dag.

De Britsche koloniale politiek in Zuid-Afrika en de vrijheidsstrijd der Boeren.

D

HISTORISCHE SCHETS

DOOR

DR. H. BLINK.

INHOUD.

I. DE GRONDVESTING DER KAAP-KOLONIE EN HET VOORSPEL VAN DEN STRIJD.

II. DE NATIONALE HAAT EN DE GRONDVESTING DER BOEREN-REPUBLICKEN.

V. DE BRITSCH POLITIEK EN HET HERLEVEND NATIONAAL BEWUSTZIJN IN ZUID-AFRIKA.

III. ONDERGANG DER ZUID-AFRIKAANSCH REPU-BLIEK EN HERBORNEN VRIJHEID.

IV. DE HERBORNEN REPU-BLIEK EN DE BEWEGING IN JOHANNESBURG.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY.

1899.

DE BRITSCHE KOLONIALE POLITIEK IN ZUID-AFRIKA
EN DE VRIJHEIDSSTRIJD DER BOEREN.

DOOR

Dr. H. BLINK.

I. DE GRONDVESTING DER KAAPKOLONIE EN HET VOORSPEL
VAN DEN STRIJD.

Wij willen deze aflevering van „Vragen van den Dag” geheel wijden aan den vrijheidsstrijd, dien het Nederlandsch element in Zuid-Afrika gedurende een eeuw heeft gevoerd tegen de Britsche politiek.

In onze materialistische eeuw, te veel door het stoffelijke beheerscht, werd daar een heldendrama afgespeeld, niet minder hoog in opvatting en grootsch in daden dan het meest beroemde der klassieke oudheid. Een groepje strijders stond tegenover een wereldrijk, een kleine natie tegenover een machtig volk, een aantal arme en onontwikkelde Boeren tegenover een regeering, die er trotsch op is, het Christendom en de beschaving in haar banier te voeren, en die over krachtige hulpmiddelen kan beschikken.

De machten zijn niet te vergelijken. Maar waar het gold vrijheid tegen onderdrukking, een levend beginsel tegen willekeur, rechtvaardigheid tegen onrecht, daar kon de strijd veel bloed eischen en onnoemelijke offers vragen, maar was de zege bij een volk van karakter verzekerd.

Juist een eeuw is het geleden, dat de vrijheidsstrijd der Boeren is aangevangen, die met korte tusschenpoozen steeds voortgeduurd, zij het niet altijd door veldslagen of op het oorlogsveld. De Boeren hebben uit dien strijd hun naam en vlag met eere verheven; hun vrijheid wordt overal toegejuicht, behalve in het Engelsche Rijk. Dien belangrijken strijd der Boeren tegen de Britsche koloniale politiek in Zuid-Afrika willen wij in een beknopt overzicht trachten te schetsen. Wij vangen daartoe aan met het verleden, omdat daarin de gebeurtenissen van het heden

wortelen. Met de groote veldslagen en oorlogstafereelen zullen wij ons niet bezighouden; ons doel is den draad te volgen, die door de geschiedenis der Boeren loopt, en welken de Engelsche politiek vruchteloos in handen trachtte te bekomen.

* * *

Voor ruim een eeuw was het zuidelijk gedeelte van Afrika nog een Nederlandsche kolonie. De Nederlandsche Oost-Indische Compagnie had aan de Kaap de Goede Hoop, een punt, dat zeer gunstig gelegen was als een tusschenstation voor de schepen, die naar Indië of van Indië naar het moederland zeilden, in 1652 een Nederlandsche volkplanting gevestigd. Aanvankelijk was het de bedoeling der O.-I. Compagnie hier slechts een station aan de Tafelbaai te vestigen, waar iedereen *dienaar* van de Compagnie moest zijn, ondergeschikt aan dit lichaam. Het Kaapsche schiereiland was destijds slechts door een zestigtal Hottentotten bewoond, „ellendige strandloopers,” zooals van Riebeeck, de stichter van het station, ze noemde. En in het zuidwesten van Afrika zwierven Hottentottenstammen rond, terwijl dieper in het binnenland Bosjesmannen en verder oostelijk Kafferstammen een vrij terrein hadden, volken die voortdurend met elkander in oorlog verkeerden en de despotieke macht van den sterkste deden heerschen.

Het station aan de Kaap, tot een fort gebouwd, had niet alleen beteekenis voor de Nederlandsche, maar ook voor de zeevaarders van andere natiën, die hier ververschingen bekwamen op den langen tocht naar Indië. Doch daar het station veel geld kostte, besloot de O.-I. Compagnie in 1655 er eenige burgergezinnen te plaatsen als vrije volkplanters. In dit besluit ligt de grondslag voor de vestiging eener *kolonie*. Naast de dienaren der Compagnie zou er thans een klasse van menschen komen, die geheel vrij waren en konden werken op eigen grond en in hun eigen belang. De Compagnie ondersteunde deze lieden aanvankelijk, en koos daartoe bij voorkeur getrouwde Hollanders en Duitschers. Doch ook ongehuwde handwerkslieden of zij, die als tuiniers diensten wilden doen, werden niet zelden door de Compagnie als dienstbaren ontslagen, om zich als vrije kolonisten hier te vestigen.

De nakomelingen van deze lieden, eerst weinig in getal, doch later vermeerderd door Fransche Protestantische vluchtelingen, die in den tijd der godsdienstvervolging na de opheffing van het Edict van Nantes (1685) hun vaderland voor hun godsdienst prijsgaven, alsmede door van tijd tot tijd nog aankomende Hollandsche gezinnen, maken de oude kern uit der Blanke bewoners van Zuid-Afrika. Ook al was een gedeelte dier bewoners van Deutsche of Fransche afkomst, de O.-Ind.

Compagnie, die een Hollandsche kolonie wilde vestigen, wischte die nationaliteitsverschillen uit, door de Hollandsche taal verplichtend te stellen, door zelfs kerkplicht voor te schrijven in de Kaapstad. De wederzijdsche omgang, de vermenging dier kolonisten van verschillende nationaliteit door huwelijken en de Hollandsche taal, met den Hollandschen bijbel, dit alles had ten gevolge, dat de verschillende nationale elementen versmolten tot één ras, in vele opzichten Hollandsch van karakter en zeden, Hollandsch van taal, maar waaraan toch de vreemde invloeden, en bovenal het Fransche element, een bijzonder cachet verleenden. Fransche emigranten, ijverige en ook levendige, ernstige lieden, vol ondernemingsgeest, zooals reeds blijkt uit hun uittocht uit Frankrijk, gaven een voortvarendheid aan dit ras, welke den phlegmatischen Hollanders oorspronkelijk vreemd was.

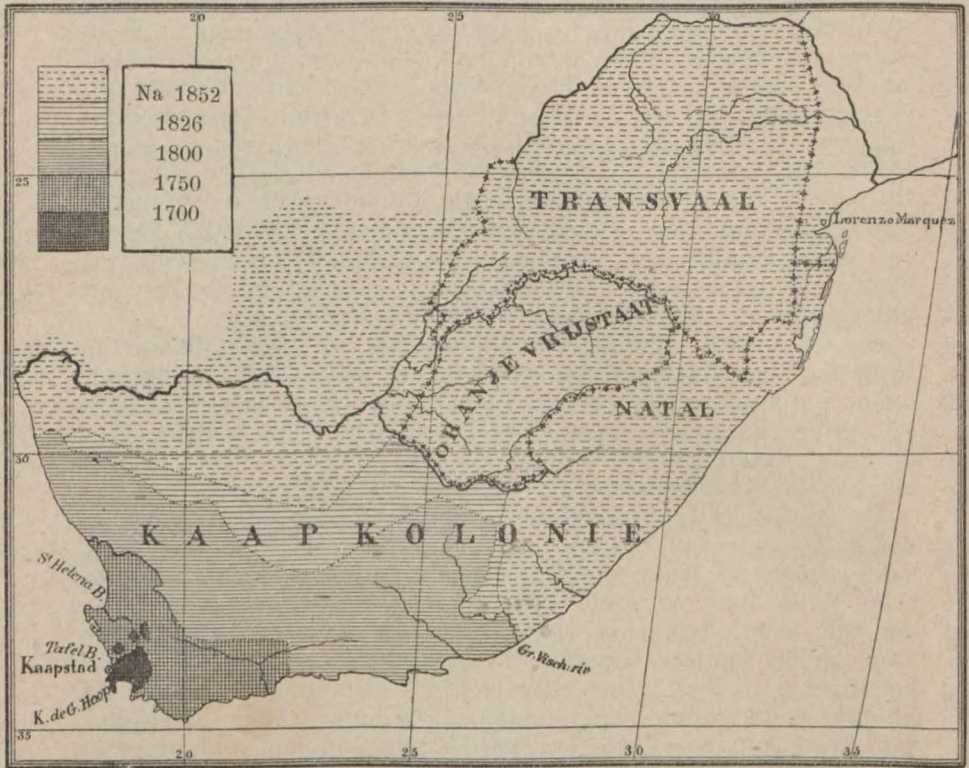
Zoo had zich rondom de allengs tot een stad ontwikkelde Kaapstad een Hollandsche Kolonie in Zuid-Afrika gevormd, onder het bestuur der O.-Ind. Compagnie. Eerst nabij de Kaapstad gevestigd, waren de kolonisten van lieverlede verder doorgedrongen naar het binnenland, in de gewesten, door de onbeschaafde Bosjesmannen, Hottentotten en Kaffers bewoond.

De Oost-Indische Compagnie echter deed haar zaken slecht; zij dacht bovenal aan zichzelf en eigen voordeel, maar had geen succés met de Kaapkolonie. Ook de ambtenaren, die voor de Compagnie hier optraden, stelden veelal eigenbelang boven dat van de Maatschappij, die zij dienden. De Compagnie van haar kant stelde allerlei beperkende bepalingen vast, waardoor de kolonisten in hun vrije ontwikkeling belemmerd werden; de produkten van hun land moesten tegen lage prijzen uitsluitend aan de Compagnie geleverd worden; handel met anderen was verboden, en de door de Compagnie vastgestelde en uitbetaalde prijzen werden nog voor een aanzienlijk deel verminderd door hetgeen in de zakken der oneerlijke ambtenaren vloeide.

Die toestand had reeds herhaaldelijk onlusten en ontevredenheid bij de kolonisten doen ontstaan, en klachten tegen den gouverneur, verzet tegen het bestuur en tegen de ambtenaren waren niet zeldzaam. En de kolonisten, niet gezind, om zich steeds aan dat soms willekeurig gezag te onderwerpen, trokken van tijd tot tijd dieper het binnenland in, om daar op hun eenzaam gelegen boerenplaatsen vrij te zijn en zich heer en meester te gevoelen. Zoo ontstond er in de vorige eeuw reeds een trekgeest onder de kolonisten, welke de Compagnie trachtte tegen te gaan, hoewel zonder resultaat. Door dit proces had de Blanke bevolking in het zuidwesten van Zuid-Afrika zich steeds meer verbreid en was zij in 1800 tot de Groote Vischrivier in het oosten genaderd. Het kaartje wijst die trapsgewijze voortschrijding der Boeren in Zuid-Afrika aan.¹⁾

¹⁾ Dit kaartje is ons ten gebruike afgestaan door de Uitgevers-Maatschappij

Verbreiding der Blanken over Zuid-Afrika.

Het kaartje wijst aan, hoe ver de Blanken bevolking zich in de aangegeven jaren had verbreid. Hier woonden niet uitsluitend Blanken; ook inboorlingen woonden naast de Blanken. Doch buiten de aangegeven grenzen hadden zich zoo goed als geen Blanken gevestigd.

Men denke zich echter niet, dat het op de kaart aangegeven gebied in de aangegeven jaren uitsluitend door Blanken bewoond was. Van de Kaapstad naar de grenzen toe nam het aantal Blanken af, en in de grensgewesten waren het slechts enkele Boeren, die op hun groote boerenplaatsen met gekleurde dienstboden en slaven leefden, echte patriarchen, zooals in den Bijbel beschreven worden.

De Hollandsche kolonie aan de Kaap, welker ontstaan wij boven in eenige algemeene trekken geschetst hebben als inleiding voor

Elsevier. Het komt voor in ons boek: *Bewoners der Vreemde Werelddeelen*, deel I, *Afrika*, 1898, waarnaar wij hen verwijzen, die omtrent de Kaffers, Hottentotten, Bosjesmannen, zoowel als over de Blanke bewoners van Afrika nader wenschen ingelicht te worden.

ons eigenlijk betoog, werd in 1795 de speelbal der gebeurtenissen, welke in Europa uit de groote Fransche omwenteling voortvloeiden. De Oost-Indische Compagnie was bankroet; de Staatsregeering, welke haar bezittingen had overgenomen, was niet in staat, die uitgebreide gewesten te beschermen tegen aanvallen van vreemden, en evenmin kon zij er het inwendig bestuur handhaven. Ook in de Kaapkolonie heerschte onrust; de kolonisten hadden hier, evenals in Europa, hun partijen van Patriotten en Prinsgezinden, en de stilstand van den handel, de achteruitgang van alle bronnen van bestaan en de drukkende belastingen brachten in enkele districten zelfs de Boeren tot opstand. Dit geschiedde o. a. met de burgers van Graaff Reinet en met die van Stellenham in 1795.

Onder dien toestand van verwarring in de Kolonie kwam den 11^{en} Juni 1795 een vloot van negen oorlogsschepen voor anker in de Simonsbaai. Aanvankelijk was het in de kolonie nog onbekend, tot welke natie die schepen behoorden, en men vormde het plan, zich tot verdediging van de Kaapstad gereed te maken, toen een brief bij het bestuur inkwam, door de Engelsche officieren Admiraal Elphinstone en Majoor-Generaal Craig aan het hoofd der regeering gericht, met verzoek, het schip van den Admiraal te bezoeken, teneinde een belangrijke informatie te ontvangen, alsmede een bevel van den Stadhouder, den Prins van Oranje. Toen dit bezoek niet gebracht werd, kwamen drie Engelsche officieren aan het kasteel te Kaapstad, en overhandigden den Commissaris Sluysken een bevelschrift van den Prins van Oranje, gedateerd Kew, 7 Febr. 1795, waarin hem gelast werd, de troepen van den koning van Engeland in de forten en elders, alsook de Britsche oorlogsschepen in de havens toe te laten, en deze troepen en oorlogsschepen te beschouwen als de krijgsmacht eener bevriende mogendheid, gezonden, om de kolonie tegen een inval der Franschen te beschermen. Gelijktijdig daarmede werd een brief overhandigd, waarin de toenmalige toestand der Nederlanden geschetst werd, hoe daar de Stadhouder gevlucht was voor de Fransche troepen, en in Engeland bescherming had gevonden. Deze brief der Engelsche officieren trachtte den indruk aan de Kaap te geven, dat de Nederlanden geheel veroverd waren, door de Franschen met gestrengheid behandeld werden en dat de meerderheid des volks de Franschen als vrienden beschouwde.

In den Raad te Kaapstad was men Oranjegezind. Daarom zou men den Prins gaarne gehoorzaamd hebben, doch aangezien de Prins als vluchteling in een vreemd land vertoefde, meende men dat bevel niet te kunnen opvolgen. Aan Admiraal Elphinstone werd geschreven, dat de vloot van provisie zou worden voorzien, en men verzocht hem, dat telkens slechts een klein getal manschappen aan land zou worden gezonden. Indien de kolonie door de Franschen mocht worden aangevallen, zou men gaarne hulp vragen, doch thans was die nog niet noodig.

Het antwoord op dit schrijven was, dat Generaal Craig naar Kaapstad zou komen, om verder bericht te geven. Den 18^{en} Juni verscheen deze daar, en hij verklaarde aan den politieken Raad te Kaapstad het doel zijner zending en de wijze, waarop hem gelast was, die uit te voeren. De vloot en de troepen, zeide hij, waren door den Koning van Engeland gezonden, om de kolonie te beschermen, totdat het oude regeeringsstelsel in de Nederlanden hersteld zoude worden. Geen veranderingen zouden in de wetten en gebruiken van het land gemaakt worden zonder den uitdrukkelijken wensch der bewoners, noch zouden er nieuwe belastingen worden opgelegd. Het zou het volk vrij staan, met Engeland en de Engelsche bezittingen in Indië vrij handel te drijven. De regeering zoude gevoerd worden in naam van den Koning van Engeland, doch de civiele ambtenaren zouden hun betrekkingen behouden, totdat de wil van Zijne Majesteit zoude bekend gemaakt worden.

Schoone beloften! De beslissing was thans moeilijk. Aan zichzelf overgelaten, slecht in staat van verdediging, met onrust in den boezem der kolonisten, die geenszins reden hadden, zoo innig aan het oude gouvernement gehecht te zijn, zoo was er weinig hoop op succes, als men weerstand bood. Toch wees de Raad in de Kaapstad het voorstel van de hand en verklaarde hij, dat *de kolonie zich zou beschermen met eigen troepen tegen elke aanvallende macht.*

In die uitdrukking ligt de aanvang van een zich bewuste zelfstandigheid, die wel onderdrukt zou worden, maar niet werd gedood.

Het vriendschappelijk aanbod van Engeland werd derhalve van de hand gewezen. Thans bleek, dat die vriendschap een ander doel had, want de Engelsche officieren vaardigden vervolgens een proclamatie uit, *waarin de bevolking en de regeering uitgenoodigd en gelast werden, zich onder bescherming van den Koning van Engeland te stellen, teneinde te beletten, dat de Franschen de kolonie in hun bezit kregen.*

Het vriendelijk aanbod van hulp was reeds in een bevel veranderd, om zich aan Engeland te onderwerpen. De Raad protesteerde er tegen en wees op het verschil tusschen het aanbieden van hulp en het vorderen van overgave; zelfs werd het proviandeeren der vloot gestaakt.

Toen de gevaren van buiten dreigden, werden de binnenlandsche onlusten der kolonisten gestaakt. Velen hadden grieven tegen de regeering in Kaapstad, maar zich aan Engelsch gezag te onderwerpen, daaraan werd bij de nationale Boeren nog niet gedacht. Ook was er een patriotische partij aan de Kaap, die tegenover den Prins van Oranje en zijn Engelsche bondgenooten stond. De leden der regeering in Kaapstad echter waren meest aanhangers der Oranjepartij, zeiden wij. Voor hen woog de brief van den Prins zwaar, maar toch begrepen zij maar al te goed de door-

zichtige bedoeling der Engelsche vrienden, n.l. om *meesters te worden van de kolonie*. Toch trokken velen van de regeering in hun hart de Engelschen voor, omdat zij de Franschen nog meer vreesden.

Onder deze omstandigheden kwam den 28^{en} Juni 1795 een Hollandsch schip in de Simonsbaai aan met depêches voor de Kaap. Nu verwachtte men van den toestand in het vaderland op de hoogte te zullen komen. De Engelsche Admiraal evenwel stelde onmiddellijk een wacht op het schip, en de brieven werden, na gelezen te zijn, grootendeels achtergehouden. Alleen één courant ontsnapte aan de waakzaamheid der Engelschen, en kwam in de handen van een Kaapsch burger. In dit blad, gedateerd van 4 Maart 1795, vond men de proclamatie, *dat alle personen in Nederland en de Koloniën van den eed van trouw aan den Prins van Oranje ontslagen werden*.

Dit bericht veranderde de gevoelens der Prinsgezinden. Het bleek, dat het gezag van den Prins had opgehouden, en diens brief had derhalve geen waarde meer. Wel moet er in dien tijd nog bij een gedeelte der kolonisten aan gedacht zijn, den Prins uit te noodigen, om in de Kaapkolonie te komen en daar het bewind te aanvaarden; zelfs moet er een brief met dat doel geschreven zijn, doch hij viel in Engelsche handen.

Intusschen maakten de kolonisten zich gereed tot verdediging. Ongeveer elf honderd en veertig burgermanschappen te paard waren te zamen in het veld. Toch was de verdediging, die geenszins goed geleid werd, niet tegen den aanval der Britten bestand. Wel werd in den Politieken Raad te Kaapstad de opnieuw aangeboden Britsche bescherming van de hand gewezen en namen de burgerraden eenparig het besluit, de kolonie tot het laatst te verdedigen, terwijl de burgers van hetzelfde gevoelen waren, maar het baatte weinig. De verdedigingsmiddelen werden dagelijks minder, en uit het binnenland kwamen geruchten omtrent plannen van inboorlingen tot een oorlog tegen de Blanken. Er was onrust in de kolonie, en toen den 4^{en} Sept. een vloot van vijftien Engelsche schepen de Simonsbaai binnenkwam met drie duizend man troepen aan boord, onder bevel van den Generaal-Majoor Alured Clarke, was er niet meer aan ernstigen tegenstand te denken.

De politieke Raad kwam den 14^{en} Sept. bijeen, om te beraadslagen over de te volgen gedragslijn, en hoewel de heer *Van Reede van Oudtshoorn* verklaarde, dat met zijn toestemming de kolonie nooit zou worden overgegeven, waren de meesten toch van oordeel, dat men de stad moest overgeven, om te voorkomen, dat zij stormenderhand werd genomen. Een wapenstilstand van 24 uren werd gesloten, en den 15^{en} Sept. werd over de voorwaarden van overgave onderhandeld, die weldra werden goedgekeurd.

De voorwaarden van de overgave waren de volgende.

Terwijl de troepen zich overgaven, zouden de officieren de vrijheid hebben, om òf in Kaapstad te blijven, òf naar Europa terug te keeren, indien zij hun eerewoord gaven, niet tegen Engeland te dienen, zoolang de oorlog duurde. De kolonisten zouden al hun voorrechten behouden, insluitend den bestaanden godsdienstvorm. Geen nieuwe belastingen zouden worden opgelegd, en de oude zouden zooveel mogelijk worden verminderd. Alles, wat aan de O.-I. Compagnie behoorde, moest aan de Engelsche officieren worden overhandigd, doch alle andere eigendom moest geëerbiedigd worden. De landerijen en huizen, aan de O.-I. Compagnie behoorend, zouden in pand gehouden worden als waarborg voor de terugbetaling van een gedeelte van het papieren geld, dat in omloop was.

Zoo was het lot der Kaapkolonie beslist! In den Woensdagmiddag van den 16^{en} Sept. kwamen de Britsche troepen onder bevel van Generaal Craig op het kasteel te Kaapstad aan, en de Hollandsche troepen, die met vliegende vaandels en slaande trom het kasteel uittrokken, legden de wapens neer. De Britsche vlag werd geheschen op het kasteel, en het eerste tooneel der geschiedenis van de Britsche politiek in Zuid-Afrika was afgespeeld.

* * *

De Kaapkolonie was Engelsch geworden. Schier zonder slag of tegenstand had Britannïë vasten voet gezet in het zuiden van het in dien tijd voor het grootste gedeelte nog onbekende werelddeel Afrika. 't Is het begin van een nieuw tijdperk in de Britsche koloniale politiek. Maar al geschiedde de eerste inbezitneming door den samenloop der omstandigheden schier zonder weerstand, Britannïë kwam hier in aanraking met een onbuigbaar ras, waar het beginselen geldt.

Toen de Kaapstad was overgegeven, keerden de Boeren naar hun woonplaatsen terug. In de buitendistricten was men echter niet tevreden met de beslissing. De regeering te Kaapstad had nimmer de sympathie dier grensboeren genoten en had het er ook dikwijls naar gemaakt. Thans achtten zij zich dan ook geenszins gebonden door de beslissingen der afgetreden regeering.

De Engelsche bevelhebbers deden, het moet gezegd worden, al het mogelijke, om de bevolking der kolonie voor zich te winnen. Ambtenaren der Compagnie, die den eed van getrouwheid aan den koning van Engeland aflegden, werden meestal gehandhaafd in hun betrekking; het in omloop zijnde papieren geld werd inwisselbaar gesteld tegen specie (12 stuivers papieren geld tegen 1 Eng. zilveren shilling); de zegelbelasting op publieken koop van goederen bij minder dan 29 pond st. werd afgeschaft; de belofte werd gedaan, dat ieder mocht koopen van wien hij wilde, en ook vrij was in den verkoop van zijn produkten. De Boeren

werden uitgenoodigd, hun vee en produkten naar Kaapstad te zenden, waar zij ze vrij konden verhandelen. Nieuwe belastingen zouden niet worden uitgeschreven en de bestaande drukkende zouden verlicht worden.

Schoone beloften voorzeker, waardoor een groot gedeelte der kolonisten gewonnen werd voor den nieuwen stand van zaken. Men meende den dageraad van een schooner dag te zien gloren aan de kimmten. Velen nabij de Kaapstad onderwierpen zich dan ook, een gedeelte met instemming, doch een ander gedeelte gedwee, onderworpen als zij waren, maar met wantrouwen in het hart.

In het binnenland, in de grensgewesten, giste het evenwel. Met name het district Graaff Reinet was onrustig. Boeren als Martinus Prinsloo, Kruger e. a. roerden zich hier en hielden hun beginselen van ontevredenheid den anderen voor. De Engelschen trachtten de ontevredenen tot rust te brengen; een kolonist werd tot landdrost benoemd, doch toen deze aankwam, de drostdijklok liet luiden en de Engelsche vlag deed hijschen, werd hij spoedig door een aantal opgewonden lieden omringd, die de vlag neerhaalden. Zij wilden er de heerschappij van Engeland niet erkennen en berichtten den landdrost, dat Martinus Prinsloo gekozen was als beschermer van „de stem des volks”, en dat hij verboden had, den eed van trouw aan den koning van Engeland af te leggen. Hier in de binnenlanden ontwaakte reeds de democratie.

Engeland stuitte bij de uitbreiding zijner macht in Zuid-Afrika op republikeinsche beginselen. De kolonisten waren voor een groot gedeelte voortgekomen uit een republiek, hadden zich in de grensgewesten tot een meer dan republikeinsche zelfstandigheid ontwikkeld, moesten daar steeds voor zichzelf zorgen en eigen veiligheid verzekeren, zoodat onwillekeurig ook de gedachte vasten wortel schoot, dat ieder recht had, over het bestuur mede te spreken. De stem des volks sprak in het laatst der vorige eeuw reeds gebiedend bij de Boeren-kolonisten.

Toch had de beweging aanvankelijk nog geen resultaat. Een gedeelte der Boeren bleef aan de nationale belangen getrouw, een ander gedeelte vond het beter, zich aan de Engelschen te onderwerpen. Nog tot November hield de nationale partij vol, maar zij erkende eindelijk, dat het vruchteloos zou zijn, het Britsche gezag te trotseeren. Uitgestorven was de partij of het beginsel hiermede echter niet; met hoop op hulp uit het buitenland of verandering van de omstandigheden werd makkend de overgang van het bestuur erkend.

De hulp van het buitenland bleef uit. Jan Pieter Woyer, hoewel vreemdeling, had als districts-dokter hier invloed verkregen; hij stond de Fransche beginselen sterk voor en ijverde daarvoor in Zuid-Afrika. Op een Deensch schip, dat de Algoabaai aandeed, was hij naar Batavia gevluht en had daar hulp gevraagd. Hier waren zes Fransche fregatten op dit oogenblik, en

de admiraal zond er een met kruut en lood naar de Boeren van Graaff Reinet. Bij de komst van het Fransche fregat was de Algoabaai echter door een Engelsch oorlogschip gedekt, en na een kort gevecht moest het Fransche schip wijken. Ook een ander schip met koffie, suiker en krijgsbehoefden, uit Batavia tot hulp gezonden, bereikte het doel niet; het liep door stormen de Delagoabaai binnen en viel daar den vijand in handen. Evenmin gelukte het een vloot van negen schepen, onder Admiraal Lucas uit Holland gezonden, den Boeren tegen de Engelschen hulp te verleenen.

Zoo was de nationale zaak niet te redden. En Engeland, dat aanvankelijk de kolonie had genomen, om haar tegen de Franschen te beschermen en in pand te houden voor den Prins van Oranje, verklaarde in 1796 openlijk, dat het niet voornemens was, het land weder af te staan.

* * *

In 1797 werd Graaf Macartney gouverneur der Kaapkolonie, een ambt, dat „met strenge partijdigheid” door hem werd gevoerd. De kolonisten, die voorwendden, aan Britannië gehecht te zijn, ontvingen gunsten; de republikeinsch gezinden werden op allerlei wijzen gedrukt. „Nooit was er een tijdstip in de geschiedenis der Kaapkolonie, waarin men minder vrijheid bezat, om zijn gevoelens uit te spreken, dan het toenmalige,” zegt Theal.

Het was in dezen tijd, dat men het Britsch bestuur reeds van een anderen kant leerde beschouwen en de anti-Engelsch-gezindheid sterk toenam, ook bij overigens niet onrustige kolonisten. Bovenal verwekte het ergernis, dat de voornaamste posten vervuld werden door Engelschen, die de taal der Boeren niet verstonden en groote salarissen uit de schatkist trokken.

Thans wilde de gouverneur ook de kolonisten vaster aan Engeland verbinden en eischte hij den eed van trouw aan den koning. Daardoor werd de ontevredenheid gevoed; velen gehoorzaamden onder mokken, en anderen bleven geheel weg, toen zij tot het afleggen van den eed werden opgeroepen. Nadat dit geschiedde, trad de gouverneur krachtiger op: dragonders werden ingekwartierd bij de weerstrevenden en enkelen met verbanning gestraft.

Valt het te verwonderen, dat de ontevredenheid toenam? En wanneer wij verder weten dat, hoewel er een uitstekende markt was, de Boeren even weinig vrijheid om te koopen en te verkoopen hadden als onder de Oost-Indische Compagnie; dat de regeering niet toeliet, dat mondbehoefden, van welke soort ook, uitgevoerd werden zonder verlot; dat de prijzen van vee en koren, van vleesch en brood werden vastgesteld als in vroeger tijden, dan wordt het duidelijk, dat zij weinig genoten van de voordeelen en vrijheden van handel, die het Britsche gezag beloofd had.

Zoo smeulde het, bovenal in de grensgewesten; slechts een enkele aanblazing was noodig, om de vlam te doen uitslaan. En toen in 1799 de commandant Adriaan van Jaarsveld, een dapper maar koppig man, vroeger aanvoerder, wegens beschuldiging van valsheid in geschrifte gevangen werd genomen, verzamelde Martinus Prinsloo in allerijl een troep burgers en redde den ouden commandant uit de handen der dragonders. Daarmede brak een opstand uit bij de oostelijke grensboeren; die van het noordelijk district evenwel namen er uit vrees nog geen deel aan.

Een sterke troepenmacht, onder Generaal Van de Leur, werd naar Graaff Reinet gezonden tot demping van het oproer, en hieronder behoorde ook een Hottentotten-regiment. Toen zich in de grensdistricten het gerucht verspreidde, dat de Hottentotten met de Blanke soldaten tegen de Boeren zouden vechten, sloten tal van Hottentotten, in dienst der Boeren, zich bij hen aan. Zij begrepen terecht, dat het goed visschen is in troebel water. Door dit alles werden de nationale Boeren ontmoedigd; hun steun was te gering. Zonder bloedvergieten werd de opstand gedempt. Honderd en dertien Boeren gaven de wapenen over en waren van meening, dat hierin vergiffenis begrepen was. Tegen hun verwachting werden zij echter gevangen genomen, waartegen zij met alle kracht protesteerden. Na betaling van geldboeten werden er 93 losgelaten, maar de overige twintig werden naar Kaapstad gezonden en in het kasteel gevangen gezet.

Later gaven nog 42 anderen zich over, die vergiffenis ontvingen. Een zevental van de krachtigst optredenden vluchtten echter naar het Kafferland, waar eenige deserteurs uit het Engelsche leger zich bij hen aansloten. Een aantal jaren bleven zij hier onder bescherming van den Kaffervorst Geika.

De bovengenoemde vangenneming der Boeren en hun latere veroordeeling tot onteerende straffen maakten een diepen indruk op de kolonisten. En toen de gevangenen in 1803, nadat de kolonie voor kort aan de Hollandsche regeering teruggegeven was, weder vrijgelaten werden en naar hun familiën terugkeerden, had er voor goed een wrok tegen het Engelsch bestuur in hun harten post gevat, die gedurende vele geslachten niet zou worden uitgewischt. In die gebeurtenis ligt reeds de kiem voor de verdere geschiedenis; namen, die later in de historie der Boeren bekend zijn geworden, als Meijer, Kruger, Venter e. a. komen reeds voor onder de opgestane grensboeren van Graaff Reinet. De opstand van 1799 is het eerste feit uit den grooten worstelstrijd der Afrikaansche Boeren tegen de Britsche politiek in Zuid-Afrika, die thans, na een eeuw lang met afwisselende kansen gevoerd en door kortere of langere tijden van schijnbare rust afgebroken te zijn, weer met vernieuwde hevigheid is ontbrand in hetzelfde jaar, dat het „vrede op aarde” ook de machtige bestuurders der volken scheen te bezielen.

't Was een treurige tijd in de Kaapkolonie gedurende de eerste jaren dezer eeuw, bovenal in de grensgewesten. In 1799 brak er weder een Kafferoorlog los, doordien Ndlambe met tal van Kosa-Kaffers over de Visch-rivier in de Kaapkolonie viel, die hierdoor het tooneel werd van een hevigen strijd, ten nadeele der grensboeren¹⁾. Rooverijen der Kosa-Kaffers waren gedurende vele jaren aan de orde van den dag, van tijd tot tijd afgebroken door zoogenaamde vredesverdragen. Nu eens waren het roofbenden der Kaffers, om vee te verkrijgen, dan weer, om gronden in bezit te nemen, en voortdurend werden de vrouwen en kinderen bedreigd, zoodat de grensboeren genoodzaakt waren, schier dagelijks hun huis en erf, hun familie en bezittingen met de wapens in de hand te verdedigen tegen de woeste benden. Wel kwamen van tijd tot tijd Britsche troepen, om de Kaffers te bevechten, doch die Kafferoorlogen maakten den toestand niet beter voor de Blanke bewoners dezer streken.

Valt het te bevreemden, dat de Boeren, zoo voortdurend blootgesteld aan aanvallen en roof, levend geheel te midden van woeste volken, zich tot een ruwe krachtdadigheid ontwikkelden, tot een moed en zelfvertrouwen, die leidden tot verachting van autoriteiten, welke niet voor hen waakten? „Als men de geschiedenis van de meest oostelijke grenzen der kolonie bestudeert van 1790—1820, dan verwondert men zich inderdaad, dat dit deel onzer landgenooten niet tot geheele wetteloosheid, ja, zelfs tot bandeloosheid is overgegaan, vooral, als men in aanmerking neemt, dat er tusschen hen zich bewogen een aantal weggelooopen schurken van allerlei slag: deserteurs, ontvluchte misdadigers en zulke lui meer, die zich veilig achtten op een distantie van zoowat duizend mijlen van de Tafelbaai. Dat zij zulks niet werden, is alleen toe te schrijven aan hun innigen, godsdienstigen zin, hun hangen aan den Bijbel en het geloof hunner vaderen, en aan hun vertrouwen op God. Hoe ruw zij ook mochten zijn, hoe onbeschaafd ook in menig opzicht, hun Bijbel bleven zij lezen en hun geloof aan Gods Woord bleef onverzwakt.” Aldus drukt de heer van Oordt zich hierover uit.

Tot 1803 bleef de Kaapkolonie voorloopig aan Engeland. Gouverneurs als Sir George Yonge (1799—1801), tegen wien tal van klachten werden ingediend wegens zijn slecht gedrag, wiens stelselmatige knoeierij zelfs in de donkerste dagen der Compagnie zonder voorbeeld was, onder wien licentiën waren te verkrijgen, om onwettige daden te doen of tot bescherming tegenover straffen op misdaden, waren niet dienstig, om het gezag van Engeland meer sympathie te doen verwerven. Deze eerste periode der Britsche koloniale politiek in Zuid-Afrika was niet geschikt, om

¹⁾ Zie ons werk: *Bewoners der Vreemde Werelddeelen. I. Afrika.* pag. 230, enz.

veel vertrouwen in te boezemen en was voor de kolonie een tijd van treurige ervaring.

Toen de Vrede van Amiens van 27 Maart 1802 de Kaapkolonie aan de Nederlanders terugbracht, destijds de Bataafsche Republiek, en de overgave in Febr. 1803 geschied was, heerschte er vreugde aan de Kaap. De 1^e Maart 1803 werd als een dag van dankzegging gevierd tot „God den Almachtige, omdat hij de Kaapkolonie aan haar oude bezitters teruggegeven had.”

De heerschappij der Bataafsche Republiek duurde aan de Kaap slechts drie jaren. De grensboeren werden in dien tijd door het bestuur met rust gelaten en waren op hun beurt ook tevreden. Zij hadden trouwens genoeg te doen om de Kaffers in bedwang te houden, die voortdurend hun bezittingen verontrustten.

In dien tijd bestond de kolonie volgens volkstelling uit 25.755 Blanken, behalve de soldaten. Deze kolonisten waren eigenaren van bijna 30.000 slaven en zij hadden bovendien in hun dienst ongeveer 20.000 Hottentotten, bastaards en Bosjesmannen, „Boesmans”, zooals de Zuid-Afrikaansche schrijvers meestal zeggen.

De afwisselende gebeurtenissen in Europa deden ook het oog der Britten weldra weder op de Kaapkolonie vallen, en zonder hevigen tegenstand kwam in 1806 de kolonie weder in handen der Engelschen, die sedert dien tijd er voor goed gevestigd bleven. Van 1806 beschouwde de Britsche regeering de Kaapkolonie nog niet als een nationale bezitting, maar wel als een veroverd land, dat bij het sluiten van den vrede aan zijn oorspronkelijken eigenaar teruggegeven kon worden. Doch met het einde der revolutie-oorlogen werd in 1814 een overeenkomst met den Souvereinen Vorst der Nederlanden getroffen, volgens welke de Kaapkolonie aan Engeland werd afgestaan.

Men vindt het dikwijls medegedeeld, dat de Kaapkolonie aan Engeland werd *verkocht*. Die voorstelling is onjuist. Prof. Heeres, die dat vraagpunt nader onderzoekt, kwam tot het besluit, dat geenszins vrijwillig de Kaapkolonie tegen geld werd afgestaan, doch dit Nederland het afstaan dier bezitting niet kon verhinderen. Nederland moest dien eisch wel toestaan; Engeland, dat reeds veel geld aan de kolonie besteed had, stond op deze bezitting; zoo kwam de overeenkomst in 1814 tot stand, en sedert kon Britannië zijn gezag aan de Kaap uitbreiden, van een wettig verkregen grondkolonie uitgaande.

* * *

Door het tractaat van 1814 was over het lot der Kaapkolonie beslist en waren de Zuid-Afrikaansche Boeren wettige onderdanen van Groot-Britannië geworden. Wettig volgens de tractaten der Europeesche Mogendheden, doch niet volgens hun eigen wensch en sympathie. Er was over de Boeren beschikt. Moge in de

omstreken der Kaapstad de tegenzin tegen het Britsche gezag niet zoo groot geweest zijn, verder in het land, bij de in hun hart republikeinsche grensboeren, waren de Engelschen sedert hun eerste komst gehaat, en sedert het voorloopig bestuur was dit niet beter geworden.

Voor al de werkzaamheid der Christelijke zendelingen onder de Kaffers in Zuid-Afrika was de oorzaak geweest, om de verstandhouding tusschen Boeren en Engelschen slechter te maken. In 1799 had het Londensche Zending-genootschap zijn arbeid onder de Kaffers aangevangen. Een zending, Dr. van der Kemp, die eerst vruchteloos gepoogd had bij de Kosa-Kaffers een station te stichten, en zich later in Graaff Reinet vestigde, door zijn zedeloze levenswijze en huwelijk met een vrouw der inboorlingen een gruwel in het oog der Boeren. Doch bovenal was het standpunt der zendelingen ten opzichte der inboorlingen in strijd met dat der Boeren, en moesten zij hen wel haten, die de onbeschaafde volken, welke onder patriarchaal gezag en dwang tot arbeid en rust gebracht konden worden, tot luie, onwillige, rondsletterende lieden vervormden, die in naam bekeerd waren, doch inderdaad niet meer dan roovende landloopers vormden.

De Boeren beoordeelden de zendelingen niet volgens philanthropische beginselen, maar naar de resultaten van hun werk. En welke waren die resultaten? Deze, zegt de heer van Oordt, „dat hoe meer een Hottentot in aanraking kwam met de zendelingen, hoe minder hij deugde, hoe „parmantiger” hij werd, hoe luier hij zich vertoonde, totdat hij eindelijk van zijn baas wegliep, om een ledig, lui leven te leiden op de een of andere zendingstatie, waar men hem beschermde, zoolang hij in de kerk kwam en trachtte, hoe gebrekkig dan ook, zijn Bijbel te lezen. Dat waren de resultaten, en de Boer begreep goed, dat die niet anders konden zijn, zoolang de zending zijn kleurlingtoehoorders vertelde, dat allen in het oog van den Schepper gelijk waren, dat Klaas en zijn baas broeders waren. Dat kon de Boer in zijn Bijbel niet vinden; zoo kon, naar zijn eenvoudig idee, het werk van Kaïn niet worden uitgewischt.”

In de beschouwing der naturellen of onbeschaafde inboorlingen van Zuid-Afrika stonden de Boeren, de Portugeezen en de Engelschen op verschillend standpunt. De Portugeezen beschouwden de inboorlingen als hun slaven, de Boeren als hun kinderen, die men moet leiden en die dienen te gehoorzamen, en de Engelschen als minderjarige broeders, aan wie men dezelfde rechten moet toekennen als aan de Blanken. Die verschillende beschouwingen waren een gevolg van de verhoudingen, waarin de naties tot de inboorlingen stonden. De Portugeezen hadden geen andere verhouding gekend tot de inboorlingen dan die der slavernij; de Engelschen kenden hen in 't geheel niet en stonden dus uitsluitend op theoretisch standpunt, doch de Boeren, die dagelijks

met hen verkeerden, kenden den aard van het ras en wisten daardoor de inboorlingen van hun standpunt te beheerschen, tot orde en arbeid te brengen.

De Boeren kwamen met die beschouwingen der Britsche zendelingen praktisch in konflikt. Een gevolg hiervan was, dat de zendelingen voortdurend de Boeren beschuldigden van de Kaffers te onderdrukken. Zij wisten fraaie staaltjes op te dissen van een en ander, die gretige lezers vonden in de Engelsche kringen. Er bestond in Engeland in dien tijd een sterke philanthropische partij, die zich de Kaffers als brave, ideale natuurkinderen idealiseerde. Bij deze partij wekten de phantastisch gekleurde verhalen van zendelingen als Van der Kemp en Read omtrent de onderdrukking der inboorlingen emoties, en toen de philanthropische partij in het Parlement invloed verkreeg, wist zij de regeering te bewegen, een onderzoek in te stellen naar de handelingen der Boeren.

Er werd een „Rondgaand Hof” ingesteld, dat in de laatste maanden van 1812 zijn zittingen hield in Graaff Reinet, Uitenhage en George. Niet minder dan 58 Blanken stonden hier terecht wegens misdaden, die beweerd werden tegen Hottentotten of slaven gepleegd te zijn. Meer dan duizend getuigen, Europeanen, Kaffers en Hottentotten, werden gedagvaard. Daar bijna alle beschuldigden Boeren waren, valt het niet te verwonderen, dat er hevige opgewondenheid heerschte in deze districten. Het Rondgaande Hof werd met den naam *zwarte ommegang* bestempeld.

En al bleken de ernstige beschuldigingen ongegrond, toch werden de mindere aanklachten, meest geschillen tusschen heeren en dienstboden, behandeld en verscheidene personen werden veroordeeld. Bij de betrekkingen van hen, die zonder voldoende reden aangeklaagd en op de bank der beschuldigden gebracht waren, ontstond een verbittering tegen de zendelingen, die als de oorzaak van dit alles beschouwd werden, en tegen de Britsche regeering, die hieraan toegaf, zonder nauwkeurige kennis van zaken een verbittering, welke niet weer is uitgewischt.

Zelfs kwam het in 1815 tot een uitbarsting. Een Boer op een plaats in de vallei der Baviaans-rivier, Frederik Bezuidenhout, werd beschuldigd, een kleurling-bediende te hebben mishandeld, en voor het gerechtshof gedagvaard. Hij verscheen echter niet. Toen werden een aantal Hottentot-soldaten afgezonden met den bode van het Hof, om Bezuidenhout te arresteeren. Doch bij de nadering der soldaten richtte hij het geweer op hen en schoot. Bezuidenhout vluchtte vervolgens in een spelonk; hij weigerde zich over te geven, doch werd, op het oogenblik, dat hij bezig was zijn geweer te laden, doodelijk door een der soldaten getroffen.

Het lijk van den gesneuvelden Boer werd den volgenden dag door vrienden en bekenden begraven. Doch bij dat graf klonk

de stem der wrake. De broer van Bezuidenhout verklaarde, dat hij niet zou rusten, voordat de Hottentotten-soldaten allen verdreven en zij, die zijn familie zoo in rouw gedompeld hadden, gestraft waren! En nog vóór de vrienden uiteengingen, werd besloten, de grensboeren aan te zetten, de wapenen tegen de regeering, die hun de schande aandeed, door Hottentotten gearresteerd te worden, op te nemen.

Onmiddellijk werden boden door het land gezonden, om tot den opstand uit te noodigen. Nog was de bijval niet groot: men vreesde voor de gevolgen. Ongelukkig viel een brief met de plannen den Engelschen in handen, en onverwijld werd er een geheime patrouille uitgezonden, om Hendrik Prinsloo, een der meest ijverige leiders van den opstand, gevangen te nemen.

Prinsloo werd bij verrassing gevat. Wel verschenen er Boeren, om Prinsloo te ontzetten, wel werd het plan tot een formeelen opstand beraamd en wilde men daartoe bij Slachtersnek bijeenkomen, doch daar velen, hoewel geen sympathie met het Engelsch bestuur hebbend, zich toch terugtrokken, konden de weinigen die stand hielden, den strijd niet wagen. Wie de wapenen nederlegden, werden gevangen genomen; eenigen echter reden hard weg, maar gaven zich later over. De meest standvastigen daarentegen vluchtten naar het Kafferland. Allen werden hier gevangen genomen, behalve één. Dat was Jan Bezuidenhout, een echte, onverschrokken grensboer, die liever wilde sterven dan zich overgeven. Toen de pandoers hem achtervolgd en ingehaald hadden, hield hij met zijn wakkere vrouw, Martha Faber, stand, en richtte het geweer op zijn vervolgers. „Laat ons samen sterven!” riep de trouwe wederhelft, en terwijl Bezuidenhout het eene geweer afschoot, laadde zij het andere. Doch Bezuidenhout werd getroffen en viel neder met twee ernstige wonden; ook zijn gewonde vrouw en veertienjarige zoon, die eveneens deel genomen had aan het gevecht, werden gevangen genomen.

De opstand bij Slachtersnek in 1815 was gedempt; negen en dertig opstandelingen stonden te Uitenhage voor een speciale commissie van het hooge gerechtshof terecht; zes werden ter dood en de anderen tot verschillende straffen veroordeeld. Slechts één der ter dood veroordeelden werd begenadigd en den 9^{en} Maart 1816 werd het vonnis van de vijf anderen voltrokken. Zestien werden toen losgelaten, en van de overige achttien werden sommigen veroordeeld tot levenslange verbanning, anderen tot lichter straffen.

Aldus in korte trekken deze treurige bladzijde uit de Zuid-Afrikaansche geschiedenis bij Slachtersnek, een „eeuwige steen des aanstoots en een rots der ergernis” voor den Boer, zegt Hofmeyr. „Noch Boer, noch Brit is er met eere afgekomen, en de geheele gebeurtenis walgt ons. Eén ding staat zeker vast: nu nog denkt de Boer gedurig om Slachtersnek; nu nog kan hij

pijnlijk tooneel op dien heuvel niet vergeten; nu nog ontvlamt de herinnering aan het treurspel van 1815 zijn rassenhaat."

II. NATIONALE HAAT EN DE GRONDVESTING DER BOEREN-REPUBLICIEKEN.

Wij mogen niet in bijzonderheden stilstaan bij de gebeurtenissen in de Kaapkolonie en bij de grensboeren tot 1836. In het algemeen kunnen wij zeggen, dat de politieke haat tegen het Britsche bestuur vooral bij de grensboeren voortdurend toenam tot nationale haat. „De grensboeren van 1816 zouden engelen in plaats van menschen zijn geweest, indien zij geen bitter gevoel tegen de Engelsche regeering hadden gehad. En zij waren menschen, ruwe karakters, geïsoleerd opgegroeid in het land, te midden van voortdurenden strijd, menschen, die liefhadden, maar ook konden haten met bitteren haat."

Bij dezen toestand kwam de Britsche regeering tot de meening, dat het wenschelijk was, de bevolking der Kaapkolonie te vermeerderen met menschen van Britsche nationaliteit. In 1819 vond men er slechts 42.000 Blanken en het Britsche Parlement gaf £ 50.000, om de emigratie te steunen. Van 1820—1822 vestigden zich ongeveer 5000 geboren Britten in de Kaapkolonie, die hoofdzakelijk tusschen de Bosjesman- en Visch-rivieren, den Zuurberg en de zee geplaatst werden. Grahamstad en Port-Elizabeth hebben hun eigenlijke opkomst aan hen te danken.

Door deze Britsche emigranten was er een nieuw volkselement in de kolonie gekomen. Ongeveer $\frac{1}{8}$ der bewoners spraken thans de Engelsche taal, hoewel de meeste districten nog bijna geheel Hollandsch waren. Toch gaf dat der regeering aanleiding tot het besluit, dat na 1825 alle officieele documenten en na 1 Januari 1828 alle procedures aan de gerechtshoven in de Engelsche taal moesten zijn. In steden als Simonsstad, Grahamstad en Port-Elizabeth bestond hiertegen geen bezwaar, doch in andere districten, waar het Hollandsch de volkstaal was, veroorzaakte dit besluit groote ergernis en werd het als een ernstige grieven tegen het Britsch bestuur beschouwd. Verzoeken, aan de regeering gericht, hadden geen resultaat; op de bovengenoemde data werd het Engelsch tot de officieele taal des lands verklaard. Zoo wilde de Britsche politiek haar nieuwe kolonie „verengelschen," een onpraktisch inzicht, omdat het juist in stede van nauwere aaneensluiting een verdere verwijdering ten gevolge had. De Engelsche koloniale politiek stuitte af op den vasten muur der Hollandsche nationaliteitsbeginselen; de politieke haat werd langzamerhand een nationale haat, een rassenhaat.

De beker der ontevredenheid, vooral van de grensboeren, vloeide eindelijk over. Had de Britsche Kafferliefde tot nog toe

bovenal de inboorlingen beschermd en de Boeren de slachtoffers doen worden, toen in 1834 door het Britsche Parlement de slavernij werd afgeschaft en de Boeren van hun werkkrachten werden beroofd, werd de toestand nog erger. Onbeschermd stonden thans de Boeren tegenover de vrijgelaten Kaffers en Bosjesmannen, die het werk weigerden, en als landloopers de grensgewesten afliepen, het vee stalen en niets ontzagen. Als de Boeren hun wapens tegen hen gebruikten, werden zij beschuldigd van gewelddadig optreden. De gelden, welke het Parlement had toegestaan voor de vrijkoopding der slaven, kwamen slechts voor een klein gedeelte, $\pm \frac{1}{6}$, in handen der Boeren, daar de Rijksregeering bepaalde, dat elke aanspraak op vergoeding zou moeten bewezen worden voor commissarissen te Londen, wat natuurlijk voor de meesten een onmogelijke reis was. Tusschenpersonen, commissionnaires, kregen het geld, dat de regeering bestemd had, om de Boeren schadeloos te stellen.

De plotselinge en onpraktische wijze, waarop hier de slavernij werd afgeschaft, had schromelijke economische gevolgen voor de kolonie. Wij verdedigen de slavernij hiermede niet, maar strijden tegen de toepassing der afschaffingswet en wijzen op de gevolgen, die de Boeren in alle zwaarte gevoelden. Het was de confiscatie van een waarde van 2 millioen pond sterling op een kleine en niet zeer bloeiende bevolking. Sommige familiën kwamen het verlies nooit te boven. Oude mannen en vrouwen, die nooit gebrek geleden hadden, daalden in armoede ten grave, en honderden van de eerste familiën des lands waren in armoede gedompeld. Daarbij komt nog het plotseling verlies der werkkrachten. Is het wonder, dat de grensboeren, die reeds zooveel door de Kafferorlogen geleden hadden, eindelijk naar een weg zochten, om van de Britsche koloniale politiek ontslagen te worden, die hun zulke bloedige en zulke groote financieele offers gekost had?

In deze omstandigheden keerde de Boer, hoe ruw ook van uiterlijk, maar toch godsdienstig in zijn gemoed, tot zichzelf in en sloeg hij zijn Bijbel op, het eenige boek op de hoeve, waarin hij schier dagelijks een hoofdstuk las en troost zocht in alle omstandigheden des levens.

En als hij daar dan las, dat de Heer tot Abraham zeide (Gen. 12):

„1. Ga uit uw land en uit uwe maagschap en uit uws vaders huis naar het land, dat Ik u wijzen zal;

2. en Ik zal u tot een groot volk maken, en u zegenen en uwen naam groot maken; en wees een zegen!

3. en Ik zal zegenen, die u zegenen, en vervloeken, die u vloekt; en in u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden.

4. En Abraham toog henen, gelijk de Heere tot hem gesproken had....” dan werd de geest van bijbelsche patriarcaliteit over

hem vaardig, die onder het ruwe kleed steeds in hem leefde. En evenals de Aartsvader van het oude Israël besloot hij het land der onge-rechtigheden te verlaten. Ginds, over die bergenreeks aan den noordelijken horizon, lag een bijna nog geheel onbekend land. Daarhenen, langs onbekende wegen, naar het land, dat God de Heer hun zou wijzen, dat was het heilige der bezieling, die na lange beraadslagingen tal van grensboeren deed besluiten, hun land voor altijd te verlaten.

Zoo werd de Groote Trek voorbereid, waarbij tal van grensboeren in groepen de Kaapkolonie voor altijd verlieten. Piet Retief, een der trekkers, publiceerde openlijk de gronden, waarom de kolonisten heengingen. Hij had daartoe redenen, omdat er een aantal verhalen werden rondgestrooid, blijkbaar met het doel, om de gemoederen zijner landgenooten tegen hen op te hitsen en een vooroordeel te wekken tegen degenen, die besloten hadden te verhuizen uit een kolonie, waar zij zoo vele jaren lang een aaneenschakeling van zware verliezen hadden geleden. Het doel met deze valsche verhalen was blijkbaar om de banden des bloeds tusschen de Boeren te verscheuren. „Doch wij wenschen goed aangeschreven te blijven bij onze broeders, en zijn begerig, dat zij en de geheele wereld ons buiten staat gelooven om den heiligen band, die den Christen aan zijn geboorteland verbindt, te verbreken zonder gewichtige redenen,” zegt Retief.

Die redenen waren:

1°. Wij wanhopen de kolonie te redden van de euvels, welke haar bedreigen door het oneerlijk en oproerig gedrag van landloopers, die toegelaten worden om elk deel er van te verpesten, en ook zien wij geen vooruitzicht van vrede en geluk voor onze kinderen in een land, zoo geteisterd door binnenlandsche onlusten. 2°. Wij beklagen ons over de zware verliezen door de èmancipatie der slaven, en omtrent de tergende wetten, ten opzichte van hen gemaakt; 3°. Wij klagen over het systematisch geplunder, dat wij hebben moeten lijden van de Kaffers en andere kleurlingen, vooral ten gevolge van den laatsten inval in onze kolonie, die onze grensdistricten verwoest heeft en de meeste inwoners te gronde heeft gericht; 4°. Wij klagen over de onrechtvaardige beschuldigingen, op ons geworpen, door belanghebbende en oneerlijke personen, onder den dekmantel van den godsdienst, wier getuigenis in Engeland geloofd wordt, met uitsluiting van alle getuigenis te onzen gunste, en ten gevolge van dat vooroordeel zien wij den geheelen ondergang der kolonie tegemoet; 5°. Wij zijn besloten, waar wij ook gaan mogen, de billijke beginselen van vrijheid te bewaren; maar, terwijl wij zorg zullen dragen, dat niemand in slavernij zal worden gehouden, zijn wij vast besloten, om zulke regulatiën in te stellen, als zullen leiden tot het onderdrukken van misdaden, en tevens behoorlijke relatiën zullen instellen tusschen meester en dienstbode.

Ziedaar de grondbeginselen, welke in het algemeen de trekkers bezielde en die door Retief werden uitgedrukt. Hij eindigt met de volgende stellingen: 9°. Wij verlaten deze kolonie met de volle verzekering, dat het Engelsche Gouvernement niets meer van ons te eischen heeft, en ons zal toelaten, onszelven te besturen, zonder zich met ons te bemoeien, en 10°. Wij verlaten het vruchtbare land onzer geboorte, waarin wij vreeselijke verliezen en gedurige hindernis hebben gekend, en gaan naar een woest en gevaarlijk land, maar wij gaan met een vast vertrouwen op een alziend, rechtvaardig en genadig Wezen, Dien wij naar het beste van onze krachten zullen trachten te vreezen en ootmoedig te gehoorzamen. Op order van de Boeren, die de Kolonie hebben verlaten,

PIET RETIEF.

Ziedaar een bekentenis, die van groote waarde is, om het standpunt te begrijpen, waarop de Boeren zich plaatsten.

* * *

In het jaar 1836 was het land ten noorden der Oranje-rivier nog slechts zeer weinig bekend. De grensboeren waren in de Kaapkolonie tot de Oranje-rivier genaderd: een zekere Jacob Kruger woonde reeds in 1801 niet ver van de rivier; enkele grensboeren trokken bij droogte over de Oranje-rivier, om op de landen ten noorden van deze hun vee te weiden; in Griqualand waren zendelingen doorgedrongen en was in 1823 een zendingsstatie te Philippolis gesticht, doch dat waren ook de voornaamste betrekkingen, die tusschen het land ten zuiden en ten noorden der rivier bestaan hadden.

Dat land moest dus geheel verkend worden, en toen de oostelijke grensboeren voorzagen, dat het weldra in de Kaapkolonie niet meer voor hen zou zijn uit te houden, ondernamen in 1834 Pieter Lavas Uys, zijn broer Jacobus Uys, Johannes de Lange, Stephanus Maritz en Gerrit Rudolph met 14 wagens een tocht door den lateren Vrijstaat naar Natal, dat zij als een schoon en vruchtbaar land leerden kennen. Het geheele Natal was destijds bewoond door woeste Kafferstammen en alleen aan de haven van Natal bevond zich een troepje Engelsche handelaren.

Na deze eerste verkenning en de daarbij verkregen resultaten is zeker het plan der verhuizing snel gerijpt bij onderscheidene Boeren. 't Was een harde zaak, hun land, waar zij geboren en opgevoed waren, waar zij geleefd en gestreden hadden, te verlaten voor een geheel onbekende toekomst, van welke te voorspellen was, dat zij met lijden en strijden gepaard zou gaan. Maar toch, zij gingen. In onderscheidene groepen vereenigd, trokken zij achtereenvolgens de Oranje-rivier over, om het Britsch gebied te ontvluchten.

Wij moesten in het bovenstaande iets uitvoeriger zijn, om de

verhouding der Boeren tot de Britsche politiek te schetsen. Bij de geschiedenis dier verschillende groepjes trekkers, hoe belangwekkend die ook zijn moge, kunnen wij thans niet in bijzonderheden stilstaan, om de ons gestelde grenzen niet te overschrijden. Daarom bepalen wij ons enkel tot het opsommen van de hoofdfacten en van de resultaten.

In 1836 vertrok het eerste groepje trekkers, onder Louis Richard, een boer uit Albany, bij wie zich een ander groepje onder Johannes van Rensburg aansloot. Deze trekkers kwamen tot in het tegenwoordige Zoutpansberg, vanwaar zij naar de Delagoa-baai reisden. In die geheel onbekende streken, waar onbeschaafde volksstammen, een ongezonder klimaat en wilde dieren hen voortdurend bedreigden, kwam het grootste gedeelte dezer zwervers in treurigen toestand om; van de 98 zielen, die de kolonie verlaten hadden, bereikten slechts 26 in ellende de Delagoa-baai, waar zij door de Portugeezen vriendelijk werden geholpen.

In 1836 vertrok nog een tweede, aanzienlijker trek onder Andries Hendrik Potgieter, bij wien zich ook drie families Kruger voegden. Zij trokken aanvankelijk naar de Vet-rivier, waar zij het land tusschen Vet-rivier en Vaal-rivier tot hun verblijf verwierven (den noordwestelijken Vrijstaat). Een aantal van deze groep trok reeds over de Vaal-rivier naar het tegenwoordige Potchefstroom. Potgieter begreep echter, dat het wenschelijk was, zich aan zee te vestigen, en trok daarom naar het noorden, waar hij het lager van Louis Richard bereikte, (Rensburg was op weg naar Delagoa-baai, doch men had sedert lang niets van hem gehoord), maar hij besloot terug te keeren naar zijn volk. Tijdens zijn afwezigheid hadden de Matabele-Kaffers, die toen in de Transvaalsche gewesten woonden, een hevigen aanval gedaan op de Boeren, van wie zij verscheidenen doodden. De woeste Kaffer-koning Moselekatse heerschte hier destijds met ruw geweld, alles aan zijn despotischen wil onderwerpend.

Doch de Boeren, die zich eerst verdedigden, vervolgden later de Matabelen onder Potgieter, om hun macht te breken. En toen in 1837 een derde trek onder Gerrit Maritz uit Graaff Reinet aankwam en hulp bood, werd een commando op Moselekatse afgezonden, dat den Matabelen een zware nederlaag toebreacht. Later werd de strijd tegen Moselekatse onder Potgieter en Uys herhaald, waarbij zij den Kaffervorst over de Limpopo verdreven, zoodat het land voortaan van hen verschoond bleef. Potgieter proclameerde nu het land, dat vroeger als bezitting van Moselekatse beschouwd was, als eigendom der Boeren, die aldus door overwinning het land over de Vaal-rivier hadden verworven.

Een vierde trek uit de Kaapkolonie werd in 1837 geleid door den bekwamen en ontwikkelde Piet Retief, dien wij reeds noemden op pag. 19. Hij was het, die de oneenigheden, welke

reeds onder de voortrekkers heerschten, bijlegde, die er op aandrang, dat de ordeloosheid onder de trekkers moest ophouden, en zoo wist hij in Juni 1837 op een vergadering te Winburg de voornaamste leiders der Trekboeren te verzamelen en reeds een soort van constitutie te doen aannemen, uit 9 artikelen bestaande. Hier werd reeds in beginsel *de republikeinsche regeeringsvorm aangenomen, met een Volksraad als het hoogste gezag.* Teekenend is hierbij de bepaling, *dat elk lid der Maatschappij zich onder eede verbinden moest, geen correspondentie of connectie te hebben met het Londensche zendelinggenootschap.*

Als Commandant-Generaal werd vervolgens Piet Retief gekozen en eenige maanden later koos men den eersten Volksraad.

Retief begreep, dat het verblijf in het binnenland niet geschikt was, om een staat te vestigen. Daarvoor had men de zee noodig. Een kleine latere trek onder Piet Uys, die reeds vroeger Natal verkend had, deed hierop nader de aandacht vestigen.

Natal werd destijds bewoond door Zoeloe-Kaffers onder hun machtigen vorst Dingaan, en Piet Retief wist door verdrag van Dingaan een grondgebied te bekomen, waar de Boeren zich in Natal konden vestigen.

Piet Retief en Gerrit Maritz trokken daarop de Drakenbergen over met hun talrijke manschappen; Potgieter bleef achter te Winburg, waar hij zijn eigen heer kon zijn. Doch, helaas! de verraderlijke Dingaan liet Retief overvallen en vermoorden en richtte vervolgens een vreeselijk bloedbad aan onder de nietskwaads vermoedende voorhoede der Boeren. Gelukkig ontkwam er een, die de andere Boerenkampen waarschuwde, waardoor zij zich wapenen konden en de Kaffers wisten te weerstaan. In den Kafferoorlog, die hierdoor ontstond, werden de Boeren meester van Natal, vooral door de hulp van Panda, een broer van den Zoeloevorst Dingaan, welke laatste in den strijd sneuvelde, 1840. Panda erkende thans zelfs de heerschappij der Boeren in Natal.

Toen de Boeren na dien tijd in het rustig bezit van Natal waren, besloot Engeland zijn gezag van de Kaapkolonie tot hier uit te breiden. Engeland wilde een zelfstandigen staat in de nabijheid van zijn kolonie niet dulden. Daarenboven waren de Boeren toch Engelsche onderdanen, aldus redeneerde de politiek.

Een eerste detachement troepen onder bevel van Harry Smith werd verslagen, doch voor een later aangevoerde, aanzienlijker macht moesten de Boeren in Natal het onderspit delven. Natal werd aldus in 1843 tot een Britsche kolonie verklaard. Er bevonden zich in dien tijd ongeveer 6000 Blanken in Natal, grootendeels Boeren, van welke een gedeelte onmiddellijk het land weer verliet, om zich ten westen van de Drakenbergen, bij de daar achtergebleven trekkers een grondgebied te verschaffen, vrij van Britsche overheersching.

Een gedeelte der trekkers vertrok eerst later uit Natal, o. a.

Andries Pretorius in 1847, en een gedeelte bleef er achter onder Britsch bestuur.

* * *

De Boeren, die na de bezetting van Natal door de Engelschen, terugtrokken, vestigden zich gedeeltelijk bij de Vaal-rivier, waar Hendrik Potgieter commandant was (in de gewesten van Winburg en Potchefstroom), terwijl een ander gedeelte zich bij de Riet-, Modder- en Caledon-rivieren nederzette. Hier vormden zij onderscheidene kleine republieken, zonder wederzijdsch verband. Partij-schappen en individualisme scheidden de zonen van hetzelfde volk.

Reeds in 1845 hadden de Griqua's, een ras van gemengden oorsprong, die ten noorden van de Oranje-rivier woonden en sedert den Grooten Trek veelvuldiger met de Boeren in aanraking waren gekomen, op aanraden der zendelingen, die onder hen werkten, de hulp van de Kaapsche regeering ingeroepen tegen de Boeren. Het gevolg was, dat de Boeren in die streek door Kaapsche troepen onderworpen en weder onder Engelsch gezag gebracht werden. Een gedeelte evenwel trok thans verder, om zich te voegen bij de overige voorttrekkers. Daar Hendrik Potgieter met de zijnen verder noordelijk was getrokken, n.l. naar de gewesten van Lijdenburg en Zoutpansberg, werd het land in den noorderlijken Vrijstaat aan de Vaal-rivier thans door de nieuw aangekomenen uit Natal en uit Griqualand bevolkt.

Doch de Britsche regeering volgde ook hier de Boeren, en in 1848 werd de *Britsche Souvereiniteit van de Oranje-rivier* gevestigd, gevormd uit het land tusschen de Oranje-rivier en de Vaal-rivier, oostwaarts tot het Drakengebergte.

Een machtige oppositie hiertegen werd geleid door Pretorius, die uit Natal was vertrokken. In het sombere oogenblik, dat zijn vrouw op het sterfbed lag, vatte hij de wapenen op, om tegen het Engelsche gezag, dat te Bloemfontein resideerde, te vechten. „Mijn leven kunt gij niet redden, uwe landslieden hebben u noodig, ga tot hen!” aldus sprak de wakkere vrouw in de laatste oogenblikken haars levens tot haar echtgenoot. Zij omhelsden elkander, tranen vloeiden door den baard van den dapperen trekker, nog een handdruk, en hij ging. Hij zag zijn vrouw niet weder.

De strijd van Pretorius tegen de Engelschen was ongelukkig. Een ernstig treffen had plaats bij de Boomplaats, 29 Aug. 1848, waarbij de Engelschen overwonnen. Op het hoofd van Pretorius en andere leiders werden prijzen gesteld, hun goederen werden verbeurd verklaard. Pretorius vertoefde sedert in het gebied der Magaliesbergen, in het tegenwoordige Pretoria (naar hem genoemd).

Na dien tijd begon er een tijdelijke wijziging te komen in de Britsche politiek. Engeland had de handen vol, om in de Kaapkolonie

rust te bewaren, om Hottentotten, Kaffers en Basoeto's in bedwang te houden. Het Britsche Parlement was ontevreden over de menschenlevens en schatten, die aan de koloniale politiek in Afrika werden opgeofferd. Zoo schreef de Minister van Koloniën in 1851 uitdrukkelijk naar de Kaap, „dat aan de eer der Britsche wapens moest worden voldaan, doch dat overigens het Bestuur over de soevereiniteit zou worden ingetrokken, tenzij de bewoners zelf bereid waren, dat bestuur krachtig te steunen.” Men begon in te zien, dat de Boeren de beste beschermers der grenzen waren tegen de invallen der wilde stammen, en dacht er aan, vriendschap met de Boeren te sluiten. Vooral de Vrijstaat kon een wachtpost worden, een „bufferstaat”, bestemd, om de aanvallen der Basoeto's te weerstaan.

Onder die omstandigheden wist Pretorius in Januari 1852 het *Verdrag van de Zandrivier* met Engeland tot stand te brengen, waarbij „het Britsche Gouvernement aan de emigranten ten noorden der Vaalrivier volle onafhankelijkheid waarborgde met den besten wensch voor vrede en vriendschap, welk verdrag den 16en Maart 1852 op een groote bijeenkomst van emigranten te Rustenburg werd aangenomen.

Geheel vrijwillig stond Engeland om bovengenoemde beginse-len in 1854 zijn soevereiniteit over het land tusschen de Oranje-rivier en de Vaal-rivier af. Dit geschiedde door het *Verdrag van Bloemfontein*, 23 Febr. 1854.

Zoo waren de trekkers ten noorden van de Oranje-rivier, uitgezonderd in Natal, thans vrij van het Engelsch gezag. Nu zou men verwachten, dat zij zich als één geheel bij elkander aansloten, Doch helaas! partijschappen verdeelden de emigranten nog in afzonderlijke groepen.

Andries Pretorius en Hendrik Potgieter, de beide hoofdgrondleggers van de vrijheid, overleden beiden in 1853. „Waakt en bidt, opdat geen zaad van tweedracht onder ulieden voorttele,” schreef de Commandant-Generaal Potgieter kort vóór zijn dood. Doch de zonen van Potgieter en Pretorius bleven aanvankelijk nog naast elkander staan, elk als het ware zijn eigen gebied besturend.

Eerst langzamerhand kwam er toenadering tusschen de zelfstandige republieken. De emigranten ten noorden van de Vaalrivier vereenigden zich na veel onderhandelingen in 1858 tot één republiek, de *Zuid-Afrikaansche Republiek*, veelal *Transvaal* genoemd, waarvoor één Grondwet en één vlag werd aangenomen. De vlag werd gevormd door de Nederlandsche kleuren, door een baan van groen langs den stok vereenigd. Eerst sloot Zoutpansberg zich hierbij aan in 1858 en twee jaren later ook de republiek Lijdenburg. M. W. Pretorius, de oudste zoon van den man, die zooveel voor de vrijheid der Boeren had gearbeid, werd tot president gekozen, wat hij bleef, een paar jaren uitgezonderd, tot 1871.

Ook ten zuiden van de Vaal-rivier was na de erkenning der onafhankelijkheid in 1854 door den Volksraad reeds een republiek, de *Oranje-Vrijstaat*, opgericht. De eerste president aldaar was J. P. Hoffman (Sept. 1854—55) en de tweede J. N. Boshoff. (Aug. 1855—Sept. 59)

Pretorius, die reeds vóór 1857 eenige eenheid ten noorden der Vaal-rivier had gevestigd, wendde zich toen ook tot Bloemfontein, om aansluiting hiermede te verkrijgen. Daarbij wees hij op de diensten, door zijn vader aan de vrijheid van dat land bewezen. Hij vond echter geen bijval en moest zelfs den Vrijstaat verlaten, omdat men vreesde voor verder gaande plannen. Het scheen zelfs tot een strijd tusschen beide republieken te zullen komen, die gelukkig verhinderd werd. Op den 1sten Juni 1857 werd een verdrag gesloten, waarbij de zelfstandigheid der beide republieken van weerszijden werd erkend.

Toen nu later Pretorius de republiekjes ten noorden van de Vaal-rivier onder zijn gezag vereenigde, werden de Boerenemigranten sedert in twee republieken verdeeld, welke tot op onzen tijd bleven bestaan.

Nog een oogenblik scheen de vereeniging van beide republieken tot stand te zullen komen. Dat was in 1859, toen Pretorius ook tot president van den Vrijstaat werd gekozen door toedoen eener partij, die de confederatie van beide republieken wilde. Doch de confederatie werd ingeleid door een tijd van verwarring, die zelfs tot burgeroorlog in het noorden oversloeg. Thans volgde er een tijdperk van onrust voor de jeugdige republieken, waarin bleek, dat die vereeniging een ongewenschte zaak zou zijn. In den Vrijstaat kwam hierin eerst verbetering, toen in 1864 Johannes Hendrik Brand tot president werd gekozen.

In de Transvaal werd in 1872 Dr. Thomas François Burgers tot president gekozen. Men beseftte hier, dat het noodzakelijk was, iemand van hooger ontwikkeling aan het hoofd van den staat te hebben. Dr. Burgers, vol idealen, om de jeugdige republiek tot geestelijke en economische ontwikkeling te brengen, wendde al zijn krachten aan, om het onderwijs te bevorderen, en ontwierp reeds het plan van een spoorweg naar Delagoa-baai. Om zijn ontwerpen te verwezenlijken, noodigde hij verschillende Nederlanders uit, hem in zijn hervormingsarbeid bij te staan. Mannen als van Gorkum en Dr. Jorissen traden op verzoek van Burgers in dienst der republiek.

De voortvarendheid en moderne wereldinzichten van Burgers hadden echter al spoedig een hevige oppositie tegen zijn bestuur doen ontstaan. Burgers leefde te vroeg voor de Transvaal; zelfs de aanleg van den spoorweg was onderscheidenen Boeren een gruwel. Toen daarbij een oorlog ontstond met Secoecoeni, een Kafferhoofd, welke groote nadeelen in de oostelijke grensgewesten veroorzaakte, richtte zich bij de aanstaande presidentsverkiezing

een heftige partijoppositie tegen president Burgers. Burgers werd in de verkiezingsmanifesten als de oorzaak van den rampspoed in dien oorlog beschouwd, het wantrouwen nam meer en meer toe, en Paul Kruger werd van onderscheidene zijden als tegen-candidaat gesteld, van wien men een beter bestuur verwachtte. De Afrikaander partij, die wij later zullen leeren kennen, streed in proza en poëzie tegen Burgers, vooral ook, omdat hij Nederlanders in het land had gehaald.

III. ONDERGANG DER ZUID-AFRIKAANSCH REPUBLIEK EN HERBOREN VRIJHEID.

Zoo was de Transvaalsche Republiek door partijstrijd verscheurd, zonder den tijd gehad te hebben, om zich behoorlijk te organiseeren en te ontwikkelen. De staat verkeerde nog in een toestand van kinderlijke onervarenheid, en de Britsche politiek vestigde hierop met een zeker innig welgevallen het oog. Haar standpunt was weder veranderd: uitbreiding van gebied stond opnieuw op haar programma, en de Transvaalsche toestanden schenen een wettig voorwendsel te vormen voor Britannië, om tusschenbeide te komen.

Wij komen dus aan het belangrijke jaar 1877, een der meest gewichtige uit de Britsche koloniale geschiedenis in Zuid-Afrika, omdat aan dit jaar het feit verbonden is, hetwelk voor de Britsche politiek van zoo onberekenbare gevolgen was. Wij bedoelen hiermede de annexatie der Zuid-Afrikaansche Republiek door Sir Theophilus Shepstone namens Engeland.

Was de annexatie der Transvaal een op zichzelf staand feit, misschien door een of ander hooggeplaatst ambtenaar in dollen ijver, om zijn regeering welgevallig te zijn, uitgevoerd, of moet de geschiedenis in die gebeurtenis het resultaat van wel doordachte politieke overwegingen zien?

R. Statham, in zijn boekje „South-Africa as it is”, een boekje, dat vrij onpartijdig is, zegt omtrent die zaak het volgende: „Er zijn twee theorieën omtrent de annexatie van de Transvaal. De eene theorie is, dat een ongelukkige misslag door Sir Theophilus Shepstone werd begaan, die niet ongedaan gemaakt kon worden. Een andere theorie is, dat de annexatie van Transvaal een zuiver deel was van een uitgewerkt schema, om de kaart van Zuid-Afrika te veranderen, en in nauw verband stond met de aanstelling van Sir Bartle Frere tot de meest verantwoordelijke betrekking onder Britsch bestuur. Zij, die laatstgenoemde theorie aanhangen, beweren, dat de annexatie van de Transvaal geruimen tijd reeds een afgesproken zaak was en dat men slechts op de aankomst van Sir Bartle Frere wachtte, om het plan ten uitvoer te brengen. Wat is het waarschijnlijkste? Ongetwijfeld het laatste.”

Aldus de Engelsche schrijver, dien wij citeeren volgens van

Oordt. En deze voegt er aan toe, „dat niets klaarder bewezen is, zoowel door feiten als geschriften, dan dat de annexatie van Transvaal een deel is van een fijn uitgewerkt plan, om de kaart van Zuid-Afrika rood te verven, even goed als 19 jaar later het plan van den heer Rhodes.”

In die lijn moeten wij dus deze daad beschouwen, een lijn, welke wel werd afgebroken door den weerstand der Zuid-Afrikaanders, welke niet te behandelen waren als Kaffers, Hottentotten of onbeschaafde volken, maar die toch weer gevolgd werd door de Britsche koloniale staatkunde en waartoe deze al de krónkel-paden eener sluipende politiek, om het gezag der vrije Boeren te doen ondermijnen door verschillende handlangers, niet te onedel vond.

Het was in dien tijd de hoofdgedachte der Britsche koloniale politiek, om in de uitgebreide bezittingen confederaties van schijnbaar ten deele zelfstandige staten te vormen, die intusschen ten nauwste met Engeland verbonden waren, en waar de vertegenwoordiger der Britsche kroon niet zelden de vertegenwoordigers des volks besluiten deed nemen in den geest, als het moederland dit wenschelijk achtte. Zoo was het geschied in Canada, zoo zou het ook hier geschieden.

De Engelsche Minister van Koloniën, onder het Kabinet van Lord Beaconsfield, Lord Carnarvon, was geheel van die gedachte beziel en meende, dat het beginsel van algemeene confederatie ook moest worden toegepast op Zuid-Afrika. Er was echter een groot verschil tusschen beide; Canada was reeds vóór de confederatie geheel een Britsche bezitting geworden, met Zuid-Afrika was dit niet het geval. En al kon men in Zuid-Afrika betrekkelijk ongestraft groote gedeelten der in handen van inboorlingen zijnde landen annexeren, met de vrije republieken, gevormd door antagonisme tegen Engelsch bestuur, door mannen, die zelfstandig hun landen veroverd, hun staten gevormd hadden, was dit niet het geval. Waar men zich veel opofferingen voor getroost, dat heeft men lief; zoo hadden ook de Boeren hun vrijheid en zelfstandigheid te lief, om die op den duur prijs te geven, ook al konden zij door schoone voorspiegelingen voor kort verblind worden.

Lord Carnarvon, misschien geïnspireerd door Londensche kooplieden, die handelshuizen in de Kaapkolonie bezaten, besloot de uitbreiding van het Britsche gezag in de republieken voor te bereiden. Of hij daartoe aangespoord werd door het beginsel, zooals Sir Bartle Frere in de verdediging der annexatie het voorstelde, om te beletten, dat een deel van den handel op de republieken in Duitsche handen kwam, schijnt twijfelachtig, en in elk geval geeft dit geen rechtvaardiging aan de zaak.

Engeland begon met den historieschrijver Froude naar Zuid-Afrika te zenden, teneinde den confederatiegeest voor te bereiden,

en deze bereisde geruimen tijd het land, zonder echter veel instemming te vinden. Men verhaalt evenwel, dat Joubert, destijds waarnemend staatspresident, zich niet ongunstig over een dergelijke confederatie heeft uitgelaten. President Burgers evenwel, die toen ter tijd in Europa reisde voor de belangen van Transvaal, verklaarde zich onmiddellijk na zijn terugkomst tegen een dergelijk plan.

De Engelsche Minister van Koloniën besloot thans een anderen weg te volgen en de Transvaal, die het meest tegen de confederatie gekant was, desnoods te dwingen. In dien tijd brak juist de genoemde oorlog uit van het Kafferhoofd Secoecoeni tegen de Transvaal. Of dit toeval was, dan wel een vrucht van de Britsche politiek, om de inboorlingen op te zetten tegen de vijanden van Engeland, iets, wat niet zonder voorbeeld is in deze geschiedenis, valt op dit oogenblik nog niet uit te maken. De oorlog der Transvalers tegen Secoecoeni was aanvankelijk niet gelukkig, en hierin vond Lord Carnarvon grond, om in de zaken der Z.-A. Republiek in te grijpen. Sir Theophilus Shepstone, Commissaris der naturellen in Natal, iemand, die door en door bekend was met de Zuid-Afrikaansche toestanden, was de raadsman in dezen.

De Britsche politiek had wel bewerkt, dat uit de Transvaal stemmen kwamen, om Engelsche tusschenkomst te verzoeken. De omstandigheden dier Republiek waren daarvoor gunstig. Er was een verkiezingsstrijd, gelijk wij zeiden; vele Boeren van den ouden stempel voerden oppositie tegen een vooruitstrevenden president als Burgers, wiens vooruitziende plannen tot ontwikkeling der Republiek niet begrepen werden. De bewerkers der goudvelden van Lijdenburg, die nadeelen hadden geleden in den oorlog tegen Secoecoeni, kooplieden, die hun belang bij de annexatie inzagen, richtten zich in Juli 1876 tot de Engelsche regering met verzoek om bescherming der Britsche onderdanen in Transvaal. Reeds in 1876 is aldus een spel gespeeld, dat na twee decennien door de politiek herhaald werd. En in die voorbereidselen, welke gemaakt waren, vond Engeland's staatsman grond, om van het federatieplan af te stappen teneinde een verdergeaand plan tot uitvoering te brengen.

Den 22^{en} Sept. 1876 telegrapheerde Lord Carnarvan aan Sir Henry Barkly, Hoogen Commissaris in Afrika: „De loop der omstandigheden heeft mijn positie veranderd, en het is duidelijk, dat mijn plan, om met de Transvaal als *onafhankelijke staat* samen te werken, misschien verandering kan ondergaan.”

’t Was de zwenking in de taktiek. En reeds gelijktijdig was Sir Theophilus Shepstone, belast met een *speciale* zending, naar de Transvaal gezonden.

Het officieele doel dier zending was aanvankelijk, dat Shepstone een onderzoek zou instellen naar de Transvaalsche onlusten, om

verder nog de confederatie voor te bereiden. Doch twee weken later, op 6 Oct. 1876, gaf Lord Carnarvon namens Hare Majesteit Shepstone volmacht, om, indien dit noodig was, de Transvaal te annexeeren.

Met uiterlijke vriendschapsblijken kwam de gevierde gast in de Transvaal, maar in zijn hart verborg hij de plannen, om de Republiek van haar onafhankelijkheid te berooven. Ziedaar een der staaltjes van de Britsche koloniale politiek in Zuid-Afrika.

Voor die plannen was in de Kaapkolonie een ander man noodig, beter te vertrouwen en krachtiger dan Sir Henry Barkly. Deze werd thans als Hooge Commissaris vervangen door Sir Bartle Frere, die Engeland in Britsch-Indië goede diensten bezwen had.

Wist Sir Bartle Frere de plannen van Shepstone? Uit de officieele stukken blijkt dit niet, en hij zette een gezicht vol verbazing, toen hij het feit der annexatie hoorde, evenals Rhodes na den inval van Jameson. Doch men kan niet aannemen, dat de hooge staatsman, bestemd voor zulk een belangrijke post, van het geheime doel onkundig is gelaten.

Shepstone zette in Nov. 1877 in Natal voet aan land. Langzaam reisde hij verder, zich niet haastend, daar hij Sir Bartle Frere tijd wilde gunnen tot zijn aankomst in Kaapstad, vóór de groote onderneming plaats had. Van den Lt. Gouverneur van Natal verkreeg Shepstone een escorte van 25 man der Natalsche bereden politie, om mede te nemen naar Transvaal. Aan President Burgers gaf hij daarvan bericht, doch hij voegde er bij, dat deze daartegen zeker geen bezwaar zou hebben en dat hij daarom reeds vertrok, zonder antwoord af te wachten. Op den 4^{en} Jan. 1877 trok de speciale Commissaris de grenzen over, op weg naar Pretoria, waar hij 21 Jan. 1877 zijn glorierijke intrede deed.

Onderweg trok Shepstone onderscheidene dorpen door, waar hem adressen om hulp werden aangeboden, ondertekend in de eerste plaats door Engelschen, ook lichtvaardig en onnadenkend ondertekend door eenige Boeren, die hiermede wel raad, maar geen annexatie beoogden. De intocht in Pretoria werd in schitterende kleuren aan Lord Carnarvon overgebiefd. Werkelijk werden de paarden afgespannen en werd het rijtuig voortgetrokken door eenige opgewondenen, maar de Volksstem van den 23^{en} Jan. 1877 zegt, dat slechts vijf Boeren bij die ontvangst tegenwoordig waren en geen der oude bewoners van Pretoria.

Shepstone bracht in Pretoria de vraag omtrent de confederatie voor den Volksraad. Tegelijkertijd werd er gehandeld over den vrede, dien Secoecoeni, in het nauw gedrongen, thans wenschte. Dit laatste was niet in het voordeel van Shepstone's plannen; hoe meer de omstandigheden der Republiek gedrukt werden, des te eerder had hij kans, de Britsche koloniale politiek te doen

slagen. Hij wist zelfs te verkrijgen, dat twee Engelsche afgevaardigden naar Secoecoeni gezonden werden, om de zaak te onderzoeken. Een dier afgevaardigden was Rider Haggard, thans een bekend Engelsch romanschrijver. Toen deze terugkwam, bleek het, dat Secoecoeni niet aan vrede dacht; de Engelsche politiek had het Kafferhoofd blijkbaar tot andere gedachten gebracht.

Toch wilde de zaak der confederatie, zooals die eerst nog op het touw gezet werd, niet vlotten. Er was groote tegenstand; in memories waren 2326 naamteekeningen er tegen en 362 er voor. Paul Kruger, lid van den Volksraad, hield een scherpe aanspraak tegen de confederatie, die hij als den ondergang van de onafhankelijkheid des lands beschouwde.

Toch ging de Britsche politiek met langzame schreden verder, de leden van den Volksraad influenceerend en bewerkend, en partij trekkend van den zwakken toestand der regeering, van den Kafferoorlog, die voortduurde, en van den strijd der partijen. Zelfs dreigde Shepstone den 7^{en} April aldus:

Vergeet niet, ik heb tot nu toe mijn handen op Cetywayo (den Zoeloekoning) gehouden, maar als ik die terugtrek...." Een dreigement met een nieuwen Zoeloe-oorlog en dat in deze sombere, krachteloze oogenblikken, waarin partijstrijd alle kracht verlamde.

Toen Sir Bartle Frere den 1^{en} April in Kaapstad geland was, ging Shepstone verder, met zijn hooge doel voor oogen. Den 7^{en} April deelde hij bij een onderhoud met den Uitvoerenden Raad mede, dat hij thans het plan had, door annexatie een eind aan de bestaande toestanden te maken. Hiermede scheen het lot der Zuid-Afrikaansche Republiek beslist. De Boeren werden met schrik vervuld bij het hooren deze woorden.

Er werd echter tegen de plannen geprotesteerd; Kruger trachtte verzekeringen te geven, dat het land voortaan beter bestuurd zoude worden, doch het was vruchteloos.

Shepstone bleef bij zijn plan; de Zoeloe's dreigden reeds op de oostgrens; de partijschappen verscheurden het land, en schier zonder verderen tegenstand werd de Britsche vlag geheschen voor de woning van Shepstone, ten bewijze, dat de regeering in Engelsche handen was overgegaan. De ex-President Dr. Burgers vertrok binnen weinige dagen naar de Kaapkolonie, waar hij zich vestigde; nimmer zag hij het land terug, waar hij met zulke hoopvolle plannen de regeering aanvaard had. En de echte Boeren, niet in staat, iets te verrichten in de gegeven omstandigheden, krachteloos, om de Zoeloe's, Secoecoeni, de partijschappen en de Engelschen gelijktijdig te bedwingen, berustten, met de stille verwachting, dat weldra een nieuwe dag of een hoopvoller morgen zou aanbreken voor de Republiek.

Zoo zegevierde de Britsche politiek in de Zuid-Afrikaansche

Republiek, althans naar het scheen. Doch inderdaad was het de Engelsche politiek, die hier stuitte op mannen, gepantserd met karakter, die in hun individualisme niet voldoende samengewerkt hadden, doch thans de handen weer ineensloegen, nu zij gemeenschappelijk bedreigd werden.

* * *

De Britsche politiek had veel beloofd, doch weinig geschonken aan de Transvaal. Dat de Transvaal een eigen bestuur zou hebben, zoowel als eigen wetten en wetgeving, dat Hollandsch en Engelsch de beide officieele talen zouden zijn, die op gelijken voet moesten staan; dat de bestaande wetten van kracht zouden blijven, tot zij door andere werden vervangen, en dat aan Blanken en gekleurden gelijke rechten zouden worden toegestaan, zoowel omtrent eigendom als persoon, dit alles werd toegezegd. Maar toen de Boeren eenigszins uit den dommel der verrassing waren ontwaakt en zagen, wat de werkelijkheid was, bleken zij bedrogen te zijn. Nu grepen zij moed; zij begonnen met den wettigen, vreedzamen weg te bewandelen. Kruger, Dr. Jorissen en Eduard Bok werden tot een Commissie benoemd, om naar Engeland te vertrekken, teneinde daar te protesteeren tegen de annexatie als een zaak van onrecht. In Mei 1877 vertrok het driemanschap uit de Transvaal, en dit was de eerste maal, dat de toen 51jarige Paul Kruger „die groot zeewater” zag en in de kronkelgangen der diplomatie werd ingewijd.

Nog een tweede deputatie werd naar Engeland gezonden, thans bestaande uit Paul Kruger, Joubert en Eduard Bok, maar ook eveneens zonder vrucht. Het Britsche Gouvernement wilde op zijn eens genomen besluit niet terugkomen. De Tories in Engeland waren vol ijver voor een vergrooting van het Britsch gebied in Zuid-Afrika, terwijl de Liberalen eveneens door allerlei leugenberichten, dépêches en hoofdartikelen der pers tegen Transvaal werden opgezweept.

Inmiddels was de Britsche politiek in de Transvaal niet gelukkig in het herstellen van de orde. Het volk was onrustig; Secoecoeni had de wapens opgevat tegen de nieuwe heerschers, en de Zoeloe's, die Shepstone tegen de Boeren had willen loslaten, stonden tegenover de Engelschen, zoodat een Zoeloe-oorlog voor de deur stond.

Toen de tweede deputatie terug was en dezen toestand in het land vond, werd een vergadering van Boeren te Wonderfontein (in district Potchefstroom) op 10 Jan. 1878 uitgeschreven. Op den bepaalden dag waren er 116 wagens en 120 karren, benevens een aantal ruiters te Wonderfontein bijeen; men meent 2000 à 3000 burgers. De leden der commissie spraken hier in de open lucht den burgers toe en deden nadere mededeelingen omtrent de

gevoerde onderhandelingen, welker resultaat reeds bekend was.

Wat moest er verder gedaan worden? Zich neerleggen bij de beslissing wilde men niet. Buigen wilde men evenmin. En toen Shepstone in 1879 aan Kruger schreef, om met een commando Boeren de Engelschen te helpen in den oorlog tegen de Zoeloe's, weigerde hij beslist, tenzij de annexatie werd ingetrokken. „De geest van ontevredenheid is zeer toegenomen, sedert het gebleken is, dat de barbaren het voorrecht hebben, hun rechten door arbitrage te verkrijgen en daardoor de voorkeur hebben boven de Blanken, en dat de barbaren zelfs meer krijgen dan zij eischen, terwijl men geen acht slaat op de smeekingen van het Afrikaansche volk,” deze woorden kwamen toen reeds voor in het antwoord van Kruger.

Doch terwijl protesten en redeneeringen tegen de annexatie niet baatten, ging het comité, door het volk uitgekozen, voort bijeen te komen en het volk van tijd tot tijd bijeen te roepen, teneinde gezamenlijk de belangen der Boeren te bespreken. Den 18^{en} Maart 1879 had er een bijeenkomst plaats te Kleinfontein, waar ongeveer 4000 à 5000 Boeren tegenwoordig waren. Met hun familiën waren zij van alle zijden in lagers bijeengekomen, allen gewapend, in het besef, dat de bijeenkomst lang zou kunnen duren, en dat er misschien ernstige gebeurtenissen zouden zijn te wachten. Hier werd eerst een vergadering van het volkscomité gehouden, terwijl verder, na het afsmeeken van 's Hemels zegen, in verschillende toespraken het volk werd aangemoedigd en ingelicht omtrent den stand van zaken. Bij die gelegenheid gaf Piet Joubert een verslag van zijn zending naar Sir Bartle Frere, den Hoogen Commissaris in de Kaapstad. De eisch van dezen was, dat het volk zich in de eerste plaats zou onderwerpen; dan kon het alles verkrijgen, wat men wenschte. Maar Joubert voegde zelf er bij, dat dit, met het oog op de geschiedenis van Zuid-Afrika, hem niet wenschelijk scheen. „Engeland kan ons verpletteren,” zeide Joubert, „maar liever laat ik mij in het stof vermorselen, dan van mijn vrijheid afstand te doen. Ik steun op hooger hand en op Gods hulp! Ik heb Zijne Excellentie ten duidelijkste gezegd, dat het volk zijn onafhankelijkheid wil terug hebben en met niets minder tevreden zal zijn. Wij moeten tot het uiterste er naar streven, ons doel langs vreedzamen weg te bereiken. Of *wilt* gij u misschien liever onderwerpen? Die vraag moet het volk zelf beantwoorden.”

In deze vergadering voerde ook Paul Kruger het woord. Hij raadde aan de hulpmiddelen, om langs vreedzamen weg de vrijheid terug te erlangen, eerst alle aan te wenden, voordat men onberaden den oorlog zocht. Zelfs verklaarde Kruger, dat, als men heden besloot, om te gaan vechten, hij er tegen zou zijn.

Was dit zwakheid?

Kruger, met zijn staatsmansblik, zag in, dat het thans nog noodzakelijk was, de beweging te sussen. Doch het giste hoe langer hoe meer in de gemoederen; vurige vaderlanders spraken herhaaldelijk van vechten en schieten, en men vond zelfs wel, dat Oom Paul te langzaam was.

Terwijl de Boeren hier op Kleinfontein in een groot kamp gelegerd waren en den toenmaligen toestand bespraken, waren het vooral de vrouwen, die de mannen aanmoedigden, de zaak der vrijheid ter hand te nemen. Sir Bartle Frere moest dan ook later erkennen, dat de vrouwen „de grootste rebellen” waren. En in dien tijd, terwijl de jongeren zich in de behandeling der wapenen oefenden, door spiegelgevechten mannen en paarden gedresseerd werden, de burgers zelf hun commandanten en veldcornetten kozen, ontstond er een eensgezindheid en samenwerking onder de Boeren, als slechts zelden bekend was. Het was hier de hoogere krijgsschool, waar de mannen geoefend werden, die de overwinnaars werden bij Laings Nek, Ingogo, en Majuba.

De samenkomst op Kleinfontein was geen vergadering van samenzweervers of rebellen, integendeel, een openbare vereeniging in het volle licht gehouden door de burgers des lands, die, tot volle overtuiging gekomen dat zij tegen hun wil aan een vreemde heerschappij onderworpen waren, thans eendrachtig besloten, zich daaraan te onttrekken, en diensvolgens den vertegenwoordiger van Engeland aanzegden, wat hun wil was.

In dien tijd was Sir Bartle Frere, de Hooge Commissaris, op weg naar de Transvaal. Van zijn komst hoopte men nog een oplossing der quaestie; met eigen oogen zou hij zien, dat de Republiek wel geannexeerd, maar het volk niet onderworpen was. Vóór de komst van den Hoogen Commissaris zagen de Boeren terecht in, dat het noodig was, zich van een rechtsgeleerden raadsman te voorzien, om hen bij mogelijke onderhandelingen voor te lichten. Hiervoor werd het oog geslagen op Dr. Jorissen, die onder Burgers uit Nederland mede naar de Zuid-Afrikaansche Republiek was getogen, doch onder het Engelsch bestuur op onrechtvaardige wijze ontslagen was en met de Engelsche regeering voor goed had gebroken. Dr. Jorissen nam gaarne die uitnoodiging aan en was door zijn kunde en scherpzinnigen blik gedurende vele jaren de trouwe raadsman der leiders, die veel heeft bijgedragen tot de herstelling der onafhankelijkheid van de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Aanvankelijk liet Sir Bartle Frere door de boden van het Comité weten, dat hij geen tijd had, zich in het kamp op te houden.

Toen liet men hem zeggen, dat het volk van de Transvaal drie weken lang gewacht had en er nu op rekende, hem te ontmoeten.

Hij liet het zich gezeggen en trok naar het kamp, dat aan

den heirweg lag. Opgewacht en vergezeld door de hoofdmannen van het Comité, reed de Hooge Commissaris door het kamp der Boeren, die ordelijk, rustig, zonder wapenen, onder doodelijke stilte den stoet zagen passeeren. De Hooge Commissaris verstijfde bij den aanblik van die beangstigende rust der duizenden menschen; hij moest wel beseffen, dat onder die rustige oppervlakte een vulkaan smeulde, die elk oogenblik kon uitbarsten.

De komst van Sir Bartle Frere beantwoordde niet aan de verwachting. Aanvankelijk innemend en vriendelijk, werd zijn Louding spoedig anders en op hoogen toon begon hij den Boeren hun oproerig gedrag te verwijten en hun dwang, op anderen uitgeoefend, om opstand te verwekken. In fiere taal sprak Paul Kruger die onware beweringen van den Hoogen Commissaris tegen, welke berustten op onjuiste en valsche mededeelingen. Het was echter vruchteloos. Sir Bartle Frere hield de Boeren voor leugenaars, mannen zonder eer en karakter. Aldus had men hem ingeblazen. En hij toonde aan, dat er geen sprake van kon zijn, om de annexatie te herroepen; het gezag van Hare Majesteit moest ook in de Transvaal geëerbiedigd worden.

Met krachtige woorden kwam Kruger nog op voor het goed recht der Boeren, en hij zeide ronduit, dat hij vreesde, thans het volk niet meer in bedwang te kunnen houden. Tot nu toe had hij de ontevredenheid verzacht, de gemoederen gesust, doch wat er komen zou?

Zoo maakten de verklaringen van het Comité eindelijk eenigen indruk op den Hoogen Commissaris en ontlokten zij hem de verklaring, dat hij moest bekennen, zich bedrogen te hebben, en dat de tegenstand tegen de annexatie grooter bleek dan hem verzekerd was. Dit was de eerste diplomatieke overwinning, die wij behaalden, zegt Dr. Jorissen.

Onder den indruk van dit succes kwam het Comité bij elkander, en nog eenmaal besloot het, door vredelievende middelen de oplossing van het vraagstuk te verkrijgen. Door de bekwame pen van Dr. Jorissen werd een memorie opgesteld aan H. M. de Koningin, die aan Sir Bartle Frere gezonden zou worden met verzoek, dat deze er bij zou vermelden, wat hij in de Transvaal had gezien.

In die memorie werd er op gewezen, hoe gedurende twee jaren door het Comité namens het volk met wapenen van orde en lijdelijk verzet gestreden was tegen de annexatie, die nog verder in haar beteekenis werd geschetst als de vertrapping eener arme, zwakke maar rustige bevolking, terwijl zij van H. M. de Koningin recht verzochten. Shepstone had H. M. onjuist ingelicht, door te melden, dat de meerderheid des volks voor de annexatie was, en alleen door list, bedrog en bedreiging op een oogenblik, dat de staat zwak was door den oorlog, had hij zijn doel kunnen bereiken. Wanneer H. M. mocht twijfelen, of de

wenschen van het Comité wel die van de meerderheid des volks waren, zou het zich gelukkig achten, door stemming de burgers te laten beslissen. Het stuk was onderteevend door M. W. Pretorius en M. J. Viljoen als Voorzitters en W. Eduard Bok als secretaris, 16 April 1879 te Kleinfontein.

De Hooge Commissaris gaf bij de memorie een begeleiding, waarin hij, zij het ook in zwakke taal, den toestand in het land beschreef en de ernstige wenschen der Boeren uiteenzette. Het stuk gaf eenige hoop, doch toen de Hooge Commissaris weder op weg was naar Engeland en zich vrijer gevoelde dan in de nabijheid van het kamp der Boeren, bleek uit de woorden, op een feestmaal gesproken, dat er niets van hem te verwachten was. Het was Sir Bartle Frere genoeg, door zijn schijnbare toegeeflijkheid bewerkt te hebben, dat de groote bijeenkomst uiteenging, hetwelk op 15 April geschiedde. Teekenend was zijn opvatting door het gezegde, *dat het hem speet, geen genoegzame artillerie gehad te hebben, om de burgers uiteen te jagen*, zooals hij schreef aan zijn ministers. Hij nam dan ook alle maatregelen, om de annexatie te bevestigen.

Maand na maand ging voorbij, zonder dat er antwoord op de memorie kwam, en Kruger met de andere voormannen hadden al hun invloed noodig, om het ongeduldige volk in bedwang te houden. In Middelburg namen de Boeren met geweld ammunitie uit de winkels van het dorp, hoewel ze aanboden, er voor te betalen, en Dr. Jorissen werd hierheen gezonden, niet alleen, om de schuldigen, die voor het gerecht gedaagd waren, te verdedigen, doch ook, om de gemoederen tot rust te brengen.

Inmiddels was Generaal Wolseley met groote macht naar Zuid-Afrika gezonden met een speciale aanstelling als Hooge Commissaris, om de zaken in Zoeloeland en in de Transvaal te regelen. Den 27^{en} Sept. 1879 kwam hij in Pretoria aan. Vóór zijn aankomst had P. Joubert op verzoek van het Comité een onderhoud met den grooten generaal, dat evenwel tot niets leidde, want met de volgende beeldspraak van den generaal eindigde het gesprek: „eerder zullen de wateren van de Vaalrivier terugkeeren tot hun bronnen, dan dat de Boeren het land weder zullen regeeren.”

Dit is het eenige antwoord, dat de Britsche regeering zich ooit verwaardigd heeft te geven op de memorie van Kleinfontein. Generaal Wolseley ging in dien geest verder, en 29 Sept. 1879 verscheen van zijn hand een proclamatie te Pretoria, waarin hij o. a. zeide, „dat het de wil en het onwrikbaar besluit van Harer Majesteits Gouvernement is, dat dit Transvaalsch gebied zijn zal en voor altijd blijven zal een integreerend deel van Harer Majesteits bezittingen in Afrika”, terwijl hij de Boeren waarschuwde, zich daarnaar te gedragen. Toen Sir Garnet Wolseley vervolgens na eenige schoone beloften een Uitvoerenden Raad instelde, bood

hij een zetel daarin aan . . . aan Paul Kruger. Zoo dacht hij nog veld te winnen. Doch hij kende de Boeren niet en evenmin den toestand des lands. Paul Kruger sloeg het aanbod met zulk een taal van verontwaardiging af, dat Sir Garnet het geraden vond, Kruger voortaan met rust te laten.

* * *

Het veelbewogen jaar 1879 ging niet voorbij, zonder dat de Boerenbevolking nogmaals samenkwam. Een toestand van onrust heerschte er, die aan den getrouwen waarnemer moest voorstellen, wat er te wachten stond. Engeland had Transvaal geannexeerd; met lijdelijk verzet hadden de Boeren dit onrecht verdragen, maar nooit hadden zij er zich aan onderworpen.

De Engelsche regeering was zoo onpraktisch, de opgewondenheid door eenige maatregelen te bevorderen. De heer Celliers, uitgever en eigenaar van het blad „de Volksstem”, werd wegens eenige belastingen gedagvaard en veroordeeld; velen meenden, dat hij opzettelijk uitgekozen was, om hem te straffen voor de vrije taal, waarmede in zijn blad de rechten der Boeren verdedigd werden. Zoo kwam er een intimidatie van de zijde der regeering, die de Boeren prikkelde tot weerstand.

Toen de Boeren den 10^{en} Dec. 1879 weder te Wonderfontein vergaderden, waren er niet minder dan 6000 bijeen. Paul Kruger sprak de menigte toe en verzocht ieder, die hier door dwang tegenwoordig was, heen te gaan. Niemand verliet echter het kamp. Die uitnoodiging werd gedaan, omdat van Engelsche zijde beweerd werd, dat de Boeren velen met bedreigingen samenbrachten. Na het lezen der notulen nam Joubert het woord. Hij wees op het antwoord van Wolseley, dat naar Engelsche meening Transvaal Engelsch moest blijven, zoolang de zon aan den hemel schijnt. „Wat moeten wij dan verwachten van besluiten, deputaties en vergaderingen? Het Comité verlangt thans den wensch van het volk te hooren. Jozua zeide: Komt, lieden, en kiest den Heer, dien gij wilt dienen. Derhalve, of onderwerpt u, of zegt mij, welken weg gij wilt inslaan.”

Toen klonk het als één stem uit de vergaderde menigte: „Ons onderwerpen? Neen, nooit, nooit, nooit!”

Zeldzame eendracht. „Doch wat verlangt gij dan?” vroeg Joubert weder. En het volk antwoordde: „Het land te nemen en een President en een Volksraad te hebben.”

„Laat ons een Gouvernement proclameeren!” riep de oude Hans Steyn met geestdrift.

„Kiest, broeders, wien gij dienen wilt; wilt gij H. M. dienen of uw wapenen opnemen voor de vrijheid? Gij weet, welke vlag ik hier heb gebracht. Zoo H. M. die vlag als oorlogsvlag beschouwt, ben ik gereed, er voor te sterven, of te overwinnen. Hoe denkt gij daarover, mijn vrienden?” zoo riep de moedige

en vastberaden Gerrit Schepers. En duizenden zwaaiende hoeden gaven het antwoord der menigte.

Paul Kruger zag den loop der beraadslagingen met innige vreugde aan, maar toch bewaarde hij zijn uiterlijke kalmte. Zelfs trad hij op, om te wijzen op de gevolgen van een onbezonnen stap, op de gevaren, die dreigden, en op de ellenden, die de strijd van hun kleine volk tegen het machtig Engeland zou medebrengen.

't Was geen vrees, geen angst, maar de weg, om het volk te harden in zijn overtuiging. Er waren groote gebeurtenissen te wachten en dat vereischte volharding en kracht, die niet de vrucht konden zijn van de opgewondenheid van een enkel oogenblik.

Nadat de voortvarende Piet Joubert er nog op gewezen had, dat de strijd wel zwaar zou zijn, maar dat het een heilige zaak was, die God zou steunen, en aangeraden had, dat allen nog zouden beraadslagen en overwegen, om dan ook tot een *besluit* te komen, hetwelk aan het Comité zou worden kenbaar gemaakt, eindigde hij:

„Men heeft ons de vrijheid ontnomen: die willen wij terug hebben. Raadpleegt uw God, maar onthoudt ook, dat de Heer wraak zal nemen op hem, die roekeloos zijn land en volk ten ondergang brengt. Gij zult niet moeten zeggen: Kruger en Joubert hebben het ons aangeraden. Neen, gijzelf moet den raad verschaffen. Vergadert onder uw voormannen, die gij zelf onder u kiest; laat daarna al die voormannen tot een eenstemmig besluit komen, dat de wil van het volk zal vertegenwoordigen. Komt dan morgen tot ons, en moge door wikken en wegen mijn hoop versterkt worden, dat gij ons een goed besluit brengt.”

Daarop werd de vergadering verdaagd. Uit den boezem des volks werden dertig voormannen gekozen en drie dagen later werd het eenparig aangenomen volksbesluit door de voormannen aan het Comité overgebracht. Dit volksbesluit was een ultimatum, dat rechtstreeks en officieel aan de Britsche regeering werd toegezonden.

Het was een plechtig oogenblik, toen de secretaris van het Comité, de heer W. E. Bok, met zware basstem en meer dan bijzondere intonatie het ultimatum en de besluiten had voorgelezen, en aldus besloot met het 10e artikel:

„en eindelijk:

Dat het volk verklaart, dat het met Gods hulp verlangt een krachtige regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek, eerbiediging van de wet, ontwikkeling en vooruitgang van het land, en dat het belooft, man voor man daartoe te zullen medewerken en de op te treden regeering te zullen verdedigen tot den dood toe.

Zoo waarlijk helpe ons God Almachtig!”

Toen de heer Bok die woorden met plechtigen ernst uitsprak, ontblootten allen het hoofd, en van rij tot rij en steeds dieper

naar achteren klonk het uit de dicht opeengepakte menigte onder Gods blauwen hemel: „Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig!”

Het Volkscomité verklaarde zich vervolgens bereid, om deze besluiten, zooveel de omstandigheden het doenlijk maakten, te doen uitvoeren.

Toen dit besluit genomen was, brak de vergadering op. Daar er geruime tijd noodig was, om de voorloopige maatregelen te nemen, werd de volgende bijeenkomst bepaald te Paardekraal op 6 April 1880.

* * *

De genomen volksbesluiten werden rechtstreeks aan den Hoogen Commissaris Wolseley toegezonden, door den Voorzitter van het Comité, M. W. Pretorius, en den Secretaris, W. E. Bok, ondertekend. Het antwoord op dit stuk was in de eerste plaats, dat de ondertekenaars beschuldigd werden, zich aan hoogverraad te hebben schuldig gemaakt, en onmiddellijk na nieuwjaar 1880 werd een lastbrief tot hun inhechtenisneming uitgevaardigd. Den 3^{en} Januari werd Bok te Pretoria gevangen genomen, doch bijna onmiddellijk tegen een borgstelling van £ 3000 vrijgelaten. En twee dagen later werd in den vroegen morgen Pretorius uit zijn huis te Potchefstroom opgelicht en naar de gevangenis aldaar gevoerd. Zijn loslating, tegen welke borgstelling ook, werd voorloopig geweigerd.

Die gebeurtenis bracht groote opgewondenheid teweeg. De Boeren snelden samen, en binnen twee dagen stonden 500 manschappen gereed, om met de wapenen in de hand Pretorius uit de gevangenis te verlossen. Pretorius schreef een brief, waarin hij verzocht, dat zij zich rustig zouden houden, om de zaak niet te bederven, doch toen Paul Kruger naar Potchefstroom snelde, en bij deze plaats een commando van 350 Boeren aantrof, die op weg waren naar Potchefstroom, om Pretorius te ontzetten, had hij nog een moeilijke taak, om hen tot kalmte te brengen en te overreden naar huis te gaan. Kruger wist intusschen middelen te vinden, om Pretorius onder borgtocht vrij te krijgen. Niet onwaarschijnlijk heeft een telegrafisch bericht van Dr. Jorissen van het gebeurde aan Gladstone, destijds hoofd der oppositie in het Britsche Parlement, ten gevolge gehad, dat Wolseley een wenk per kabel ontving, om de gevangenen vrij te laten, ten einde de zaken niet tot het uiterste te brengen. Zoo bleef de vervolging van Pretorius en Bok na een onbeduidend voorloopig onderzoek steken.

Het Volkscomité had thans een moeilijke positie. De besluiten van Wonderfontein konden niet onmiddellijk uitgevoerd worden, en bovendien achtte men, met het oog op den verkiezingsstrijd in Engeland, die wellicht het conservatieve ministerie Beaconsfield ten val zou brengen, wachten een voordeelige politiek. Werkelijk

werd in dien strijd de zege van Gladstone bevochten, onder wien later Transvaal zijn vrijheid zou terug bekomen.

Ook in de Kaapkolonie scheen de politieke toestand gunstig voor de Transvaalsche Boeren. Daar was het confederatie-schema (zie pag. 28) aanhangig bij de Wetgevende Macht, en bevriende Kapenaars schreven naar Transvaal, dat alle pogingen in het werk gesteld moesten worden, om dit te doen vallen, wat een zware slag zou toebrengen aan de Britsche koloniale politiek. Daarop besloot het Volkscomité, hoewel de kans van slagen langs vreedzamen weg hoe langer hoe geringer werd, toch Joubert en Kruger naar de Kaapkolonie te zenden, teneinde tegen de confederatie te ijveren en de Kaapsche vrienden warm te maken voor hun vrijheidszaak. De voor April vastgestelde volgende volksvergadering te Paardekraal werd vervolgens uitgesteld voor onbepaalden tijd.

Kruger en Joubert werden in de Kaap met vreugde en sympathie ontvangen; vele beloften tot ondersteuning werden hun zelfs toegezegd. En werkelijk wist men in de Kaapkolonie tegen de zaak der confederatie zulk een oppositie te verwekken, dat zij niet in behandeling kwam en het ministerie zich gedwongen zag, een eervollen aftocht te kiezen.

Dit was een groote overwinning, welke de Transvaalsche Boerenpolitiek op die van Sir Bartle Frere behaald had; zijn ontslag stond thans voor de deur.

In de zaak der annexatie werd echter nog geen licht gezien. Wel had de verkiezing in Engeland Gladstone doen zegevieren, die in zijn toespraken voor de Schotsche kiezers zulke schoone verwachtingen gewekt had, maar toen Kruger en Joubert zich tot Gladstone, inmiddels eerste minister geworden, richtten, was ook diens antwoord nog ontwijkend en bleef hij aanvankelijk den weg, door de Britsche koloniale politiek gevolgd, bewandelen en de confederatie voorstaan.

Joubert en Kruger kwamen in Transvaal terug en deden verslag van hun zending aan het Volkscomité. Thans begreep men, dat vergaderingen niet meer zouden baten, en de voorbereidselen werden gemaakt voor den strijd. Vuurwapens en ammunitie werden in 't geheim bij elkander gebracht, telkens bij kleine partijtjes gekocht, om geen argwaan te wekken, en met ongeduld wachtten de Boeren het oogenblik af, dat men de onderhandelingen door handelen verving. Wolseley had de Transvaal verlaten; de schijnbare stilte des volks had in den laatsten tijd de Engelsche regeering in den waan gebracht, dat de Boeren de oppositie hadden opgegeven, en zij oordeelden het oogenblik tot optreden gunstig. Thans besloot het Volkscomité op den 28 Januari 1881 de volksvergadering bijeen te roepen te Paardekraal en hier de republikeinsche regeering te herstellen.

Het ongeduld des volks verhaastte de opvolging der gebeurtenissen. De voldoening der belastingen door de Boeren aan de regeering was zeer slecht gegaan. Zij hadden weinig contanten, maar weigerden ook niet zelden, de belasting te voldoen aan een regeering, die zij niet erkenden. En toen een Boer, Piet Bezuidenhout in Potchefstroom ook de belasting niet betaalde, werd zijn ossenwagen in beslag genomen, om publiek te worden verkocht. Dit geschiedde den 11^{en} Nov. 1880.

De Boeren in den omtrek hadden van de zaak gehoord en weldra had Piet Cronjé, een dapper Boer, een aanzienlijk aantal Boeren bijeen, die den wagen vermeersterden en in triomf naar de plaats van Bezuidenhout terugvoerden.

Dadelijk zond de regeering een afdeling troepen naar Potchefstroom met het bevel, de hoofdschuldigen gevangen te nemen, wegens verzet tegen de overheid. Doch noch Cronjé, noch P. Bezuidenhout waren te vinden. Bezuidenhout was direct naar Kruger gesneld in het Rustenburgsche, om dien den stand van zaken te berichten. En bij de plaats van Cronjé hield een sterke afdeling der Boeren de wacht, zoodat de Engelschen het niet waagden, den commandant Cronjé gevangen te nemen.

Toen Kruger de gebeurtenis vernam, liet hij onmiddellijk Piet Joubert komen uit Wakkerstroom. Nu feitelijk de opstand begonnen was, moest er gehandeld worden. Het volk was niet meer in bedwang te houden. Er werd besloten, de volksvergadering, die 8 Januari te Paardekraal zou worden gehouden, een maand te vervroegen en thans op 8 Dec. te stellen. In allerijl werden boden door het land gezonden, om de bevolking tegen dien tijd op te roepen. En op den 8^{en} Dec. 1880 waren, trots den korten tijd van voorbereiding en de groote afstanden, tusschen 4000 en 5000 Boeren te Paardekraal bijeen, welk aantal dag op dag aangroeide, tot 8000 à 10,000 gewapende mannen.

Het geheele Volkscomité, uit 32 leden bestaande, vergaderde op 10 Dec. Hier werd besloten, dat het volksraadsbesluit van 16 Dec. 1879 zou worden uitgevoerd, dat de Volksraad weder zou bijeenkomen, en Paul Kruger, de Vice-President ¹⁾ van vóóren, werd uitgenoodigd, hem tot een buitengewone zitting op te roepen.

Na een kleine aarzeling, waarbij Kruger de zware verantwoordelijkheid, welke hij op zich nam, voor den geest kwam en hij onwillekeurig dacht aan de gevolgen van dien stap, luidde zijn antwoord: „Welaan, ik zal de mij opgedragen taak aanvaarden.”

De dag na de genomen beslissing en vóór de bijeenkomst van den Volksraad was een rustdag, die aan den godsdienst gewijd werd. „Ik wenschte de stift van een Rembrandt te kunnen han-

¹⁾ De President, Burgers, was toch afwezig.

teeren," zegt Dr. Jorissen, „om een teekening te geven van die bonte menigte, grijsaards met vrouwen en kinderen, hier en daar op een kampstoel, maar meest op den grond uitgestrekt, tegen de glooiing op, aan de oostzijde van het tegenwoordig monument op Paardekraal. Op den bovensten rand breidde zich een kleine vlakke uit. Daar stonden de tenten der voormannen. Van boven af had men het uitzicht op een groot amphitheater. In onregelmatige rijen, naar links en rechts, de duizenden burgers, geduldig wachtende en opziende naar het boven hen, op de uiterste punt der kleine bergvlakte opgerichte preekgestoelte. Een kleine tafel en daar overheen een lichte tentbeschutting.

De mannelijke gestalte van Van Warmelo rees op; een doodelijke stilte legerde zich over allen. Een gebed, een kerklied. Toen stond de prediker op en las iets voor. 't Was een uitnoodiging, voor drie maanden aan de predikanten van alle kerken gezonden, om het volk bij te staan in de moeilijke worsteling, die aanstaande was. Van Warmelo zwaaide die gedrukte uitnoodiging heen en weder, en riep met sterke, van aandoening trillende stem: aan zulk een beroep kan ik geen weerstand bieden. Gij hebt mij geroepen, hier ben ik, ik zal met u gaan en staan. Hij was de eenige, die aan de roepstem van het volk gehoor had gegeven.

Aan Van Warmelo komt de eer toe, op den 12^{en} Dec. 1880 het volk der Republiek op de knieën gebracht te hebben in een volkomen vertrouwen in de Voorzienigheid. De Hagepreek der 16^e eeuw in Holland en de vurige toespraken der Camisards zijn eenigszins parallellen van deze toespraak."

Des Maandags 13 Dec. was het de Volksraadszitting.

Onder voorzitterschap van C. J. Bodenstejn vergaderde de eerste nieuwe Transvaalsche Volksraad, na eenige jaren niet bijeengeroepen geweest te zijn. Deze Volksraadszitting werd door Paul Kruger met een toespraak geopend, waarbij hij het voorstel deed, het voorloopig Bestuur des lands op te dragen aan een Driemanschap.

„Ik wil u herinneren, dat de zaak van het land, hoewel zeer ernstig, toch volkomen wettig is. Het volk heeft nooit den weg der wet verlaten, heeft na de annexatie geprotesteerd, zich lijdelijk verzet, en zou misschien nog andere vreedzame middelen hebben verkozen, ware het niet, dat de Engelsche autoriteit in Pretoria dit onmogelijk had gemaakt. Het recht der volken is aan onze zijde, en hoe zwak wij zijn, God is een rechtvaardig God!"

De Volksraad ging thans tot zijn werkzaamheden over en tot Driemanschap voor het Bestuur werden gekozen: *Paul Kruger*, tevens Vice-President, *Piet Joubert*, tevens Commandant-Generaal, en *Martinus Wessel Pretorius*.

Aan het eind der eerste zitting van den Volksraad werd een proclamatie opgesteld, om der wereld rekenschap te geven van

zijn optreden. Dat stuk is van de hand van Dr. Jorissen, daarin bijgestaan door Eduard Bok, en werd door de leden van den Uitvoerenden Raad nog dienzelfden avond goedgekeurd.

Daarmede waren de werkzaamheden der bijeenkomst te Paardekraal afgeloopen.

Doch vóór men te Paardekraal uiteenging, gebeurde er nog iets buitengewoons. Paul Kruger meende, dat deze plek, waar zulk een belangrijke beslissing in de geschiedenis des lands genomen was, niet vergeten mocht worden. Toen bracht elk man een steen (klip) aan, die, tot een ruwen hoop vereenigd, de plaats zou aanwijzen, waar de voormannen tot het volk hadden gesproken. En bij dit eenvoudig monument werden dure en beëdigde beloften afgelegd. Er werd gezworen, dat, zoo de Heer hulp bood en het land weder teruggaf, elk jaar het volk daar zou komen feestvieren, juist bij denzelfden steenhoop, om den Heer de geloften te betalen.

De bijeenkomst in Paardekraal was sedert een jaarlijksch feest. Het oude monument, de door de Boeren samengebrachte steenhoop, is thans door een hoog, tot een vierzijdige pyramide uitlopend gedenkteeken overdekt, hetwelk ver over de vlakke de plaats aanwijst van de wedergeboorte der vrijheid van de Republiek.

Nu dit alles geschied was, werd uitvoering aan de besluiten gegeven.

Een moeielijk vraagstuk was het geweest, hoe het stuk te publiceeren. Er werd besloten, het den volgenden dag onder geleide van een patrouille of commando naar Potchefstroom te brengen, om het daar te laten drukken. Aan Piet Cronjé werd opgedragen, zich met die taak te belasten. Den volgenden morgen trok Cronjé met 400 man naar Potchefstroom.

Toen een 15tal Boeren te Potchefstroom ter verkenning vooruitgegaan waren, werd door de Engelschen op hen geschoten. Die gebeurtenis was het eigenlijke sein tot den oorlog; voordat nog onderhandelingen met de regeering te Pretoria konden gevoerd worden, was de strijd reeds uitgebarsten en had Transvaalsch bloed gevloeid. Piet Cronjé gedoogde dit niet. Thans had hij recht, om op te treden; de Engelschen waren met het vuren begonnen en hij ging nu tot den aanval over, zoodat Potchefstroom hem in handen viel.

Kruger met de overige Boeren hadden op raad van Dr. Jorissen besloten, om na het opbreken van het lager te Paardekraal naar Heidelberg te trekken, waar zij Donderdagmiddags 16 Dec. 1880 aankwamen. Dit dorp werd bezet; de openbare bureaux werden in bezit genomen en de nationale vlag werd gheschen. Van Heidelberg begon de victorie.

In een week waren wij meester van het geheele land, zegt Jorissen. Geen der steden of dorpen werd door ons aangevallen;

wij bepaalden ons tot een stelsel van insluiting. Pretoria bijv. werd zoo sterk ingesloten, dat, niettegenstaande driemaal een uitval werd afgeslagen, de ingezetenen tot aan het sluiten van den vrede absoluut niets wisten van hetgeen er buiten omging.

De hoofdmacht der gewapende burgers werd intusschen bewaard voor bewaking der grenzen van Natal. Van dien kant toch dreigde het gevaar door de komst van nieuwe Engelsche troepen.

Tien dagen na de aankomst in Heidelberg vertrok de hoofdmacht der burgers naar de Natalsche grenzen. Zij bestond uit \pm 800 van de beste manschappen, allen te paard. Daar werd de pas van Langenek (Laings Nek) bezet en bewaakt. Drie merkwaardige gevechten werden daar geleverd. Den 20^{en} Januari was het de slag bij Langenek, toen Colley vruchteloos poogde, den weg te forceeren; den 6^{en} Februari was het de slag bij de Ingogo-rivier, waar Colley den uit Natal terugkeerenden commandant Nicolaas Smit trachtte te keeren, doch vruchteloos. In dien heeten slag, welke den geheelen dag duurde, behielden de Boeren het slagveld en de Britsche troepen vluchtten tegen den avond.

En in de nabijheid had den 27^{en} Februari de heldhaftige bestorming van den Amajubaberg plaats, in den nacht door Colley bezet. De Amajuba is een hoog uitkomende bergtop, die den geheelen Nek, en het kamp der Boeren dus, beheerschte. Hier verdreven de Boeren in een hevigen slag de Britsche troepen, en Colley zelf sneuvelde.

* * *

In dien strijd voor hun onafhankelijkheid stonden de Transvaalsche Boeren zoo goed als op zichzelf. In den Oranje-Vrijstaat was destijds J. Brand president, die zich met buitengewone voorzichtigheid in den aanvang buiten den strijd wilde houden. Hij ging zelfs zóó ver van in Dec. 1880 aan de beide afgevaardigden uit de Transvaal, M. W. Pretorius en J. Hofman, te verzekeren, dat de buitengewone zitting van den Volksraad, tenzij tegen zijn wil, de Transvaalsche zaken niet zou behandelen.

Evenwel, al mocht President Brand een onzijdigheidsproclamatie afkondigen en de Vrijstaatsche burgers, die de Transvalers hielpen, met de wet dreigen, zijn onderdanen stoorden zich daar weinig aan. Overal in den Vrijstaat werden openbare vergaderingen gehouden, waar besluiten ten gunste van de Transvaal werden genomen en waarop men aanzienlijke sommen verzamelde, om aan de Transvaalsche broeders paarden, zadels, jassen, meel enz. te zenden, zelfs als men de landdrosten een oog kon laten dichtdoen, geweren en ammunitie. De nationale geest werd wakker in Zuid-Afrika en het stond te voorzien, dat, als de oorlog voortduurde, weldra het Hollandsch element in geheel Zuid-Afrika tegenover het Britsche in 't vuur zou staan. Toen een telegram van milder gevoelens in Engeland door den

President Brand ontvangen werd, zag hij daarin hoop, dat weldra de oorlog zou kunnen eindigen, waartoe hij met al zijn vermogen medewerkte.

* * *

De slag van Amajuba was het eind der wapenfeiten van den roemrijken Transvaalschen vrijheidsoorlog. Wij konden deze, uit gebrek aan ruimte, slechts even vermelden, niet beschrijven. Het was de uitslag dezer gevechten, die een veranderde richting in de politiek ten opzichte van Transvaal in Engeland tijdelijk de zege verschafte. Den 6^{en} Maart 1881 werd door Joubert met Generaal Wood een wapenstilstand gesloten; dit was het begin der onderhandelingen.

Aanvankelijk was het Transvaalsche gouvernement te Heidelberg zeer ontevreden over den wapenstilstand, door Joubert gesloten, omdat men meende, dat Engeland hiervan partij zou trekken tot versterking zijner positie. Doch Joubert verzekerde, dat de Boeren uit zijn leger naar huis verlangden, dat er gebrek heerschte in het lager, zoodat hij er wel toe had moeten overgaan, van deze gelegenheid tot rust gebruik te maken.

Paul Kruger en Dr. Jorissen snelden thans naar het leger, om de besprekingen van een mogelijken vrede te leiden. Was tot nog toe Joubert als commandant van het leger de eerste persoon geweest, thans trad Kruger op den voorgrond, om de resultaten van den oorlog te bevestigen als grondslag voor de onafhankelijkheid der Republiek.

Generaal Wood had zich gedurende den wapenstilstand met den Minister van Koloniën in Engeland in telegraphische verbinding gesteld, om de grondslagen voor de onderhandelingen over den vrede te leeren kennen. Nu kon er onderhandeld worden. Een werkzaam aandeel in die onderhandelingen nam President Brand van den Vrijstaat. Hij wenschte den vrede, want zijn volk was niet meer in toom te houden. Het gevoelde zich weer één met de Transvalers; zij waren toch gezamenlijk uit de Kaapkolonie gevlucht en hadden samen gestreden en geleden door de Britsche politiek. Zoo stond op den Nek een klein commando Vrijstaters gereed; zelfs hadden reeds Vrijstaters mede gestreden, en de belofte was gedaan, dat zij gereed zouden zijn, als de vrede niet gesloten werd. Die toestand was aan den Britschen Generaal niet onbekend.

Doch het was niet noodig. Na lange onderhandelingen en overwegingen, die Dr. Jorissen in zijn „Transvaalsche herinneringen” als deelgenoot verhaalt, werden de partijen het eindelijk eens over den vrede. Wel waren de burgers, wien het tractaat den 22^{en} Maart werd voorgelezen, geëenszins tevreden met de verkregen resultaten, doch toen Joubert hun alles uitlegde en verzekerde, dat het beter was iets dan niets te verkrijgen, stemde

men eindelijk toe. Men was den strijd moede, die in korten tijd zulke zware offers gekost had. Den 24^{en} Maart brak het Boerenlager reeds op en keerden de strijders terug naar hun haardsteden. Op den avond van dien dag waren op Langenek slechts weinig Boeren meer overgebleven.

* * *

De vrede was voorloopig gesloten. Sir Evelyn Wood erkende daarbij in art. III „*het recht van het Transvaalsche volk op volkomen eigen Gouvernement, echter onderhevig aan suzereine rechten*”, terwijl het driemanschap Kruger, Pretorius en Joubert zich bereid verklaarde, de suzereiniteit van de regeerende Souverein van Groot-Britannië en Ierland, volgens den uitleg, gegeven door Sir Evelyn Wood, opgeteekend in de notulen van den 16^{en} Maart, aan te nemen. Een koninklijke Commissie was voorbehouden, om voorzorgen te nemen tot bescherming van belanghebbende inboorlingen, en de suzerein zou toezicht houden op de betrekkingen met vreemde mogendheden. De finale conventie tusschen Engeland en de Transvaal werd den 3^{en} Aug. 1881 geteekend.

Vijf dagen na deze onderteekening zou de officieele teruggave van het land aan de nieuwe regeering plaats hebben, en op dien dag werd de Transvaalsche vierkleur weder geheschen in Pretoria, onder den jubel van een groote schare, die hiervoor was bijeengekomen. Zoodra de vlag geheschen was, klom de heer Bok op een stoel en las een proclamatie voor, die eindigde met de woorden: „Wij herhalen plechtig, onze leuze is: Eendracht en Verzoening; onze Vrijheid is: Orde en Wet.” Daverende hoera's volgden. Toen nam o.a. Joubert nog het woord — de heer Kruger, nog niet hersteld van een ziekte, kon slechts enkele woorden spreken — en hij wees er op, dat de Heer hen tot hiertoe had geholpen. „Deze dag is voor ons een gewichtige dag. De God, dien gij hebt aangeroepen in de dagen van onzekerheid en kommer, heeft de handen onzer voormannen en van de burgerij gesterkt, zoodat wij heden weder onze vlag konden hijschen, welke hier jarenlang gewapperd heeft. Laat ons die vlag eerbiedigen. Laten geen daden van wetteloosheid, van wanordelijkheid of ongehoorzaamheid haar bezoedelen. Onder die vlag wordt volledige bescherming toegezegd aan iedereen, wie hij ook zij, Burger, Uitlander en Kaffer. Onze leus is Wet en Orde. De vrijheid en onafhankelijkheid, die ons zoo dierbaar zijn, worden ons heden teruggegeven. Wij verkondigen dit met trompetgeschal aan de wereld, maar zullen onzen God er voor danken, die ons in staat gesteld heeft te zeggen: Tot hiertoe heeft de Heer ons geholpen!”

Daverende juichkreten volgden. En des namiddags verzamelde de menigte zich in het Hervormde Kerkgebouw, waar Ds. Bosman

haar toesprak, naar aanleiding der woorden: „Want deze God is onze God, Hij zal ons geleiden tot in den dood toe!”

IV. DE HERBOREN REPUBLIEK EN DE BEWEGING IN JOHANNESBURG.

De Britsche koloniale politiek had schipbreuk geleden; de vrijheidszin der Transvaalsche Boeren was de klip, waarop zij strandde. Wel was niet alles verkregen, wat men wenschte, maar het was toch een algemeene vreugde onder de Hollandsche elementen in Zuid-Afrika, evenals schier overal in de beschaafde landen, dat de Transvalers hadden gezegevierd in den strijd, en Engeland prees men, omdat het niet volhardde in de onrechtvaardigheid der annexatie. Het is ook groot, zijn ongelijk te erkennen!

Met dien vrijheidsoorlog der Transvaalsche Boeren vangt een nieuwe periode aan in de geschiedenis der nationale elementen van Zuid-Afrika. De macht, die de angliseering van land en volk weerstand bood, was thans de Transvaal; de leider der oppositie tegen de Engelsche opperheerschappij in deze gewesten was Paul Kruger. Paul Kruger, de eenvoudige Boer, vormde de ziel van de politiek, die tegen het machtige Britannië gericht was. Dat is de draad, welke sedert door de geschiedenis van Zuid-Afrika loopt.

Wij kunnen de volgende gebeurtenissen in de Transvaal niet alle behandelen, doch moeten ons ook hier tot die hoofdzaken bepalen, welke de verklaring en toelichting zijn der groote gebeurtenissen, die sedert de wereld beroeren.

De toestand in de herboren Republiek was in den eersten tijd geenszins rooskleurig. Uitgeputte financiën van den staat; de partijschappen weder in het land; schier alles te ordenen en te regelen; nog altijd een partij, die weder den oorlog wilde; onrust bij de Kaffervolken; gemis van voldoende vloeiende bronnen van welvaart, zoo stond de regeering voor duizenden moeilijkheden!

Een der eerste besluiten van den Volksraad was, dat met eenparige stemmen werd aangenomen, tot de keuze van een Staatspresident over te gaan, om het driemanschap te vervangen, en aldus de inrichting der regeering met de constitutie in overeenstemming te brengen. De keuze daarvan zou plaats hebben van 15 Jan.—15 Febr. 1883.

Onderscheidene personen werden voor het Presidentschap genoemd. Maar de ernstige kandidaten waren alleen Kruger en Joubert. Beiden hadden zich verdienstelijk gemaakt in den vrijheidsoorlog en in andere opzichten. De uitslag der verkiezingen was, dat 3431 stemmen op Paul Kruger en 1171 op Piet Joubert werden uitgebracht, zoodat de eerste tot Staatspresident was gekozen. De politiek der Zuid-Afrikaansche Republiek was na dien tijd hoofdzakelijk de politiek van Paul Kruger, zooals hij

gewoonlijk genoemd wordt. De volledige naam van den Staats-president luidt: *Stephanus Johannes Paul Kruger*.

* * *

De eerste jaren der herboren Republiek werden gekenmerkt door talrijke moeielijkheden. Aan de westelijke grenzen des lands barstten onlusten uit; enkele Boeren drongen hier over de grenzen, gedeeltelijk uit zelfbehoud, gedeeltelijk om zich te dekken tegen de aanvallen der inboorlingen in Bechuanenland. Zelfs verrezen hier een paar kleine Boeren-republieken, Stellaland en Gosenland, naar het model der eerste Republieken opgericht.

Daar de Britsche regeering reeds in dien tijd van haar suzeriniteitsrechten gebruik maakte, om zich in de twisten te mengen, ontstond er al spoedig een onaangename correspondentie tusschen de Transvaalsche regeering en den Britschen resident in Pretoria, waarbij alle staatsmanskunst vereischt werd, om den vrede te bewaren.

Uit tal van omstandigheden bleek weldra, dat de Conventie van Pretoria met Engeland niet te handhaven was en voor een beter verdrag diende plaats te maken. In dien tijd, begin 1883, verkreeg Dr. Jorissen als Staatsprocureur verlof voor een reis naar Europa, en hij had de half officieele opdracht den Engelschen Minister van Koloniën, Lord Derby, te polsen over een wijziging van die Conventie. De heer Jorissen was in Londen zeer gelukkig. „Lord Derby, een hoogst koel, maar absoluut eerlijk staatsman, ver verheven boven alle kinderachtige zucht, een klein land te kwellen, en rechtschappen genoeg, om het goed recht onzer wenschen te doorzien”, zooals Jorissen van hem getuigt, erkende, dat de rechtstoestand der Republiek, uit een oogpunt van internationaal recht, een ongunstige en onverdiende was. Belangrijk is vooral de mededeeling van Jorissen, dat de Britsche minister hem duidelijk te kennen gaf, dat hij niet op het behoud der suzeriniteit stond.

Aldus wist Jorissen het zoover te krijgen, dat de Britsche regeering bereid was, afgevaardigden te ontvangen uit de Transvaal, ter bespreking eener herziening der Conventie van 1881. Doch het is treurig, hierbij te moeten vermelden, dat, toen Jorissen daarvan het bericht aan zijn regeering overseinde, hij op denzelfden dag de kennisgeving ontving, uit zijn post te zijn ontslagen. De jammerlijke afgunst en kleinzieligheid van personen, die te Pretoria intrigeerden, om de reis naar Europa te maken tot herziening der Conventie, wisten Dr. Jorissen, die zooveel voor het volk gedaan had en ook die laatste herziening voorbereidde, te verdringen. Die partijschappen zijn donkere bladzijden in de geschiedenis der Boeren, waarbij wij echter niet mogen stilstaan:

Tot afgevaardigden naar Europa werden intusschen gekozen

de heeren: Paul Kruger, N. Smit, de held van de Ingogo-rivier, en ds. S. J. Dutoit, uit Paarl bij Kaapstad afkomstig en Superintendent van het onderwijs, iemand, niet onbekwaam, maar, helaas! van den kansel gevoerd op de geenszins rechte paden der politiek. Ds. Dutoit wordt beschouwd als de bewerker van het ontslag van Dr. Jorissen; terwijl deze de geïsoleerde politiek voorstond voor de Transvaal, om te voorkomen, dat Engelsche of koloniale invloed er den boventoon zou voeren, was Dutoit een voorstander van een inniger band tusschen de Kaapkolonie en de Transvaal. De vraag, of de Afrikaanders hun middelpunt zouden hebben in Kaapstad of in Pretoria, kwam toen reeds op den voorgrond. Dutoit zegevierde aanvankelijk op zijn tegenstander Jorissen, hoewel de latere geschiedenis onzen landgenoot heeft gerechtvaardigd, terwijl ds. Dutoit allen invloed heeft verloren, en als verrader der nationale beginselen wordt beschouwd.

Doch keeren wij terug tot de deputatie. In Engeland wisten de afgevaardigden, na veel onderhandeling, een wijziging der Conventie tot stand te brengen; den 26^{en} Februari 1884 werd de nieuwe *Conventie van Londen*, welke in de plaats van die van 1881 van Pretoria zou treden, door beide partijen geteekend. De grenzen der Transvaal werden hierbij nader vastgesteld; de schuld aan Engeland werd aanzienlijk verminderd, en in deze Conventie *verviel de clause omtrent de Suzereiniteit van Hare Majesteit de Koningin van Engeland. Alleen in zoover werd de vrijheid der Transvaal beperkt, dat H. M. het recht van veto had op de tractaten, door de Transvaalsche regeering met eenige buitenlandsche staat of natie, uitgezonderd den Vrijstaat, aangegaan.* In plaats van een diplomatieken resident van Engeland zou er een ambtenaar in de Transvaal kunnen worden aangesteld met consulaire macht.

Deze bepalingen hielden een groote verbetering in voor de Republiek, die thans de handen meer vrij had. Paul Kruger drukte dat met de beeldspraak, welke hij zeer eigenaardig voert, uit als volgt: Engeland heeft met de annexatie 20 shillings in het pond genomen; bij de Conventie van Pretoria had het 10 shillings in het pond teruggegeven, bij de Conventie te Londen heeft het nog 5 shillings betaald, doch in elk geval blijft het nog 5 shillings in het £ schuldig aan de Republiek.

Na dien niet ongunstigen afloop der onderhandelingen maakte de deputatie een reis door Engeland en Schotland en bezocht zij verder verschillende staten op het vasteland van Europa. In Nederland, België, Frankrijk, Spanje en Duitschland werden de afgevaardigden met waar enthousiasme ontvangen. Bij gelegenheid van het bezoek in Nederland werd ook de grondslag gelegd voor de *Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij*, door het toestaan eener concessie aan de Heeren *Maarschalk, Groll* en *van de Wall Bake*, een onderneming, welke voor de

zelfstandigheid der Republiek van zeer groote beteekenis blijft, omdat zij daardoor onafhankelijk is van het verkeer over Britsch gebied.

Toen de deputatie Amsterdam bezocht, deed Kruger aan vertrouwde vrienden de vraag, of ook een geschikt en betrouwbaar Nederlandsch rechtsgeleerde viel aan te wijzen, om hem als Staatsprocureur bij te staan. De keuze viel op den jeugdigen *Dr. J. W. Leyds*, die op het punt stond te promoveeren en gaarne zich daarvoor beschikbaar stelde. Het was een keuze, die van grooten invloed geweest is op de politiek der Republiek. *Dr. Leyds*, bekwaam en betrouwbaar, heeft als eerlijk staatsman de Republiek onberekenbare diensten bewezen. Hij was het, die als trouw vriend Kruger steeds ter zijde stond met raad en daad, en door zijn invloed werden de banden tusschen de Republiek en de Europeesche mogendheden steeds nauwer toegehaald. Die beteekenis van *Dr. Leyds* in de geschiedenis der Transvaalsche Republiek is Engeland zich bewust, en de haat van dat land is de schoonste eerekrans voor dezen zelfstandigen staatsman.

Zoo was de toekomst helderder geworden voor de Republiek, toen de deputatie van haar zegetocht door Europa terugkeerde in het vaderland. Er waren nog onderscheidene kwesties te beslissen, de Zoeloeland-kwestie, de Swaziland-kwestie en vele andere, doch met vasten blik zag men de vraagstukken thans aan. Ook het inwendig bestuur van den staat was nog op verre na niet vast en met de noodige zorg geregeld, doch in menig opzicht kon hierin eerst allengs verbetering gebracht worden. De Zuid-Afrikaansche Republiek kon niet in enkele dagen voltooien, wat in Europeesche staten het werk was van tientallen jaren!

* * *

De economische toestand der Transvaal onderging een algeheele verandering door de ontdekking der uitgebreide goudvelden. Reeds in 1854 was eenig alluviaal goud aan den Witwatersrand ontdekt, maar op straffe des doods werd aanvankelijk verboden, hieraan ruchtbaarheid te geven. De Boeren zagen terecht in, dat het bekend worden der goudvelden hun onafhankelijkheid op een zware proef zou kunnen stellen. Verschillende goudontdekkingen werden echter na 1863 in de Republiek gedaan, en de exploitatie der goudvelden kon op den duur niet worden tegengehouden. Vooral na 1881 had een betere bewerking der goudvelden plaats. De Witwatersrandvelden, thans het hoofdterrein van de goudexploitatie, kwamen in 1886 in bewerking, toen hier de eerste 9 plaatsen tot goudvelden werden geproclameerd. En sedert waren de goudopbrengst en goudhandel op en neer golvend tusschen dolle speculatie der nieuwe ondernemingen en werkelijke productie.

De goudopbrengst was voor de staatskas een bron van belangrijke inkomsten, waardoor de financieele toestand der Republiek veel werd verbeterd. Doch eveneens waren de goudvelden de oorzaak van het binnenstroomen eener talrijke bevolking van buiten, voor een aanzienlijk gedeelte Britten of uit Britsche koloniën, doch ook van andere natiën. De stad Johannesburg, die in enkele jaren te midden der goudvelden ontstond en zich uitbreidde tot een plaats van ± 50000 Blanken, werd bewoond door een amalgama van lieden uit allerlei natiën. Hier vierde wilde dobbelarij haar hoogtij en allerlei politici traden er op, om hun verwachtingen aan den leiband der politiek naar boven te voeren. Rijke mijnbezitters wisten met hun trawanten een politieke actie in 't leven te roepen, waardoor zij bij hun groote rijkdommen, in de Transvaal verworven, ook tot macht zochten te komen op staatkundig gebied, en daartoe bezigden zij den roep om stemrecht, om staatkundige rechten voor de Uitlanders. Die Uitlanders toch waren in het stemrecht voor den Eersten Volksraad, het hoofdlichaam der wetgevende macht, lang buitengesloten en konden geen kiezers worden, vóór zij de getrouwheid aan de gouvernementen, waartoe zij vroeger behoorden, hadden afgezworen.

Valt het te verwonderen, dat de eigenlijke bevolking der Republiek, de Afrikaanders, die het land als pioniers waren binnengetreten, die het veroverd hadden op de benden van Moselekatse, die later met hun bloed de vrijheid der Republiek op Engelsche overmacht hadden bevochten, niet op het eerste geschreeuw gereed stonden, om het bestuur des lands door het stemrecht in handen te geven van hen, die hier voor eenigen tijd kwamen, om uit de goudmijnen voordeelen te behalen, die den bodem exploiteerden tot eigen voordeel, en nu ook de eerste plaats wilden innemen in het bestuur van dat land, waaraan zij hun rijkdom hadden te danken?

Toch, die toenemende beweging der Uitlanders deed gevaren ontstaan voor het staatswezen der Republiek. Bovenal was een heftige pers werkzaam, om waarheid en onwaarheid op te disschen en te vermengen, teneinde de Boerenregeering in een hatelijk daglicht te stellen, en het oog te vestigen op Engeland als verlosser. De Boeren, die hun Republiek hadden gevestigd, die hun vrijheid hadden verdedigd met hun bloed, waren niet van plan, toe te geven aan de eischen van een dolle menigte. Daarenboven was het geen algemeene eisch van de Uitlanders; het waren voornamelijk Engelschen en Engelschgezinden, die met groote woorden het stemrecht vroegen, en juist dit maakte de zuiverheid hunner bedoelingen verdacht. Zouden zij door hun aantal en zonder nationale banden aan de Republiek gebonden niet weldra de eigenlijke bewoners overheerschen en de Republiek in handen van Engeland spelen? Deze gedachte kwam telkens op bij de Boeren, als zij de kreten om kiesrecht hoorden, en de gebeurte-

nissen bewezen weldra, dat hun wantrouwen niet ongegrond was.

* * *

Om de beweging ten aanzien van het kiesrecht voor de Uitlanders te begrijpen, moeten wij hierbij enkele oogenblikken stilstaan. Reeds herhaaldelijk was de aandacht er op gevestigd, dat het aantal Uitlanders steeds meer en meer toenam, zoodat zij de eigenlijke burgers weldra zouden overtreffen in aantal. De volkstelling van 1890 had aangetoond, dat beide groepen in aantal bijna gelijk stonden.

Tegen dien buitengewonen toevloed van vreemdelingen en hun mogelijke overheersching der burgers moest een dam opgeworpen worden, meende men. Volgens de oude wet zouden de vreemdelingen na vijfjarig verblijf door naturalisatie stemgerechtigd kunnen worden; na een 15jarig verblijf zouden zij ook het recht hebben, om te kunnen worden gekozen.

Teneinde hierin een beperking te brengen, werd in 1890 het *tweekamerstelsel* ingevoerd: een Eerste en Tweede Volksraad.

De Eerste Volksraad heeft volgens dit stelsel den grootsten invloed en de eigenlijke wetgevende macht; aan den Tweeden Volksraad werd alleen het recht gegeven, adviseerend op te treden en meer locale belangen te behartigen. De verkiezing der leden van den Eersten Volksraad werd nu in 1890 beperkt voor de Uitlanders. Naturalisatie kon thans plaats hebben na een tweejarig verblijf, wanneer door den eed van trouw aan het nieuwe land uitdrukkelijk de band met het vroegere vaderland werd verbroken. Die naturalisatie schonk het kiesrecht voor den Tweeden Volksraad, en eerst na twee jaren kiezer geweest te zijn, ook het recht om gekozen te worden.

Doch voor den Eersten Volksraad verkregen Uitlanders het actief en passief stemrecht pas na 14 jaren verblijf in de Republiek, dus nadat zij 10 jaren verkiesbaar geweest waren voor den Tweeden Volksraad.

Door deze regeling werd nog altijd voor Uitlanders het kiesrecht voor den Eersten Volksraad mogelijk gemaakt. Doch de toenemende stroom van vreemdelingen, hun steeds luidruchtiger eischen, en de sporen, dat het buitenland, speciaal Engeland, geneigd was, zich in de binnenlandsche zaken te mengen, terwijl invloedrijke Engelschen niet vreemd waren aan de beweging, deden de Transvaal een tegengestelde richting aannemen in het stemrecht voor Uitlanders, hetwelk in 1893 meer beperkt werd, tot afweer van vreemden invloed. Het verkrijgen van volledig stemrecht werd in onderscheidene omstandigheden geheel afgesneden. Het volle burgerrecht werd nu alleen toegekend aan mannelijke Blanken:

1. Die zich vóór 29 Mei 1876 in de Republiek vestigden.
2. Die in de Republiek geboren zijn.

3. Die het volle burgerrecht in de sedert ingelijfde gewesten bezaten en daarmede aan de Z. Afrik. Rep. zijn overgegaan.
4. Die volgens vroegere wetten zijn genaturaliseerd.
5. Die in den onafhankelijkheidsoorlog van 1881 (en later is hierbij Jameson's Raid in 1895—96 en de Swaziland-expeditie van 1894 gevoegd, benevens andere oorlogen) de Republiek hielpen verdedigen en de kinderen van dezen op den leeftijd van 16 jaar.

Naturalisatie geschiedt door de uitvoerende macht. De genaturaliseerde burgers kunnen bij speciaal besluit van den Eersten Volksraad eerste klasse burgers worden, 12 jaren na hun naturalisatie. Zoons van vreemdelingen, die in de Republiek geboren zijn, hebben geen politieke rechten, doch bij inschrijving op hun 16^e jaar kunnen zij met hun 18^e jaar genaturaliseerd worden, en bij speciaal besluit van den Eersten Volksraad kunnen zij eerste klasse kiezers worden, 10 jaren nadat zij verkiesbaar zijn voor den Tweeden Volksraad en op 40jarigen leeftijd.

De President der Republiek en de Commandant-Generaal worden gekozen enkel door de burgers eerste klasse, d. i. zij, die het volledig stemrecht bezitten.

Nog enkele cijfers. Van 1890 tot 1 Dec. 1898 werden in de Z.-A. Republiek genaturaliseerd in 't geheel 2880 personen. In 1896 verkregen het volledig stemrecht 1208 personen; in 1897: 3834, in 1898: 624 personen.

Uit deze bovenvermelde bepalingen blijkt ongetwijfeld de beperking van het kiesrecht voor Uitlanders. Doch om billijk te zijn in de beoordeeling hiervan moet men de toestanden in de Republiek en de bevolking der goudvelden kennen, en de politiek van de Engelschen gedurende de laatste jaren in Zuid-Afrika. Het zelfbehoud noodzaakte de Boeren te gaan in die richting, al ware er misschien een meer praktische oplossing te vinden geweest.

Dat de Uitlanders in die beperkingen kracht voor hun oppositie tegen de regeering zouden zoeken, was te bevroeden. Johannesburg, de goudstad, is bijna geheel een stad van Uitlanders, maar de bevolking is zeer afwisselend en veranderend. In het midden van 1896 had Johannesburg \pm 102,000 bewoners, waarvan 50900 Blanken. Van deze Blanken waren er 24500 in Afrika geboren, en 24500 in Europa. Deze laatsten waren voor bijna twee derden uit Groot-Britannië en Ierland afkomstig, verder waren het Russen (3300), Duitschers (2300), Nederlanders (800), Franschen (400) enz.

De oppositie der ontevreden in Johannesburg concentreerde haar krachten in een vereeniging, welke den naam *Transvaal Nationale Unie* aannam, die o. a. den 27^{en} Mei 1893 een groote bijeenkomst hield, waar meer dan 1000 personen tegenwoordig waren. Na Augustus 1892 had deze Unie een zeker richtsnoer aangenomen voor haar werking en een Uitvoerenden Raad be-

noemd, die zou trachten haar beginselen in de Republiek in te voeren.

Wat was deze Unie voor een bond en hoe was zij samengesteld? Uit alles bleek, dat de leden enkel waren de mijnbezitters. Het was een mijneigenaars-unie, een unie van kapitalisten, die geen geld genoeg maakten naar hun zin, of liever, die niet gauw genoeg geld maakten. Het was geen zaak, waar de mijnwerker, de ambachtsman, de winkelier of zelfs de handelaar iets in te zeggen had. Het waren een 60 à 80 lieden, die de beweging gaande hielden, die zelf om de stem des volks niets gaven, doch enkel het volk gebruikten, om te schreeuwen: „geef ons het stemrecht.” En zelfs gaven de leiders evenmin iets om het kiesrecht als zoodanig; het was voor hen enkel een middel om hun mijnspeculaties beter uitkomsten te verzekeren. Het mammonisme hulde zich in het kleed der democratie, doch niet zoozeer, of overal kwam het in zijn ware gedaante aan het licht.

De beweging te Johannesburg ging dus geenszins van een zuiver beginsel uit, en hierdoor is het verklaarbaar, dat men meende, haar door reactionnaire maatregelen te moeten stuiten. Daardoor was de beweging weinig meer dan een comediespel, krachteloos toen het er op aankwam, voor de aangenomen leuze met het zwaard in de hand te strijden. Zoo lang het ging met de pen en met woorden, scheen de beweging in Johannesburg iets te beteekenen; toen het tot daden moest komen, miste zij vermogen tot handelen.

V. DE BRITSCHE POLITIEK EN HET HERLEVEND NATIONAAL BEWUSTZIJN IN ZUID-AFRIKA.

Wij moeten ons van de binnenlandsche vraagpunten der Transvaal tot de buitenlandsche wenden, waarbij de Britsche koloniale politiek haar invloed weer deed gelden.

Al had Engeland de Transvaal voorloopig van zijn staatkundig programma in Zuid-Afrika doen verdwijnen, toch dacht het voortdurend aan de uitbreiding van zijn gezag, en ook de nederlaag bij Amajuba werd niet vergeten.

De landstreken ten westen van de Transvaal worden veelal met den naam *Bechuanenland* aangeduid en zijn bewoond door Bechuanen-Kaffers. Over het zuidelijk Bechuanenland had Engeland reeds vroeg zijn protectoraat gevestigd en het wenschte dit uit te breiden. Bij de Conventie te Londen in 1884 (zie pag. 48) erkende de Zuid-Afrikaansche Republiek het protectoraat over noordelijk Bechuanenland. Wel rezen hieromtrent nog eenige quaesties op met de Z.-A. Republiek, doch zij eindigden in 1885 daarmede, dat zuidelijk Bechuanenland tot een Britsche Kroonkolonie werd verklaard onder den naam van *Britsch Bechuanenland*, terwijl het protectoraat over het noordelijk Bechuanenland

werd bevestigd. ¹⁾ Hierdoor werd de Transvaal in het westen ingesloten door landen, die meer of minder onder Britsch gezag stonden.

De beteekenis dier uitbreiding van het Britsch gezag lag voornamelijk hierin, dat zij aantoonde, dat het programma der koloniale politiek in Afrika nog niet gewijzigd was. Bovenal bleek dit nog uit de oprichting van *The British South-Africa Company* in 1889.

Bovengenoemde Compagnie was een vennootschap, opgericht met het openbare doel, om bovenal de mineralen en verder de overige handelsproducten der binnenlanden van Afrika ten noorden van Bechuanenland en Transvaal te exploiteeren. De aanzienlijken uit Engeland namen hierin aandeelen of vervulden daarbij een betrekking.

Met de oprichting dezer Compagnie stelde men zich de vroegere Britsche Oost-Indische Compagnie voor den geest. Zoo werd ook voor de Britsche Zuid-Afrika-Compagnie een „koninklijk charter” verworven, 19 Dec. 1889, wat voor de hooge heeren ²⁾, die er de ziel van uitmaakten, zeer gemakkelijk viel! Door dit Koninklijk Charter verkreeg de Compagnie uitgebreide rechten en bovenal staatsrechterlijke macht, d. i. het recht, om souvereiniteit uit te oefenen onder toezicht der Britsche kroon.

Het oprichten van zulke compagnieën met een koninklijk charter, zoogen. „Chartered Companies” was, evenals het uitzenden van vertegenwoordigers der zendelinggenootschappen, een middel tot voorbereiding van het Britsche staatsgezag. Een voordeel, hieraan verbonden, is, dat aldus niet de regering van het Rijk de directe verantwoordelijkheid draagt voor dit optreden in den vreemde, maar kan afwachten, tot de kans gunstig staat om daar de staatsmacht over het verkregen land uit te breiden.

In de landen ten noorden van de Transvaal regeerde het Kafferhoofd Lobengula, een zoon van Moselekatse. Reeds lang waren zendingen en anderen uitgezonden, om namens Engeland met Lobengula in verbinding te komen, en waren er ook verdragen gesloten, die evenwel nog slechts tot voorbereiding moesten dienen. In 1888 wist Cecil Rhodes van Lobengula concessie te verwerven tot het exploiteeren der goudvelden in Mashonaland, welk recht de grondslag werd voor de oprichting der Britsche Zuid-Afrika Compagnie.

Toen de Compagnie dit recht eenmaal bezat, was zij daarmede

¹⁾ Zie ons artikel: Staatkundige grenzen en betrekkingen in Zuid-Afrika (Vragen v. d. Dag v. 1890). Dit artikel geeft de uitbreiding der Britsche grenzen in Zuid-Afrika tot 1890 aan.

Zie ook ons boek: Bewoners der vreemde Werelddeelen. 1898. I, Afrika, pag. 119.

²⁾ De aanvraag om het Charter geschiedde o. a. door James, Duke of Abercorn, Alexander William George, Duke of Fife, schoonzoon van de Koningin, Edric Frederic Lord Gifford, Cecil John Rhodes, destijds te Kimberley.

niet tevreden. Door bemiddeling van Dr. Leander Jameson, die vroeger in Mashonaland geweest was, destijds Lobengula van een ziekte had genezen en daardoor in diens vertrouwen stond, werd aan een aantal Europeanen het recht gegeven, zich in dat land te vestigen. Toen dat eenmaal geschied was, zag Lobengula het doel der Engelschen in: zij gedroegen zich als heeren des lands, zonder zich om den vorst te bekommeren.

Er was alleen nog een oorlog noodig, om het land te bemachtigen en volledig heerscher te worden. Den reeds bedrogen Matabelen werd nu de oorlog opgedrongen door een kunstmatig ontwikkelden twist. Engeland, dat de Kafferoorlogen van 1835 afkeurde en bestreed, toen de grensboeren tegen landloopers hun wapens gebruikten, juichte Rhodes toe, die een oorlog provokeerde, om in het gebied ten zuiden der Zambesi heerscher te worden.

In 1893 brak werkelijk de voor de Compagnie noodzakelijke oorlog uit. Er was wel gezorgd, dat in Engeland het publiek misleid werd door de verhalen van de moorddadigheid der Matabelen, die den strijd wenschelijk achtten. Zelfs predikanten ontheiligden hun roeping door den strijd als noodzakelijk af te teekenen, zegt Hofmeyr. Alzoo werd de onrechtvaardigste Kafferoorlog gevoerd, die ooit in Zuid-Afrika plaats vond. De Compagnie was overwinnaar en de Matabelen moesten zich onderwerpen. En toen Lobengula in 1894 stierf, was er geen beletsel meer, om dit land rood te kleuren.

Het doel met deze uitbreiding van gezag was niet alleen, om dat gebied te veroveren, maar tevens, om de Transvaal in het noorden in te sluiten. „De politieke invloed van deze overwinning op de Matabelen,” schrijft Selous, een Engelsch reiziger in Mashonaland, „zal veel bijdragen tot de eindelijke heerschappij van het Anglo-Saksisch ras in Zuid-Afrika, want de Hollandsche staten zijn nu geheel en al door Britsch gebied ingesloten en hebben geen uitweg naar de zee.” Dat was het indirecte doel.

Om de verkregen rechten in het noorden beter te bevestigen en de Zuid-Afrikaansche Republiek vóór te zijn, werd in 1890 in de conventie, die Engeland met de Transvaal omtrent Zwasiland, een Kaffergebied in het oosten der Republiek, sloot, door Engeland verkregen, dat „de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek zich verbond, om de Chartered Company in het noorden zooveel mogelijk te assistieren,” en in 1893 luidde het in een verdrag: „De Transvaal bekrachtigt de Conventie van 1890, wat aangaat de afstanddoening van eenig recht, dat zij mocht hebben op het gebied der Chartered Company, en ook, om de Chartered Company te helpen, de orde in haar gebied te handhaven.”

Was deze laatste conventie ten opzichte van Zwasiland niet ongunstig, het was niet te verwonderen, dat men over geen van beide in Transvaal tevreden was, zooals blijkt uit artikelen in

„de Volksstem.” Of Paul Kruger in 1890 nog niet geloofde aan de uitbreiding van het gezag der Britten in het noorden?

De ziel van de „Chartered Company” was *Cecil John Rhodes*, de eigenlijke leider of beheerscher der Britsche koloniale politiek in Zuid-Afrika gedurende de laatste jaren, van wiens handelingen ook de jongste gebeurtenissen direct of indirect het gevolg zijn. Wij moeten omtrent dezen merkwaardigen man iets nader in bijzonderheden treden.

* * *

Cecil John Rhodes is een der jongere zonen van een Engelsch predikant op een klein dorpje in Engeland. Op jeugdigen leeftijd kwam hij reeds in Zuid-Afrika, waar in Natal een zijner oudere broeders katoenplanter was. Het volgende jaar keerde hij naar Engeland terug, om zijn studiën aan de universiteit te Oxford te volbrengen, maar een ernstige longkwaal verplichtte hem, binnen het jaar weder naar Zuid-Afrika te vertrekken, om in dit zachte klimaat genezing te zoeken. Aanvankelijk was hij hier eveneens katoenplanter, doch in 1873 vinden wij de beide broeders Rhodes reeds als diamantgravers in de mijnen van Kimberley.

De jeugdige Cecil Rhodes was vervuld van één gedachte, n.l. om geld te willen hebben, liefst zooveel mogelijk. Toch was het niet de wensch naar geld alleen om het geld, maar teneinde in het geld een middel te vinden tot uitvoering van zijn plannen. „Het is nutteloos voor den mensch, om grootsche ideeën te hebben, als hij niet het geld heeft, om ze ten uitvoer te brengen,” deze woorden sprak Rhodes eens uit, en zij schijnen ditmaal zijn meening uit te drukken.

Rhodes wilde geld hebben en hij wist het te verwerven. De diamantmijnen te Kimberley boden hem aanleiding daartoe. In 1880 begon hij met eenige financiers, o. a. de heeren C. D. Rudd en B. J. Barnato, het plan ten uitvoer te brengen, om alle diamantmijnen in handen van één compagnie te vereenigen, n.l. van „*The Beers Consolidated Company*.” Deze Compagnie had dus de productie van diamanten geheel in haar hand, en kon door meer of minder aanvoer de prijzen naar willekeur doen rijzen of dalen ¹⁾. Door die speculatie heeft Rhodes onnoemelijke schatten gelds verdiend.

Dergelijke groote financieele operaties kon Rhodes alleen tot stand brengen door zijn bijzonder innemende persoonlijkheid. In zijn manieren, voorkomen en spreken bezit Rhodes zooveel aantrekkelijks, dat hij het pantser der koelste terughouding wist te doorbreken.

Daarenboven moet gezegd worden, dat Rhodes zijn rijkdommen

¹⁾ Zie „Vragen v. d. Dag” 1890, pag. 361.

niet uitsluitend voor zichzelf behield. Hij bracht in Kaapstad verscheidene inrichtingen tot stand, die belangstelling vonden; hij deed onderzoekingen omtrent de geschiedenis der kolonie instellen en nam het voorkomen aan, alsof hij in zijn hart Afrikaander was. Door zijn vele vrienden en mildheid wist hij weldra zijn verkiezing tot lid van het Kaapsche Parlement tot stand te brengen, en toen hij daar zitting had, stemde hij getrouw aan den kant van den Afrikanerbond. Mocht dit zijn Engelsche vrienden soms ergeren, de Kaapsche Boeren wist Rhodes daardoor te winnen, en zelfs Afrikaner staatslieden als Jan Hendrik Hofmeyr en Schreiner in de Kaapkolonie wist hij aldus voor zich in te nemen. Van dat oogenblik af was Rhodes de gevierde man bij de Kaapsche Afrikaners, dien zij meenden, dat aan hun zijde stond en ijverde voor een vereeniging van alle Afrikaanders tot een zelfstandig geheel, vrij van Engeland. Met uitdrukkingen als deze, „dat de Ministers in Downingstreet onmogelijk Zuid-Afrika op 6000 mijl afstands konden regeeren”, kon hij de Afrikaners betooveren.

Op deze wijze wist Rhodes zich tot eersten minister der Kaapkolonie op te beuren en had hij den steun van den Afrikanerbond in vele gevallen verworven. Alleen in de Zuid-Afrikaansche Republiek was de regeering nog niet gediend van Rhodes, en de President was zijn machtige tegenstander, omdat hij Rhodes wantrouwde. Toch wist Rhodes ook daar met behulp van den invloedrijken leider van den Afrikanerbond te verkrijgen, dat de Conventies op pag. 55 genoemd over Zwasiland werden gesloten, en de „Chartered Company” vrijheid van handelen verkreeg in Mashonaland.

Rhodes wist de Afrikaners van de Kaapkolonie te winnen voor de plannen ten noorden van de Limpopo. In schoone woorden stelde hij hun voor oogen, dat de grond in de Kaapkolonie weldra te klein zou zijn, om hen en hun kinderen van het noodige te voorzien. „Gij hebt ruimte nodig voor uw wakkere zonen. Welaan dan, in Mashonaland zal ik hun plaatsen geven voor een appel en een ei.” En Rhodes schetste hun verder den handel, die er ontstaan zou door de verbinding van de Kaapkolonie door een spoorweg met de Zambesi.

Zoo had Rhodes de plannen voor de vestiging der Britten in de landen ten noorden der Transvaal voorbereid, en de Chartered Company had er uitvoering aan gegeven. Dit was het begin der vervulling van Rhodes' idealen, waarin hij de Britsche politiek sleepte. En zijn plannen gingen nog verder. Hij droomde van een vereenigd Zuid-Afrika onder Engelsche vlag en onder bestuur van hemzelf. Om dat doel te bereiken, achtte hij geen middel te laag, geen plan onuitvoerbaar, geen karakter onweersstaanbaar. De middelen ter bereiking van dat doel waren hem onverschillig. Bloot man van de praktijk, niet vragende, *hoe* en *waarom*, als hij zijn plan maar volvoerd zag, waren zijn idealen

van een lager soort, zonder zedelijken grondslag. Dit werd verbloemd, als hij slaagde, doch kwam aan 't licht bij zijn nederlaag; dit opende eindelijk de oogen zijner aanhangers, toen de eerste glans van Rhodes' betoovering verduisterde.

De Engelsche journalist Stead beschrijft Rhodes' karakter en doel in de volgende woorden in zijn „Review of Reviews”: „Het einddoel van Rhodes is imperialisme, zijn middel is zelfbestuur. Hij dweept met het Engelsch-sprekend volk als gepraedestineerd en uitverkoren, om de wereld te beheerschen. Hij is tot de overtuiging gekomen, dat het onmogelijk is, God beter te dienen, dan door de kaart van Afrika zoo rood mogelijk te kleuren en Gods Engelschen in hun roeping te helpen.”

Toen nu Rhodes in verband met de Britsche politiek de vrije republieken van Zuid-Afrika met een ringmuur had omtrokken, lagen die republieken zelf aan de beurt, om zijn ideaal, een vereeniging der Afrikaansche landen ten zuiden der Zambesi, tot werkelijkheid te maken. Zijn wensch was „het stelsel van ons vijandige, onafhankelijke staten ten zuiden van de Zambesi af te schaffen, om de kaart er zoo te doen uitzien, dat daarover geen strijd meer was.” In dien zin sprak Rhodes zich uit in een speech, toen de Afrikaander Bond in 1891 te Kimberley vergaderd was.

Die rede had dit nut, dat zij meer doorschijnend dan tot nog toe de plannen van Rhodes aan het licht bracht, of althans deed doorschemeren. Vooral in den Vrijstaat werd het wantrouwen wakker en de Zuid-Afrikaansche Republiek begon zich meer dan ooit te voren tegen de Britsche koloniale politiek te kanten. De voltooiing van den spoorweg naar de Delagoa-baai was voor de Transvaal een behoefte tot bevestiging harer onafhankelijkheid van de Britsche koloniën en werd daarom met kracht bevorderd, zoodat de opening in 1895 kon plaats hebben.

Verder vestigde Kruger het oog op een nadere vereeniging met de zusterrepubliek, den Oranje-Vrijstaat. In de laatste helft van Mei 1892 had er een bijeenkomst plaats van Kruger met Reitz, destijds president van den Vrijstaat, thans staatssecretaris in de Transvaal. Wat er toen tusschen beide hoofden besproken werd, is niet bekend geworden, doch de latere geschiedenis wijst er op, dat de nauwe vereeniging van de Republieken ongetwijfeld een onderwerp van behandeling geweest is.

* * *

De politiek van Kruger, die de zelfstandigheid der vrije republieken ten doel had en het vrije republikeinsche beginsel handhaafde, stond lijnrecht tegenover de politiek van Engeland, belichaamd in Rhodes' plannen. Daarom meende Rhodes zich van den politieken toestand in de Transvaal te moeten meester maken, om zijn plannen daardoor te doen zegevieren.

Bij de Boeren in de Transvaal was uit den aard der zaak geen steun te verwachten. Doch de Uitlanders aan den Rand, en bovenal te Johannesburg vormden een vruchtbaren bodem om te exploiteeren voor zijn doel. In Johannesburg werkte de maatschappij „*The Golds-fields of South-Africa*”, waarvan de heer Rhodes een der aanzienlijkste aandeelhouders was. Hierdoor had Rhodes òf zelf òf door zijn handlangers invloed op de beweging aldaar, en als groot kapitalist werden zijn plannen gemakkelijk door de overige kapitalisten, die, zooals wij zeiden, eigenlijk de oproermakers waren, aangenomen. Aanvankelijk werd besloten, de agitatie aan den gang te houden door de „Nationale Unie”, totdat de heer Rhodes met de verdere plannen gereed was.

Rhodes werkte voort aan de bereiking van zijn doel. In 1895 reisde hij met Dr. Jameson naar Engeland, en al is niet volkomen bekend, wat daar besproken werd, toch weten wij, dat de toestemming voor de annexatie van Amatongaland en Zambaanland verkregen werd, twee gewesten, door Kaffers bewoond, die Transvaal in het oosten begrensden. Daarenboven verkreeg Rhodes van den Minister van Koloniën de belofte, dat het zogenoemde Britsche protectoraat of het land van Khama zou worden afgestaan aan de Chartered Company.

Door deze wijzigingen verkreeg Rhodes, dat de Transvaal nog meer werd ingesloten. Verder zocht hij bij de pers personen, om zijn plannen te steunen. Hiertoe vond hij bereid F. E. Garrett van de Cape Times en Miss Flora Shaw, een dame, die verscheidene jaren aan de Times was werkzaam geweest en zich reeds met Zuid-Afrikaansche zaken had bemoeid. Zij was het, die Rhodes van veel nut was en de belangrijke positie van confidante zou bekleeden.

Dat Rhodes in dien tijd plannen smeedde tot een aanslag op de Zuid-Afrikaansche Republiek, is zeker, al valt het nog moeilijk of onmogelijk na te gaan, welke rol hierin aanzienlijke personen of de Minister van Koloniën in Engeland gespeeld hebben. Intusschen waren er onderscheidene teekenen, die wezen op een catastrofe in Johannesburg en op een plan van tusschenkomst van de zijde der mannen van de Gecharterde Compagnie. Zelfs blijkt uit een der brieven van de Johannesburg-rebellen, dat Lord Loch, destijds Hooge Commissaris van Engeland aan de Kaap, die in 1894 een vriendschappelijk bezoek aan de Transvaal bracht en uiterst gastvrij ontvangen werd, toen met dien Johannesburger gesproken heeft over het aantal vuurwapenen te Johannesburg, over den weerstand der Boeren en over mogelijke Britsche tusschenkomst. Ook verklaarde Lord Loch in Mei 1896 in het Hoogerhuis te Londen, dat hij, als er troebelen te Johannesburg waren ontstaan, met een politiemacht zou zijn tusschenbeide gekomen, ter bescherming van Britsche onderdanen, als Kruger ze niet beschermde.

Uit alles blijkt, dat planmatig een opstand te Johannesburg beraamd werd, met het doel, dat men daarin van Engelsche zijde reden zou vinden, tusschenbeide te treden. De man, die dit alles had voorbereid, was Rhodes, de eerste Minister van de Kaapkolonie; de uitvoering dier tusschenkomst werd opgedragen aan den bekenden Dr. Jameson.

* * *

Het was den 30^{en} December 1895. Een klein aantal invloedrijke ingezetenen maakten hun opwachting bij den President en den Uitvoerenden Raad te Pretoria, onder wie ook Dr. Jorissen was. De toestand der Republiek werd besproken en met eenige vrees zag men de gebeurtenissen tegemoet, die zich te Johannesburg zouden afspelen. De toon der leiders aldaar werd heviger; monsterpetities waren ingediend, die wel niet de volle waarde hadden, door de bijeengeraapte handteekeningen, maar waarin toch werkelijk ook redelijke grieven werden aangetoond. Er was een toestand van spanning te Johannesburg, zoo ondragelijk, dat de voornaamste ingezetenen haastig vluchtten met hun familiën. Allerlei geruchten liepen er van mond tot mond: dat men zich met Mafeking in verbinding gesteld had, dat Cecil Rhodes ongeveer tien dagen geleden te Johannesburg was, dat er 50000 geweren en verscheidene maxims in de stad waren, dat de Boeren de stad zouden aanvallen, dat gecharterde troepen in de stad waren en zelfs, dat Britsche troepen op weg waren naar Johannesburg. Zoo hadden de oproermakers onrust gezaaid, maar trachtten zij tegelijkertijd de bevolking te vereenigen. De werkende klasse en ook de Hollanders, Duitschers, Franschen en Italianen wilden echter van de beweging niets weten.

Toen deze zaken ernstig met den President te Pretoria werden besproken, kwam de Generaal Piet Joubert haastig binnen en deelde hij het telegraphisch bericht mede, uit Zeerust ontvangen, dat Britsche troepen te Malmani over de grenzen waren getrokken. De aanwezigen staarden elkander ongeloofig aan; men wist niet wat te denken, doch een tweede en derde telegram bevestigden het feit, dat met bliksemsnelheid overal in de Zuid-Afrikaansche Republiek werd bekend gemaakt.

Opmerkelijk is het, dat in Bloemfontein, te Kaapstad en elders, waar de zaak besproken werd, overal eenige schijnbaar goed ingelichte burgers dezelfde geruststellende verklaring verspreidden, dat nl. de „Mounted Police” der gecharterde Compagnie eenvoudig langs een korter weg over Transvaalsch grondgebied naar Mashonaland trok. Die geruststelling was reeds vooraf verbreid, om de paniek van het eerste bericht te temperen, en wijst op een wel voorbereid plan. Echter bleek spoedig het werkelijke doel, nl. dat Dr. Jameson met 800 man rijdende troepen en 12

kanonnen op weg was naar Johannesburg; dat de gecharterde Compagnie in vollen vrede een feitelijkten inval had gedaan in de Republiek.

Een kreet van verontwaardiging ging op door alle landen der aarde over deze schending van het volkenrecht. Doch in de Republiek zelf was geen tijd voor klagen: men moest handelen. Met snelheid was een commando gereed, en met merkwaardig beleid, met onvergelykelijke vlugheid en koel beraad hadden de Boeren den indringer omsingeld en gedwongen, zich over te geven. Alles was spontaan geschied; vrijwillig verlieten de burgers hun woning, zonder dat hun vanwege den Commandant-Generaal instructies waren gegeven. Bij Doornkop had de beslissende slag plaats, waar de stroopbende van Jameson in handen der Boeren viel.

De verwachting der invallers, dat Johannesburg hun hulp zou bieden, dat de hervormingsmannen dier stad hen met een leger feestelijk zouden inhalen, werd niet verwezenlijkt. De Johannesburgsche revolutie van 2 Januari 1896 liep zonder bloedvergieten af. Het was een treurige comédie, een schier belachelijk fiasco. Wel werden er opgewonden redevoeringen uitgesproken; wel had men manifesten uitgevaardigd; wel werd er champagne en whisky gedronken, en leefden gewetenlooze kapitalisten reeds in de hoop, door de revolutie tot eervolle betrekkingen te worden opgebeurd, wel schuimde en bruiste het in enkele bijeenkomsten, doch 't was schuim zonder kracht, spuitwater-revolutie, die spoedig uitgewerkt had.

Toen de tweede Januari 1896 aanbrak, was de oproerpartij te Johannesburg nog vol hoop. De menigte verdrong zich in de straten nabij de kantoren van het „Reform” Comité, en elk oogenblik verwachtte men Jameson als triumphator in de stad. Een cavalleriecorps, „Bettington's Horse”, de hoop der reformers, ging uit, om zich bij Jameson aan te sluiten, doch het was nog niet buiten de stad, toen het bericht der lotgenooten van Jameson's troep het deed besluiten terug te keeren.

„Dat was het begin, de voortzetting en het einde van de hulp, die Jameson van zijn vrienden en medeknoeiers in 't Reform Comité ontving,” zegt Hofmeyr. En het bericht van Jameson's overgave was ook de doodsklok voor den opstand der hervormers in Johannesburg.

* * *

De comédie was uit. De eerste vraag was, wat men met Jameson en zijn gezellen zou aanvangen. Een moeilijk onderwerp! Hen te behandelen volgens de wet en het recht, zou onpraktisch geweest zijn. Jameson moest niet tot een martelaar gemaakt worden voor de zaak van Rhodes.

Deze overtuiging werd gedeeld door den President en zijn raads-

lieden, doch zij werd voorloopig geheim gehouden. Alle schijn van zwakheid moest worden vermeden; men wilde niet door toegeeflijkheid ten opzichte der Johannesburgsche oproermakers hun onderwerping koopen.

Met wijze voorzichtigheid en grootmoedigheid werden de Johannesburgers behandeld. Algemeene amnestie werd hun den 9^{en} Jan. beloofd, wanneer zij de wapenen nederlegden, met uitzondering van de leiders. Jameson en de zijnen werden uitgeleverd aan het Britsche Gouvernement, en daaraan werd overgelaten, hen te straffen.

Zoo werd de orde hersteld; Johannesburg kwam weer tot rust, en Engeland had geen reden, zich over de terechtstelling der schuldigen te beklagen.

* * *

De inval van Jameson en de opstand van Johannesburg waren geen op zichzelf staande gebeurtenissen, geen overmoedige, onbesuisde daden van enkele personen, maar schakels, in de keten der Britsche koloniale politiek. Dit is niet een persoonlijk gevoel, maar blijkt uit hetgeen de Engelsche Parlementaire Commissie aan het licht bracht, die de daden van Rhodes en de inval van Jameson had te onderzoeken na de uitlevering. Al werd Rhodes, de groote aanlegger van het complot, vrijgesproken, of liever, niet veroordeeld, toch moest hij zijn post als minister-president der Kaapkolonie opgeven, en bleek zijn schuld en medewerking aan de voorbereiding. Jameson, enkel het werktuig, werd veroordeeld tot 15 maanden gevangenisstraf, waarna hij als martelaar naar Afrika terugkeerde. De officieren, die er aan deel genomen hadden, werden uit den dienst ontslagen, doch kort daarna weder aangenomen. De veroordeeling was een schijnvertooning, meer niet.

Doch het onderzoek door de Parlementaire Commissie bracht aan het licht, *dat het gesmede complot reeds in November 1895 aan Joseph Chamberlain, den Engelschen Secretaris van Staat van Koloniën, bekend was. Het complot Jameson stond wel met de plannen der Nationale Unie van Johannesburg in betrekking, gebruikte die tot bereiking van haar doel, maar was in wezen niet uit de beweging te Johannesburg voortgekomen, doch vond zijn grond in de Britsche koloniale politiek voor Zuid-Afrika.*

Ongetwijfeld heeft Jameson het plan voor den inval bedacht, om daardoor de politiek van Rhodes te dienen, en deze wilde hiervan gebruik maken om de plannen der Britsche politiek in de hand te werken. Toen Rhodes in 1895 weer in Zuid-Afrika was, regelde zijn secretaris en factotum, Dr. Harris, in Londen zijn belangen, en uit de telegrammen, tusschen beiden gewisseld, blijkt, hoe men in Londen op de hoogte was van het-

geen geschiedde. Belangrijk is het telegram van 2 November 1895 van Dr. Harris uit Londen aan Rhodes.

Zeer vertrouwelĳk. Als gij het plan van Dr. Jameson niet kunt volvoeren, heb ik alle redenen om te gelooven, dat J. Chamberlain het plan heeft, om een krachtige imperiale politiek te volgen met het doel, om federatie te vormen in de landen onder Britschen invloed, op zijn eigene wijze, en dat hij verwacht, dat gij met zijn inzichten zult overeenkomen.

Bewijst dit niet, dat Chamberlain de plannen kende en omtrent zijn eigen politieke plannen het een en ander heeft laten verluiden? Dit blijkt eveneens uit andere telegrammen, direct of indirect. En al trok Chamberlain zich op het laatst voor de verantwoordelijkheid terug en liet hij op het uiterste oogenblik Rhodes in den steek, zeker om zijn eigen positie te redden, men mag vrij aannemen, dat het geheele geval een uitvloeisel was der politieke overwegingen, van Rhodes en Chamberlain.

Dit verklaart ons, dat de aanval op de Transvaal niet eindigde met Jamesons nederlaag, door de onderdrukking van den opstand te Johannesburg, noch door Rhodes' val als minister in de Kaapkolonie. Het voorspel was afgespeeld, Chamberlain had zich aan de verantwoordelijkheid daarvan onttrokken, toen de kansen slecht stonden, maar na in schijn aanvankelijk de gemoederen gesust en de gerechtigheid bevredigd te hebben, volgde hij weder den weg, dien hij slechts even verlaten had op een zijpad, maar waarop hij niet keerde. De Transvaal moest weder Engelsch worden, dat was het doel.

* * *

De Britsche koloniale politiek bleef sedert dezelfde. De aanvallen der Britsche regeering op de Transvaal, zich schijnbaar onkundig houdende van het gebeurde, bleven voortdurend aanhouden. Engeland meende zich met de inwendige politiek der Transvaal te mogen bemoeien op grond der suzeriniteit, maar Kruger wees dit beslist en terecht af. De suzeriniteit was toch gevallen bij de Conventie van Londen in 1884.

Toen de Hooge Commissaris van Zuid-Afrika, Sir Hercules Robinson, na den inval Pretoria bezocht en zijn afkeuring over het gebeurde uitsprak, begon hij over de wenschelijkheid van hervormingen te spreken. President Kruger hield hem dadelijk staande en verklaarde, dat er over niets anders dan over maatregelen, om verder bloedvergieten te voorkomen, kon gehandeld worden. „Johannesburg moet de wapenen overgeven,” zeide Kruger.

„Ja, op welke voorwaarden?” vroeg Sir Hercules.

„Onvoorwaardelijk,” was het antwoord.

„Dan vrees ik, dat ze die niet zullen overleveren.”

„Dan ga ik ze halen,” antwoordde Kruger met onverstoorebaren ernst.

Dat beginsel heeft Kruger steeds gehandhaafd. En toen Mr. Chamberlain later door insolente missives de regeering der Republiek in 't ongelijk wilde stellen en haar moreel aansprakelijk wilde verklaren voor de onlusten te Johannesburg, besloot zij niet met den heethoofdigen Engelschen Minister van Koloniën in discussie te treden. Toch moest Chamberlain weten, hoe men in de Republiek over zijn schrijven dacht. Die taak volbracht Dr. Jorissen. Als particulier kon hij doen, wat de regeering niet kon verrichten. Doch de betrekking van Dr. Jorissen tot de geschiedenis der Republiek was te nauw geweest dan dat Chamberlain dit stuk niet van groote beteekenis had dienen te beschouwen. In zijn „Transvaalsche Herinneringen” deelt Jorissen dat stuk mede.

Het is een herinnering aan de geschiedenis der Zuid-Afrikaansche Republiek, aan haar toestand, rechten en plichten, welke daarin worden medegedeeld. Maar tevens wijst de schrijver den Minister er op, hoe de gouddorst ook regeeringen kan benevelen; hoe Kimberley, waarop Engeland niet de minste aanspraak had, door Engeland van den Vrijstaat eenvoudig genomen was in 1871 omdat er diamantmijnen worden gevonden.

Met de datums der telegrammen stelt Jorissen in het licht, dat Chamberlain op de hoogte was van Jamesons plannen. En waar Chamberlain had gehandeld over de voorgestelde middelen tot herstel der grieven van Uitlanders, antwoordt Jorissen: „Uit den aard der zaak kan ik hier kort zijn. Ik onthoud er mij natuurlijk van, met een vreemdeling zaken van binnenlandsch bestuur te behandelen. Bovendien: wat gij hebt geschreven in een depêche over de pogingen ter hervorming, is niet nieuw. Er is niets in uw depêche, wat niet in het Manifest van de „National Union”, door Ch. Leonard onderteekend, voorkomt. Uw depêche moge een zwakken weerklank daarvan heeten!” En de heer Jorissen wijst er verder op, dat de memories van het gepeupel te Johannesburg niets dan schijn waren.

Chamberlain wilde als herstel der Uitlandersgrieven „Home Rule”, „zelfbestuur”, voor Johannesburg. Is het te verwonderen, dat hiermede de draak gestoken werd, nu die eisch uitging van den Engelschen minister? „Gij vraagt Home Rule vier dagen, nadat uw Eerste Minister dat stelsel voor de geheele wereld aan de kaak heeft gesteld.” Engeland dat „Home Rule” vraagt in Transvaal, alsof er geen Iersche geschiedenis bestaat!

Memories en redeneeringen hebben weinig invloed op menschen, die zich niet door moreele beginselen laten leiden. Zoo bleef Chamberlain steeds voorthameren op het aambeeld der rechten van de Uitlanders te Johannesburg. Dit was het middel, om de agitatie gaande te houden, welke leiden moest tot de algemeene heerschappij der Britsche politiek.

Doch dit drijven, de niet zelden brutale uitspraken in het Parlement, openden de oogen in Zuid-Afrika meer en meer voor

het ware wezen der Britsche plannen. En daarbij sloten de Afrikaners zich nauwer aaneen. De politieke geschillen hadden de nationaliteitsbanden versterkt, de solidariteitsgevoelens ontwikkeld bij de Boeren.

De Afrikaner Boer is in zijn wezen en karakter individualistisch; wij wezen daarop reeds, en de geschiedenis der vele verdeeldheden en partijtwisten toont dit aan. Maar trots dat individualisme worden ze vereenigd door gemeenschappelijke gevoelens.

Dezelfde geschiedenis hebben schier allen medegemaakt, zelf doorleefd; denzelfden Bijbel lezen zij dagelijks; dezelfde taal spreken zij; dezelfde gewoonten en zeden vinden wij onder de Boeren in de Kaapkolonie zoowel als elders terug, zij het bij die in de steden ook eenigszins gewijzigd. Aan dezelfde gevaren hebben zij allen blootgestaan en staan zij nog voortdurend bloot en dit alles heeft een besef van broederschap ontwikkeld, dat versterkt wordt door de vèr omvattende familiebanden, die hen schier allen omslingeren.

Dat besef doet de Boeren hun partijschappen en zelfstandigheid vergeten, als een gemeenschappelijk ideaal of belang wordt aangetast. Treffende voorbeelden van plotselinge verbroedering leert hun geschiedenis kennen. In 1852 was door Pretorius in den strijd tegen Engeland het tractaat der Zand-rivier tot stand gebracht, waardoor de zelfstandigheid der Boeren over de Vaalrivier werd erkend. Doch dit meesterstuk der staatkunde had Pretorius volvoerd zonder de medewerking van Potgieter, en de spanning dezer voortrekkers bereikte daardoor haar top-punt. De vraag was, of de Volksraad van Rustenburg het tractaat zou bekrachtigen? De bevolking was in hevige spanning, de gemoederen waren ten zeerste verhit en nog den avond vóór de beslissing vreesde men, dat de strijd tusschen Potgieter en Pretorius alles zou omverwerpen.

Des nachts vergaderden enkele invloedrijke burgers en bewogen zij de Ouderlingen der Gemeente, om een ernstig woord met de beide hoofd-commandanten-generaal te spreken. Daarvan alleen werd een heilrijke uitkomst verwacht. De zon was nog niet geheel zichtbaar, toen de ouderlingen zich naar de tenten der heeren Potgieter en Pretorius begaven. Beiden stemden toe in het verzoek om een samenkomst te hebben in de tent van eerstgenoemde. Het volk daarbuiten was onderricht van de samenkomst en verbeidde in diepe stilte den uitslag. Zou vijandschap of broederschap, broedermoord of broedermin de beslissing zijn?

Eindelijk werd de tent opengeslagen. Daar ziet men de beide voormannen, vaders van het volk, de handen in elkander gesloten, met den Bijbel open voor hen. Een oorverdoovend gejuich stijgt uit de menigte op ten vrijen hemel, die zich helderblauw welft boven dit tooneel van verbroedering.

Wilt gij een ander voorbeeld? 't Was op den somberen nieuw-

jaarsdag van 1896, toen Jameson's inval zijn schaduwen wierp op de feestvreugde, waarmede gewoonlijk de eerste dag des jaars begroet wordt, en ieder zich heenspoedde, om de gevaren, die het vaderland bedreigden, af te wenden. Op het Kerkplein te Pretoria, vlak over de Gouvernementsgebouwen, zag de heer Bell, directeur der Staatsdrukkerij, twee bejaarde Boeren te paard elkander ontmoeten. Eenige oogenblikken staren zij zwijgend elkander aan, en daarna, als hadden zij beiden een onzichtbaren weerstand overwonnen, naderen zij elkander langzaam.

„Dag, neef!” roept de jongste der twee eindelijk in zelfoverwinning uit, schiet toe en legt de breede hand in die van zijn wapenbroeder. „Wij hebben elkander in drie jaar niet gegroet door die kerkwestie, maar vandaag zijn wij weer één, want de onafhankelijkheid van ons land is in gevaar.”

Zulke tafereelen kan men vele vinden in het leven der Boeren. En wanneer zij eendrachtig samenwerken, is hun samenarbeiten een macht, die groote dingen doet.

Het besef van gemeenschap, van eenheid, van nationaliteit bij de Zuid-Afrikaansche Boeren heeft een krachtige uiting gevonden in de taal. Door de gemeenschappelijke taal gevoelen de Boeren zich één. Bovenal het algemeen gebruik van den Statenbijbel, die in geen huis wordt gemist, is van grooten invloed geweest op de ontwikkeling en het behoud dier gemeenschappelijke taal. Die taal hebben zij lief en het officieel invoeren der Engelsche taal in 1825 (zie pag. 17) is van grooten invloed geweest op de ontevredenheid der kolonisten met het Britsch bestuur, en op hun trekken uit de kolonie, gelijk wij zagen.

De taal der Boeren, uit het Nederlandsch ontstaan, had zich tot een eigenaardig dialect in Zuid-Afrika als spreektaal ontwikkeld. In de Transvaal had men in den tijd van Burgers' presidentschap vele Nederlanders laten overkomen, en daardoor drong het Nederlandsch hiermede op den voorgrond als officieele taal. Van de Kaapkolonie kwam echter in dien tijd een andere strooming, om het Engelsch algemeen te bezigen, een wereldtaal, die overal te gebruiken was. Doch ongeveer in denzelfden tijd was er een nieuwe partij opgericht, welke zich ten doel stelde, de Zuid-Afrikaansche spreektaal tot schrijftaal te maken ¹⁾.

Aldus waren er drie stroomingen. De voorstanders der Afrikaansche taal waren ijverig in de weer, om een letterkunde te scheppen, en talrijke geschriften verschenen in die taal. Op deze wijze werd de Afrikaansche taalbeweging voorbereid, die, van de Kaap uitgegaan, gedeeltelijk ook een uiterst conservatieve politieke beweging was tegen den Nederlandschen invloed. De beweging werd vooral gericht tegen President Burgers en bracht dezen ten val.

¹⁾ Zie hierover de artikelen van Prof. J. te Winkel: Het Nederlandsch in Noord-Amerika en Zuid-Afrika (Vragen van den Dag XI, 1896).

Aan dien strijd moet mede voor een gedeelte de ondergang der Republiek geweten worden.

De annexatie der Transvaal opende de oogen der Afrikaansche partij voor het gevaar van Engelschen kant. Zij ging toen verder en bracht in 1875 „Die Genootschap van regte Afrikaners” tot stand, welks leden aanvankelijk nog geheim bleven. Deze Afrikaners streden tegen elken vreemden invloed. „De Afrikaners met Afrikaansche harten zijn de rechte Afrikaners,” luidde het. De beginselen van dat genootschap werden gepropagandeerd door een maandblad „Die Afrikaansche Patriot”, dat in 1876 verscheen.

De taalbeweging in Zuid-Afrika verkreeg aldus een patriotisch karakter en werkte zeker mede tot aaneensluiting der mannen van één taal. Doch een sterker invloed oefende hierop uit de in 1881 in de Kaapkolonie opgerichte *Afrikaner Bond*, een vereeniging, die wel hoofdzakelijk een politiek karakter draagt en in de eerste plaats beoogt, het Hollandsch- of Boerenelement in de Kaapkolonie meer tot zijn recht te doen komen tegenover de Britsche regeering en de Engelschgezinden, maar die hierdoor ook de verdediging van de rechten der Nederlandsche taal in haar banier voert en daardoor ook voor de beschaving der taal veel deed. Deze Bond stichtte debatvereenigingen en jongelingsvereenigingen, die overal binnen korten tijd verzezen.

De Afrikaner Bond heeft een levendig deel genomen aan de bewegingen, die Zuid-Afrika beroerden. Zij heeft in de eerste plaats de nationale elementen der Kaapkolonie vereenigd, en had het succes, dat het Nederlandsch als officieele taal in de Kaapkolonie naast het Engelsch erkend werd. In 1882 trad de heer Luttig, lid van het Parlement voor Beaufort-West, voor het eerst met een Nederlandsche redevoering in het Parlement op; anderen volgden, en niet dan na veel tegenstand werd het Nederlandsch hier wettig erkend. Nu eens dit voordeel behaald was, volgden er weldra meer.

De beweging in Zuid-Afrika, om door een eigen Afrikaansche taal zich af te scheiden van het Nederlandsch of Hollandsch, zooals men in Zuid-Afrika zegt, is gelukkig verzwakt en opgegaan in een ander streven, om alles te vereenigen, wat de Nederlandsche taal spreekt, als een nationaal geheel. Daardoor is de kloof tusschen de voorstanders van het Afrikaansch en van het Nederlandsch gedempt; beiden slaan de handen ineen, om hun gemeenschappelijke taal te doen zegevieren. Doch om dit resultaat spoedig te verkrijgen, moet die taal van haar moeilijke spelling bevrijd en gemakkelijker geschreven kunnen worden. Wij hopen, dat Nederland eindelijk moge inzien, van welk belang die nationale band kan worden, en daarom zijn kleingeestige, onpraktische onderwijsbepalingen, de vrucht van duffe wettenmakerij, moge opheffen, om de vereeniging van al wat Nederlandsch is in de hand te werken.

De tijd daarvoor is rijp: het Nederlandsche Verbond is reeds

de vrucht van die gedachte. In Zuid-Afrika geeft men het voorbeeld, dat de nationale elementen elkander ten steun moeten zijn; laten wij niet achterblijven, doch liever voorgaan, de eersten worden in de gelederen.

* * *

Wij hebben reeds op pag. 56 aangewezen, dat Rhodes zich in vele opzichten bij den Afrikaner Bond aansloot en dien voor zijn plannen trachtte te winnen. Hij kende den invloed dier machtige, nationale vereeniging en koesterde de hoop, die te binden aan zijn plannen. Is het te verwonderen, dat de Afrikaner Bond in dien tijd nog niet het volle vertrouwen vond in de Transvaal en daar weinig leden telde? Jan Hofmeyr, „Onze Jan”, zooals men zegt, leider en ziel van den Afrikaner Bond, was de rechterhand van Rhodes, dien hij geheel vertrouwde. Rhodes had werkelijk Afrikaners en Engelschen in de Kaapkolonie een tijdlang vereenigd en begoocheld; men geloofde hier, wat valsche dagbladberichten mededeelden omtrent de onderdrukking der Uitlanders. Kruger's politiek werd daardoor in de Kaapkolonie gelaakt, nl. door hen, die de zaken niet verder onderzochten en naar den schijn oordeelden.

Doch de inval van Jameson opende de oogen van Hofmeyr, Schreiner en anderen op onaangename wijze. „Schiet de vrijbuiters neer!” seinde Hofmeyr aan Kruger, toen hem de inval bekend was. Het was hard, het vertrouwen op Rhodes, dat zoo vast gestaan had, opeens en door die handelwijze te moeten verliezen, doch zijn eerlijk hart kwam in opstand tegen den verrader. Zoo werden de oogen van velen geopend, en men wendde zich bitter af van den man, die hen begoocheld had. En al seinde Chamberlain aan Hofmeyr, dat de Regeering Harer Majesteit alle medeplichtigheid aan den inval van Jameson ontkende en bezig was, om alles te doen, teneinde het kwaad weer goed te maken, door dergelijke betuigingen, die trouwens spoedig bleken niet gemeend te zijn, was het vertrouwen niet te herwinnen. In enkele districten waren de Boeren zoo ontevreden op Rhodes, dat zij hem te Kaapstad beduiden, dat zij hem bedanken als afgevaardigde noodig zou wezen, terwijl anderen zich gereed maakten, om naar de Transvaal te vertrekken en de regeering daar bij te staan, aldus schreef „Ons Land”.

Het congres van den Afrikaner Bond, dat naar gewoonte in Maart zou gehouden worden, had ditmaal plaats te Burgersdorp, den hoofdzetel der Gereformeerde Kerk in de Kaapkolonie. Op dit congres kwamen de nationale gevoelens, de afkeer van de Britsche politiek en van Rhodes' intrigues sterk aan het licht, en de houding, welke de heer Hofmeyr had aangenomen, werd algemeen toegejuicht. Zoo was door het optreden van Engeland het

nationaal gevoel versterkt; de Boeren hadden zich nader aaneengesloten, en in alle deelen van Zuid-Afrika werd de politiek van Rhodes veroordeeld, om zich vaster bij de Transvaal aan te sluiten. Transvaal werd sedert meer de hoofdstaat, waarom zich de nationalen vereenigden. Er was een tijd van Afrikaansche toenadering aangebroken. De achterblijvers in de Kaapkolonie en de voortrekkers gevoelden thans, dat hun hetzelfde bloed door de aderen vloeyde, en zij zagen allen naar het in daden sprekende Transvaalsche volk.

Hooren wij, hoe het blad „Ons Land”, het blad der koloniale Afrikaners, van 12 Maart 1896 zich daarover uitsprak. „Heeft de Voorzienigheid niet de smartelijke omstandigheden van Zuid-Afrika sedert den aanvang van dit jaar tot een hooger doel overheerscht en geregeld? Wie kan dat betwijfelen? De dolksteek, waarmede het Afrikanerdom ons vooral in de Republieken wilde verlammen, heeft een electrischen schok naar het nationale hart gezonden. Het Afrikanerdom is ontwaakt met een ernst en bewustheid, die wij niet sedert den vrijheidsoorlog van 1880 hadden bespeurd. Van de Limpopo tot aan Kaapstad heeft het tweede Majuba een nieuwe inspiratie in ons volk, een nieuwe beweging gewekt. Door geheel Zuid-Afrika is een nieuw gevoel golvend gegaan. Het flauwe en laffe imperialisme, dat reeds begonnen was, ons volksbloed te verdunnen en te vermageren, wijkt allengs voor de versche, nieuwe lucht, die ons volk doorwaait. Velen, die, het langzaam werken van het nationale idee moede, zich aan het imperialisme hadden overgegeven, zijn tot inkeer gekomen en hebben zich afgevraagd, wat het imperialisme in Zuid-Afrika heeft teweeggebracht. Verbittering en rassenhaat, voorwaar. Het imperialisme in Zuid-Afrika gaat gepaard met een politiek van bloed en bedrog.”

Het Afrikanerdom over geheel Zuid-Afrika bevond zich thans op het kritiekste oogenblik van zijn bestaan. To be or not to be. Nu of nooit moest het fundament gelegd worden van een omvattend nationalisme. „Het ijzer is gloeiend en het smedingsuur is gekomen!”

„De scheidsmuur is gevallen. Laten wij nu pal bij elkander staan. Het gevaar is nog niet verdwenen; integendeel, nooit heeft het Afrikanerdom een politiek van Koloniale en Republikeinsche vereeniging meer noodig gehad. En nu het „psychologische moment” gekomen is, nu ons volk over geheel Zuid-Afrika ontwaakt is, nu een nieuwe gloed in onze harten ontstoken is, laten wij nu den hoeksteen van een waarlijk vereenigd Zuid-Afrika leggen op den bodem van een zuiver en allen omvattend nationaal gevoel.”

Zoo gaat de wekstem voort, om de zonen van Zuid-Afrika schouder aan schouder te doen staan voor „God en ons recht”, om hen in voorspoed en lijden aaneen te hechten.

Die eenheid van Afrikaners heeft reeds een vaste uitdrukking

gevonden in den naderen band, welke de beide Republieken aaneensluit. Het viel ontegenzeggelijk te betreuren, dat de Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek, zoo één in geschiedenis, oorsprong en bevolking, gescheiden waren gebleven. De President van den Vrijstaat, Jan Brand, kon tot een vaster toenadering der Republieken nog niet besluiten. Na zijn overlijden, toen de heer F. W. Reitz in den Vrijstaat tot President gekozen was, werd er reeds een of- en defensief verbond tusschen beide gesloten, dat de voorbereiding was tot nadere betrekking.

Die nadere verbinding kwam in 1897 tot stand. Tot President van den Vrijstaat was gekozen, nadat de heer Reitz zijn ontslag gevraagd had, de heer M. F. Steyn. Steyn was vertegenwoordiger der partij, die een nauwere vereeniging met de Zuid-Afrikaansche Republiek wilde, terwijl zijn tegen-candidaat, die in de minderheid bleef, de heer J. G. Fraser, in dit opzicht het beginsel van wijlen President Brand was toegedaan en in die verbinding geen voordeel zag.

Het solidariteitsgevoel in de Republieken had aldus vasten wortel geschoten. Men gevoelde er de nationale betrekking niet alleen, doch was ook overtuigd, dat de ondergang der vrijheid van de eene Republiek die der andere zou medebrengen. *Verbonden* zouden zij een vijand het hoofd kunnen bieden, *verdeeld* zouden zij beide vallen.

Toen nu in 1897 President Kruger, van zijn voornaamste raadslieden vergezeld, Bloemfontein bezocht en daar met uitbundige vreugde werd ontvangen, kwamen de Presidenten der beide Republieken spoedig overeen omtrent een verdrag, waarbij de burgers wederzijds in de beide Republieken burgerrechten zouden verkrijgen, terwijl verder in een politieke Unie de grondslagen van een soort van federatie werden gelegd. Deze Unie is het begin der verwezenlijking van het groote ideaal, dat de Afrikaners bezielt.

En dat het den Vrijstaat ernst was, bleek reeds binnen korten tijd. In den oorlog, welk thans tegen de Boeren gevoerd wordt, staan de beide Republieken naast elkander, om hand aan hand hun onafhankelijkheid tegen de Britsche politiek te verdedigen.

* * *

Engeland heeft het reeds eenige jaren gevoeld, dat zijn standpunt in Zuid-Afrika door de verraderlijke politiek meer en meer wankelbaar is geworden. Het trotsche land heeft in blinden eigenwaan zichzelf den grond onder de voeten ondermijnd; de Britsche heerschappij in Zuid-Afrika rust op een vulkaan, die ieder oogenblik tot uitbarsting kan komen.

Die bewustheid en het streven, om zich in slaap te wiegen met groote plannen der politiek, teneinde daardoor den werkelijken

toestand niet te zien of te verbloemen, heeft Chamberlain tot misstappen gevoerd, welke in de Britsche koloniale geschiedenis met zwarte kool zullen beschreven worden, zowel door vriend als door vijand. In stede van het Britsch gezag vaster te vestigen en daaraan hooger moreele beteekenis te geven door erkenning der rechten van de vrije Republieken, door eerbiediging van hun zelfstandigheid en door het eerlijk handhaven der gesloten tractaten, werden allerlei sophistische verdraaiingen van den geest en de letter der verdragen gegeven, om de zelfstandigheid der Transvaal te treffen, om de billijkheid te ontduiken. De Transvaal toch was de meest besliste tegenstander van Engeland; door diens zelfbewustheid en kracht te breidelen, zou de Britsche hand vrij worden in het handelen met al, wat Afrikaansch is, zoo meende de Minister. Het was de weg naar de willekeur.

't Was een gevaarlijk en weinig doordacht spel, dat gespeeld werd. Gevaarlijk, omdat daardoor een rustig en goed vriend tot een ernstig vijand werd, omdat daardoor de nationaliteitsgevoelens werden wakker geroepen en vereenigd, die zich tegen Engeland zouden wenden. Weinig doordacht was het zich door slinksche handelingen van de sympathie en steun der vreedzame Afrikaners in de Kaapkolonie te berooven, mannen, die trouwe onderdanen waren van Hare Majesteit, maar in gloeiende verontwaardiging uitbarstten bij het leeren kennen der trouwelooze politiek.

De annexatie-politiek, tegenover de Republieken gevolgd, zou sedert dien tijd ook het Hollandsch element in de Kaapkolonie treffen; in den boezem der Kaapsche vertegenwoordiging zou dezelfde strijd tegen de Britsche politiek gestreden worden als in de Republieken. En ook daar zou Britannië de nederlaag lijden.

Reeds in 1897 nam het Kaapsche Parlement op voorstel van Dutoit (niet Ds. Dutoit) met 41 tegen 32 stemmen de motie aan, „dat het van overwegend belang zou zijn, den vrede tussehen de Europeesche rassen in Zuid-Afrika te bewaren,” terwijl het vertrouwde, „dat van de wederzijdsche regeeringen alle pogingen tot dat doel zouden worden aangewend.”

Bij de nieuwe verkiezingen in 1898, een gevolg van de ontbinding der Kamers wegens het votum van wantrouwen tegen Gordon Sprigg, kwam dat beginsel tot duidelijker uitdrukking als een volksmeening in de Kaapkolonie. Trots alle aangewende moeite der voor geen middelen terugdeinzende partij van Rhodes, en niettegenstaande hijzelf het „anti-Krugerismus” in zijn banier voerde, vielen toch de verkiezingen in de Kaapkolonie ten gunste van den Afrikaner Bond uit. Een gevolg hiervan was de val van het ministerie. Een nieuw ministerie werd gevormd, en Schreiner, de ziel van den Afrikaner Bond, werd eerste minister. Deze sprak den 17^{en} October 1898 zich reeds uit voor de erkenning van de autonomie en onafhankelijkheid der Republieken.

Aldus waren ook in de Kaapkolonie de macht der Rhodes-partij en de invloed der Britsche politiek gefnuikt. Doch in plaats van eerlijk te erkennen, dat deze overwinning der Afrikaners het natuurlijk gevolg was van den Jameson-inval, begonnen de Jingo's, niet alleen in Zuid-Afrika, maar ook in Engeland te schreeuwen, dat het gezag en prestige van Engeland in Zuid-Afrika bedreigd werd. Engeland vreesde het ergste, en de Jingo's meenden, dat een spoedige en krachtige interventie noodig was, om het Britsche gezag in Zuid-Afrika te redden, hetwelk door een heillooze politiek in gevaar was gebracht.

Men beschouwde de Zuid-Afrikaansche Republiek als den boozen demon, zeiden wij, en tegen deze moest in de eerste plaats de strijd gevoerd worden. Zoolang de Transvaal het hoofd niet wilde buigen voor de Britsche autoriteit, maar met nationalen trots het jeugdig hoofd omhoog hield, zouden de andere deelen van Zuid-Afrika geneigd zijn, dat voorbeeld te volgen, en was er dus voor de Britsche opperheerschappij in dat werelddeel geen zekerheid. De Zuid-Afrikaansche Republiek moest vernederd en in het stof gedrukt worden: daarmede zouden dan als vanzelf de Afrikaners in de andere deelen van Zuid-Afrika hun beweerde hoop op een grooter, republikeinsch Zuid-Afrika laten varen.

Nu de Jameson-inval zulke slechte vruchten gedragen had, ging de Britsche staatkunde verder op het glibberige pad harer trouwelooze, rechtsverdraaiende politiek, om langs schijnbaar wettigen weg de Zuid-Afrikaansche Republiek in haar netten te vangen. Terwijl die Republiek voortging met de inwendige toestanden te verbeteren en haar verhouding in de rij der staten vaster te regelen, maakte Britannië daarvan misbruik, door met vermeende „suzereiniteitsrechten” te komen aandragen, om de Transvaal te binden.

De Zuid-Afrikaansche Republiek had eenige wetten aangenomen, die als middelen gebruikt werden, om onaangenaamheden te zoeken. Zoo was er een wet vastgesteld, waardoor gevaarlijke personen door de Regeering over de grenzen konden worden gezet, een wet, volgens welke personen, die zonder levensbestaan of middelen waren of aan besmettelijke ziekte leden, geweerd konden worden, de Republiek binnen te treden. De Britsche regeering nu vond het sophisme, dat deze wetten in strijd met art. XIV der Conventie van Londen ¹⁾ waren te beschouwen, een verklaring, die tegen alle redelijke opvatting van wetten indruischt. Verder had de Zuid-Afrikaansche Republiek *witleveringstractaten* met buitenlandsche mogendheden gesloten, wat eveneens als een inbreuk

¹⁾ Dit artikel luidt: Alle personen, geen inboorlingen zijnde, die zich schikken naar de wetten der Republiek, zullen volkomen vrijheid hebben, met hun huisgezinnen te komen, te reizen of te wonen in elk deel der Republiek,” enz.

op de Conventie te Londen werd te berde gebracht, omdat de Republiek geen tractaten met andere mogendheden mocht sluiten, zonder goedkeuring van H. M. de Koningin ¹⁾. Terwijl dit artikel bepaaldelijk het oog had op de benadeeling van Britsche belangen, werd er thans misbruik van gemaakt, om de Zuid-Afrikaansche Republiek te beletten, langs den geregelden weg mede te werken met andere mogendheden tot de vestiging van orde en wet.

Over die punten werden dépêches gezonden aan de Z. A. Republiek op 12 Aug. 1896, 21 Aug. 96, en 17 Febr. 1897. Deze antwoordde hierop uitvoerig, zette de redenen uiteen, waarom haar Regeering meende met die van H.M. in opvatting te moeten verschillen, terwijl zij ten slotte een beroep deed op arbitrage als het geschiktste middel, om het dispuut op te lossen. De letterlijke woorden van het antwoord aangaande dit laatste punt waren als volgt:

„Omdat het scheidsrechterlijk beginsel in zaken als deze der Regeering voorkomt te zijn de meest onpartijdige, rechtvaardige en meest voldoeninggevende weg uit een bestaande moeijelijkheid en eindelijk, omdat een der partijen tot een Conventie naar alle beginselen van billijkheid niet kan verwachten, dat haar interpretatie als de alleen geldige en juiste zal worden erkend.

„En hoewel deze Regeering ten volle overtuigd is, dat een rechtvaardige en onpartijdige beslissing misschien nog eerder in Zuid-Afrika dan ergens elders te verkrijgen zou zijn, wenscht zij, met het oog op de tegenstrijdige elementen, belangen en aspiraties, die zich thans in Zuid-Afrika voordoen, en teneinde zelfs den schijn te vermijden, dat zij op een voor haar gunstige beslissing zou kunnen of wenschen te influenceeren, aan de hand te geven, dat den President van den Zwitserschen Bondsstaat, die gerekend kan worden geheel buiten de kwestie te staan en noch voor de eene, noch voor de andere partij sympathie of antipathie te gevoelen, verzocht worde, een bevoegden rechtsgefeerde als arbiter aan te wijzen. De Regeering zou geen objectie maken, dat de arbiter aan een tijdsbepaling onderworpen werd, en geeft reeds nu de verzekering, dat zij zich volgaarne zal onderwerpen aan eenigerlei uitwijzing, indien die onverhoopt tegen haar mocht worden gegeven.”

Tegenover dit billijk voorstel der Republiek was het antwoord van het Britsche Gouvernement, dat volgens de Conventie van 1884 in verband met den aanhef der Conventie van 1881 de Zuid-Afrikaansche Republiek onder Harer Majesteits suzereiniteit stond, en dat het onverenigbaar was met die ondergeschikte positie der Zuid-Afrikaansche Republiek, dat kwesties, tusschen haar en de suzereine macht ontstaande omtrent den uitleg der Conventie van 1884, aan arbitrage zouden onderworpen worden.

In het antwoord der Britsche regeering werd dus de vervallen suzereiniteit opnieuw opgerakeld. Het daarop betrekkelijke antwoord luidde letterlijk:

„21. In de Pretoria-Conventie van 1881 verleende H. M. als

¹⁾ Uitdrukkelijk was vermeld, dat het toezicht van Engeland op de verdragen met vreemde mogendheden alleen ten doel had, om de Britsche belangen niet te schaden, en genoemde tractaten stonden daar geheel buiten.

souverein ¹⁾ van het Transvaalsch grondgebied aan de inwoners van dat grondgebied volkomen zelfbestuur, onderworpen aan de Suzereiniteit Harer Majesteit, onder zekere termen en voorwaarden en onderworpen aan zeker voorbehoud en beperkingen, uiteengezet in 33 artikelen; en in de Londensche Conventie van 1884 gelastte H. M., *den aanhef van het vroegere document behoudend*, dat zekere andere artikelen, daarin vervat, in de plaats zouden worden gesteld voor de artikelen der Conventie van 1881."

Dat antwoord was *onwaar* en *onwaardig*. Wie de verslagen en correspondenties over de onderhandelingen bij het totstandbrengen der Conventie te Londen in 1884 nagaat, ²⁾ wordt duidelijk overtuigd, dat de Transvaalsche Deputatie onomwonden eischte:

1. „Dat de Pretoria-Conventie *niet in enkele artikelen* gewijzigd moge worden, maar vervangen door een nieuwe, volkenrechtelijke verbintenis en in aansluiting van het Zandrivier-tractaat. (1852; zie pag. 24.)

2. „Dat bij de nieuwe verbintenis niet alle betrekkingen waarmede wij (de Republiek) thans aan Engeland verbonden zijn, verbroken worden, maar dat de verhouding van *staatsrechtelijke afhankelijkheid*, waarin ons land thans tegenover de Britsche Kroon staat, *vervangen worde door die van twee contracteerende Mogendheden*." (wij cursiveeren.)

Van die eischen ging de Deputatie uit; zij stelde ze aan den Britschen Minister, en dit standpunt werd bij alle onderhandelingen over de Conventie van Londen ingenomen. Ook Lord Derby weerspreekt dit beginsel nergens, terwijl hij op alle andere vragen uitvoerig antwoordt. Toen de quaesties over grensregeling tot overeenstemming kwamen, drong de Deputatie op 5 Febr. 1884 bij Lord Derby er op aan, ook diens meening over de andere punten en artikelen te leeren kennen, met name die, welke betrekking hadden op de opheffing der suzereiniteit. In een bespreking, hierop volgend, is dit onderwerp behandeld, en in het schrijven van Lord Derby van 15 Febr. 1884 aan de Deputatie, op dat onderhoud betrekking hebbend, zegt de Minister, dat de Deputatie „over den aard en den omvang der concessiën, welke Engeland dienaangaande kon doen, tevreden was geweest." Mag men hieruit niet reeds affeiden, dat het punt der suzereiniteit, waarop de Republiek stond, in die bespreking tot gevoegen der Republiek geregeld was? Doch Lord Derby zegt ten overvloede in genoemd schrijven: „*het zal aan Uw Regeering vrijgelaten worden, het land te regeeren zonder inmenging, alsmede haar diplo-*

¹⁾ Aan welk recht had H. M. die suzereiniteit te danken? Enkel aan het recht van *annexatie*, aan het *nemen* van een staat, waarvan de onafhankelijkheid erkend was. O, heerlijk volkenrecht! H. Bl.

²⁾ Wij hebben dit standpunt reeds uiteengezet in Vragen v. d. Dag, Populair Wet. Bijbl. 1896 (VII) pag. 17.

matiek verkeer te leiden en haar buitenlandsche politiek te regelen. terwijl zij alleen onderworpen zal zijn aan de bepaling, omschreven in het vierde artikel van het nieuwe ontwerp, houdende, dat geen verdrag met een vreemden Staat (de Vrijstaat uitgezonderd) van kracht zal zijn zonder de goedkeuring der Koningin."

Zoo wordt ook in de correspondentie van 1884 door den onderhandelenden Britschen Minister de onafhankelijkheid der Republiek erkend en wordt zij beschouwd als alleen door een contract, in artikel 4 genoemd, met Engeland verbonden. Terwijl alle artikelen der Conventie van Pretoria van 1881, welke in de Conventie van Londen werden overgenomen, opnieuw in het officieele stuk zijn herhaald, werd de aanhef der Conventie van 1881, welke op de suzeriniteit betrekking had, weggelaten, een bewijs, dat ook de Britsche Minister destijds die bepaling als vervallen beschouwde. Van beide zijden beschouwde men de Conventie van 1884 als een nieuw tractaat, dat het oude van 1881 verving.

Was het nu geen wetsverdraaiing, dat Engeland zich beriep op een Conventie, die door een andere vervangen was; dat Engeland de eerlijke nakoming van een gesloten verdrag met de voeten trad? Was het geen bewijs van zwakheid, van wantrouwen in zijn goed recht, dat Engeland de bestaande geschillen niet aan een onpartijdige arbitrage wilde onderwerpen?

De Engelsche Minister Chamberlain bleef trots alle rede, trots alle feiten, die hij niet kon weerspreken, volharden in zijn eisch. Dat de Minister Lord Derby in 1884 per telegram den inhoud van de Conventie van Londen aan den Hoogen Commissaris van de Kaap seinde, en daarbij telegrafeerde: „Same complete internal independence in Transvaal as in Orange Free State”, werd, evenals de andere bewijzen omtrent de bedoeling van het verdrag, vergeten. Niet langs den weg van het recht, maar volgens de macht van den sterkste wilde Chamberlain de Zuid-Afrikaansche Republiek beheerschen; redeneeringen baatten niet meer.

Chamberlain, die aldus tegen alle wet en recht de suzeriniteit over de Transvaal volhield, hoezeer ook met grond door de Republiek bestreden, zocht nu allerlei gelegenheden, om zich met de binnenlandsche zaken in de Transvaal te bemoeien. De ontevredenheid der Uitlanders te Johannesburg werd gevoed; de stemrechtwestie werd weder op den voorgrond geschoven; allerlei opgeschroefde grieven der Uitlanders in de mijngewesten beschouwde Chamberlain als waren zij zijn zaak: de orde en regel in de Republiek werden treurig belasterd.

Was de toestand in de Transvaal werkelijk van dien aard, dat de Uitlanders der goudvelden zich zoo hadden te beklagen?

In de Transvaal was zeker, evenmin als in eenigen staat, alles volmaakt. Gedurende den tijd van Kruger's presidentschap moest alles verricht, alles georganiseerd worden, en bij de groote

ontwikkeling en verandering der toestanden in de Republiek was dit niet gemakkelijk. De Boeren, tot nog toe herders en jagers, werden geroepen, een taak op zich te nemen, die een der moeilijkste der wereld is, n. l. het voeren der administratie voor de groote delversbevolking, die plotseling onder de meest buitengewone omstandigheden tusschen hen was opgekomen.

Hoe werd die taak volbracht? Om daarop een billijk antwoord te kunnen geven, moet men den toestand der goudlanden in Transvaal vergelijken met dien in andere landen. En volgens het bijna eenparig getuigenis van personen, die door een langdurig verblijf de goudvelden van Californië, Australië en Klondyke kennen, is de Witwatersrand in de Transvaal een der best bestuurde goudlanden. De toestanden in de goudlanden zijn natuurlijk anders dan in een land van gevestigde Boeren. Zuid-Afrika kent analoge verhoudingen onder het directe Britsch bestuur in de diamantvelden van Griqualand-West. Waren daar de toestanden beter dan in de goudvelden van Witwatersrand? Is Britannië vergeten, welke tooneelen van oproer, onzekerheid en gevaar voor leven en eigendommen daar zijn afgespeeld, welke klachten ook daar verzezen over het Britsch bestuur, hoe „rechter lynch daar onbedwongen zijn hof hield en straffen oplegde, zoodat het wettig gezag even zoo goed niet kon bestaan”, zooals de Diggers' Gazette" van 19 Juli 1872 het uitdrukt.

„Wij stellen de vraag aan alle edelmoedigen en rechtvaardigen, hetzij staatslieden of denkers, of de kleine Republiek onze sympathie niet verdient, de sympathie, die menschen, met een verstandigen geest bezielde, aan allen schenken, die nieuwe, ingewikkelde vraagstukken moeten behandelen, waar vorige onderzanding van het menschdom geen weg heeft aangetoond, en of, indien wij het onderwerp aanroeren, het niet noodig is, dat die sympathie geschonken worde in dien ruimen, onpartijdigen, waarheidzoekenden geest, waarin de menschelijkheid ons gebiedt, alle groote sociale moeilijkheden en quaesties te naderen?

„Het is somtijds gezegd geworden, dat, wanneer men van de kruin van den heuvel nederziet op het groote mijnkamp van Johannesburg aan den voet, met zijn berghooge hoopen wit zand en afval, zijn mijnschoorsteen, rook uitspuwend, met zijn ± 70.000 Kaffers en 80.000 mannen en vrouwen, Blanken en Geleerden, van alle nationaliteiten, die hier vergaderd zijn in den tijd van een paar jaren, op dezelfde plaats, waar 15 jaren geleden de Boerenzoon zijn schapen naar het water geleidde en de Boerenvrouw des avonds alleen aan de huisdeur zat, om naar het ondergaan der zon te kijken, dat wij nederzien op het meest verwonderlijke schouwspel der aarde. En verwonderlijk is het; doch als wij er op nederzien, komt altijd de gedachte in ons op aan iets, dat nog verwonderlijker is — de wonderlijke wijze namelijk, waarop een kleine natie van eenvoudige menschen, in vrede

levend op het land, dat zij beminden, ver van het gewoel van steden en het onderhoud met menschen, aan de moeielijkheden van hun positie het hoofd hebben geboden; hoe zij, zonder onderwijs in staatkunde of op te volgen regels van politiek, zijn opgestaan, om deze groote moeielijkheden in het aangezicht te zien, en ernstig hebben getracht, ze met open blik tegemoet te treden, en daarin grootelijks zijn geslaagd.

„Een wonderbaarlijk en verwonderlijk instinct voor staatkunde en de organisatie en inrichting van nieuwe maatschappelijke conditiën, dat als een gave van het bloed geërfd schijnt te worden door al die menschen, die opkwamen in de deltas in het noordwesten van het vasteland van Europa, en vanwaar zoowel de Engelsche als de Hollandsche menschen zijn opgestegen, kan dat mogelijk maken. Wij zeggen niet, dat de Transvaasche Republiek onder haar leiders een Solon of een Lycurgus heeft, doch zij heeft heden ten dage onder hen, die haar lot bestieren, dappere, ernstige mannen, die mannelijk en met diepen ernst trachten, om de groote vraagstukken, die hun zijn voorgelegd, te behandelen in een ruimen geest van menschelijkheid en rechtvaardigheid.” Aldus spreekt Olive Schreiner zich in zijn voor korten tijd uitgegeven werk uit over de Transvaasche toestanden, die hij door en door kent.

Al zijn dus de toestanden in Transvaal geenszins volmaakt, toch is er niets, wat de tusschenkomst van Engeland noodzakelijk maakt, of zelfs in het minst rechtvaardigt. Ook naast de door Rhodes en zijn partij opgezweepte Johannesburgers en hun adressen vindt men er in die stad velen, die ruiterlijk verklaarden, met het bestuur hoogst tevreden te zijn, en erkenden, dat de Regeering al het mogelijke deed, om elke wenschelijke verbetering aan te brengen. Er is inderdaad veel gedaan in korte jaren. Kruger stelde o. a. een „Industriele Commissie” in, die op 21 April 1897 haar zittingen begon, om de toestanden te Johannesburg te onderzoeken, teneinde voorlichting te kunnen geven omtrent de in te voeren hervormingen. Bij de onderzoekingen bleek o. a., dat er \pm 400 mijnmaatschappijen bestonden met een volgefournéerd kapitaal van 50 à 60 mill. pond sterling, die nog nooit een spade in den grond hadden gestoken en enkel speculeerden op de beurs der goedgeloovige aandeelhouders. Toch hadden dergelijke mijnbezitters dikwijls een hoog woord over hun rechten. De schuld werd geworpen op den hoogen prijs van het dynamiet wegens het bestaande monopolie, op de hooge kosten van het vervoer per spoorweg, enz., doch voorbijgezien werd, dat ook een groot aantal bij vermindering van deze kosten evenmin renten konden afwerpen. Doch van alles werd de schuld op de regeering geworpen, en petitiees, aan Chamberlain gezonden, om tusschenbeide te komen, deden den Britschen Minister genoegen. Doch de partij der orde zond uit Johannesburg tegen-

petities, een o. a. met 25000 handteekeningen, waarin de beweringen der eerste werden tegengesproken.

Toen Kruger de Britsche tusschenkomst even beslist afwees als de suzereiniteit, begon Chamberlain meer en meer te dreigen en wierp hij telkens weer nieuwe twistappels tusschen de onderhandelingen. Kruger bleef echter lankmoedig, evenals het Transvaalsche volk. Hoewel het recht van inmenging in de binnenlandsche aangelegenheden niet erkennend, ging Kruger toch in Mei 1899 naar Bloemfontein, om met Milner, den Hoogen Commissaris, zelfs binnenlandsche vraagpunten in vriendschappelijken geest te bespreken. De onderhandelingen duurden van 31 Mei tot 6 Juni. Alleen om den vrede te bewaren en de crisis te doen eindigen, werd hier ook het kiesrechtvraagstuk besproken.

Doch het bleek bij en na deze samenkomst, dat er niet viel te onderhandelen. Niet alleen verborg Milner zijn eigen eischen en werden de besprekingen onjuist medegedeeld in Engeland, waar Chamberlain eveneens de behandelde voorstellen verdraaide, maar telkens trok ook de onderhandelaar terug, wat hij beloofde en eischte. Het onderhoud leidde tot niets, en Engeland wilde op het voorstel der arbitrage niet ingaan.

De toestand werd thans meer dan ooit gespannen. Engeland maakte zich gereed tot den oorlog en schoof weldra zijn troepen vooruit naar de Transvaalsche grenzen. Den 26sten Juni 1899 drukte Chamberlain in een rede zich aldus uit, „dat het wanbestuur van Transvaal een etterende zweer was, die de geheele atmosfeer van Zuid-Afrika vergiftigde. Daar de rechtmatige (?) aanspraken van Engeland steeds werden afgewezen, zou de Regering middelen weten te vinden, om een resultaat af te dwingen, waarvan de vrede en het geluk in Zuid-Afrika zouden afhangen.”

Die dreigementen hadden ten doel, vrees te verwekken in Pretoria. Doch dat doel bereikten zij niet. In de Transvaal zag men thans voor goed in, dat het vruchteloos zou zijn, den vrede te bewaren, tenzij de Boeren zich geheel aan Engeland onderwierpen. De verdere onderhandelingen hadden door de hooge eischen van Engeland geen gevolgen, en weldra was het beslist, dat opnieuw de oorlog tusschen Transvaal en Engeland zou uitbreken. De Republiek, aldus tegen haar zin gedwongen tot oorlog, vaardigde een ultimatum uit, dat Engeland zijn troepen van de grenzen zou terugtrekken, en toen daarop niet geantwoord werd, was de teerling geworpen.

* * *

Zoo heeft de trouwelooze Britsche politiek op het eind der 19de eeuw Zuid-Afrika weer in vuur en vlam gezet; de strijd, voor juist een eeuw aangevangen, is opnieuw en heviger ontbrand. Van een onbeteekenenden opstand in den beginne is het

een worstelstrijd geworden van een kleine natie tegen het machtigste volk; van een locale beweging tot een wereldgebeurtenis, die groot kan zijn in politieke gevolgen.

Geheel de wereld volgt met klimmende belangstelling den loop der gebeurtenissen in Zuid-Afrika. En wij, Nederlanders, zijn meer dan eenig volk met hart en ziel bij den vrijheidsstrijd, die daar wordt gestreden. Voor onzen geest verrijzen uit het verleden der eigen geschiedenis de tafereelen van een soortgelijke strijd, die tachtig jaren duurde. Nu door afstammelingen van ons volk, staten van onze natie voor een zelfde beginsel de wapenen worden gevoerd, gevoelen wij den band der broederschap weer sterker dan in dagen van vrede het geval kon zijn. In dezen tijd leven wij met onze broeders mede, gevoelen ons weer één. Toen de oorlog ontbrandde stonden onze landgenooten in de Transvaal mede vooraan in de gelederen, om voor de vrijheid van hun tweede vaderland en het goed recht van hun broeders het leven te wagen. Met zekeren trots kunnen wij daarop wijzen. Het Nederlandsch bloed heeft reeds gevloeid op het slagveld, kostbare levens werden ook door ons geofferd aan dien strijd. Wij brengen hulde aan de nagedachtenis dier dapperen, wier asche rust in vreemden bodem; ook in Nederland zullen hun namen met eer opgeteekend worden in de geschiedrollen der vaderlandsche helden.

Onze taak wordt thans afgebroken; wij mochten hier slechts de hoofdlijnen teekenen van den eeuwlangen vrijheidsstrijd. En wij eindigen met de hoop, dat de rechtvaardigheid zegevierend uit dezen strijd te voorschijn moge komen!

L I T T E R A T U U R.

Wij wenschen geenszins een volledige litteratuuropgave samen te stellen, doch enkel de bronnen te vermelden, bij de samenstelling van het bovenstaande door ons geraadpleegd.

F. LION CACHET. De worstelstrijd der Transvalers. 3e druk 1887.

GEORGE MC. COLL THEAL. Geschiedenis van Zuid-Afrika 1897.

" " " " History of South-Africa. 1846—72.

" " " " History of the Boers in South-Africa 1887.

J. F. VAN OORDT. Paul Kruger en de opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek 1898.

C. N. J. DU PLESSIS. Uit de geschiedenis van de Zuid-Afrikaansche Republiek, Amsterdam — Pretoria 1898.

E. J. P. JORISSEN. Transvaalsche herinneringen 1876—1896.

Amsterdam — Pretoria 1897.

N. J. HOFMEYR. De Afrikaner-Boer en de Jameson-inval. Kaapstad 1896.

GEORG CAWSTON and A. W. KEANE, The early Chartered Companies, London 1896.

ALFRED CALDECOTT. English Colonization and Empire, London 1891.

WILLIAM PARR GRESWELL. Outlines of British Colonization London 1893.

H. BLINK. Staatkundige grenzen en betrekkingen in Zuid-Afrika. Een aantekening op de Staatkundige kaart (Vragen v. d. Dag 1890.)

Prof. J. E. HEERES. De afstand der Kaap de Goede Hoop aan Engeland in 1814. Leiden 1897.

J. STUART. De Hollandsche Afrikanen en hun republiek in Zuid-Afrika. Amsterdam 1854

W. v. d. VLUGT. Transvaal contra Groot Britannië. Amsterdam 1899.

Prof. J. TE WINKEL. Het Nederlandsch in Zuid Afrika (Vragen van den Dag XI, 1896).

Prof. J. TE WINKEL. Waar het om gaat. Haarlem 1891.

OLIVE SCHREINER. An English South African's view of the situation. 1899.

Officieele bescheiden betreffende de Conventie van Londen. (Getrouwe vertaling van het van regeeringswege afzonderlijk uitgegeven Blue Book, Amsterdam 1884.

C. J. v. DER LOO. Verzameling offleieele stukken, behoorende bij de Geschiedenis der Zuid. Afrikaansche Republiek. Zwolle 1897

Correspondentie's van de Zuid Afrikaansche Republiek in orderscheidene Groenboeken. Vooral N. 9. 1899. Correspondentie gevoerd tusschen de Zuid Afrikaansche Republiek en het Britsch Gouvernement in zake stemrecht, Uitlander-Vertegenwoordiging enz. Pretoria 1899.

* * *

De volksliederen der beide Republieken zijn o. a. uitgegeven door S. L. v Looy.

De Twee volksliederen van Transvaal en Oranje-Vrijstaat in noten en cijferschrift voor school en huisgezin, prijs 3 cent.

Verder wijzen wij op den pas verschenen:

Afrikaanders krijgsgesang, op de bekende oud Nederlandsche wijs, „Bergen op Zoom! Houd u vroom!” door eenige Nederlanders opgedragen aan de moedige strijders van Transvaal en Oranje Vrijstaat. (Voor zang en Piano) Høveker & Wormser.

I N H O U D.

Dr. H. BLINK. De Britsche koloniale politiek in Zuid-Afrika en
vrijheidstrijd der Boeren

I. De grondvesting der Kaapkolonie en het voorspel van den strijd.

Grondvesting der Kaapkolonie: De Compagnie en de kolonisten. Verbreiding der
in Zuid-Afrika. Eerste aankomst der Engelschen. Tegenstand tegen de Engelschen. Verdr
der Kaapkolonie. Overgave van de Kaap aan de Engelschen. Eerste tegenstand teg
Britsch bestuur. Teleurgestelde verwachting. Het smeult. Begin van den strijd. Toestan
de grensgewesten. De Kaapkolonie aan Engeland afgestaan. De grensboeren en de zendelin
Britsche Kafferliefde. De zwarte ommevang. Opstand bij Slachtersnek.

II. De Nationale haat en de grondvesting der Boeren-Republieken . .

Politieke haat tot nationale haat. Vrijlating der slaven. De beker loopt over. Reden
den grooten trek. Verkenning van Natal. Eerste, tweede en derde trek. Matabelen. Repu
keinsche beginselen. Naar en uit Natal. Pretorius tegen de Britsche souvereiniteit. Wijzig
der Politiek. Vrije Republieken. Twee zelfstandige Republieken. Dr. Burgers.

III. Ondergang der Zuid-Afrikaansche Republiek en herboren vrijheid. . . 78

Meeningen over de annexatie. Confederatieplannen der Britsche politiek. Confederatieplan
en de Transvaal. Shepstone's zending. Annexatie der Zuid-Afrikaansche Republiek. Protest
tegen de annexatie. Deputatie. Ontevredenheid. Bijeenkomst te Kleinfontein. Invloed der vrouwe
Samenwerking. Dr. Jorissen. Sir Bartle Frere. Eerste diplomatieke overwinning. De hoop vervlie
Onveranderde politiek. De stem des volks te Wonderfontein. De eed van Wonderfontein. Eers
uitvoering der besluiten. Confederatie a/d Kaap. Voorbereidselen van den strijd. De volk
het kruut. Het driemanschap. Van Heidelberg begint de Victorie. De overwinningen op het Britse
leger. De Vrijstaat. Wapenstilstand en vrede. Vredesvoorwaarde. De nationale vlag wappert we

IV. De herboren Republiek en de beweging in Johannesburg. 78

Paul Kruger tot President gekozen. Moelijkheden. Een deputatie naar Europa. De conventie va
Londen. Kruger's zeetocht. Dr. Leyds. De goudvelden. De roep om kiesrecht te Johannesburg. D
regeling van het kiesrecht. De regelingen van het kiesrecht. De kern der beweging te Johannesburg

V. De Britsche politiek en het herlevend nationaal bewustzijn in Zuid-Afrika. 78

De Britsche Chartered Compagnie. Onrechtvaardige Kafferoorlog der Engelschen. Ceci
John Rhodes. Rhodes en de Afrikaners. Rhodes wordt in de kaart gezien. Rhodes smeet
den aanslag. De aanslag van Jameson. Een comediespel zonder karakter. Het verband der
gebeurtenissen. Chamberlain's verraderlijke politiek. Dr. Jorissen staat Chamberlain te woord.
Individualisme en eenheid. Taalbeweging in Zuid-Afrika. Taalbeweging en patrie
Afrikaner Bond. De Afrikaner Bond en Rhodes. Nationaliteit en imperialisme. Solidarite
tusschen den Vrijstaat en Transvaal. Het Britsche gezag wordt bedreigd. Kwesties en het
voorstel van arbitrage. Het vraagstuk der suzereiniteit. Wetsverdraaiing van Chamberlain.
Het bestuur der Boeren over de goudvelden. Kruger's streven naar hervormingen. Afwijzing
der Suzereiniteits. De oorlog. Nederlandsche sympathie.

Literatuur 815